

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ιστορίας Αρχαιολογίας και
Κοινωνικής Ανθρωπολογίας

Πτυχιακή Εργασία

Η Βρετανική Αποικιακή Πολιτική στην Κύπρο 1955-1959

Μαρία Πηνελόπη Χατζηχαραλάμπους

Επιβλέπων Καθηγητής: Πολυμέρης Βόγλης
Επόπτης Καθηγητής: Μήτσος Μπιλάλης

Βόλος 2017

Περιεχόμενα

<u>Εισαγωγή</u>	<u>2</u>
1. Η Βρετανική Κύπρος	
<u>1.1 Αποικία του Στέμματος</u>	<u>5</u>
<u>1.2 Αστυνομία και σύστημα Πληροφοριών</u>	<u>16</u>
2. Κατάσταση Έκτακτης Ανάγκης	
<u>2.1 Σερ Τζον Χάρντινγκ</u>	<u>27</u>
<u>2.2 Νομικό Πλαίσιο</u>	<u>42</u>
<u>Συμπεράσματα</u>	<u>62</u>
<u>Βιβλιογραφία</u>	<u>64</u>

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ιστορία του Κυπριακού ζητήματος της δεκαετίας του 1950 αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα θέματα στην ιστορία της αποικιοκρατίας. Η κυπριακή διένεξη των ετών 1955-1959 πρόκειται για ένα αρκετά ιδιότυπο και περίπλοκο φαινόμενο. Η ιδιοτυπία έγκειται στο γεγονός ότι θα αναμειχθούν πέντε διαφορετικοί πρωταγωνιστές, οι δύο κοινότητες, Ελληνοκυπριακή και Τουρκοκυπριακή καθώς και 3 χώρες, Βρετανία, Ελλάδα και Τουρκία. Ταυτόχρονα, η ιδιομορφία θα φανεί και στο γεγονός πως οι Ελληνοκύπριοι δεν ζητούσαν απλώς την ανεξαρτησία αλλά την Ένωση με μία άλλη δύναμη, την Ελλάδα. Η ελληνόγλωσση ιστοριογραφική προσέγγιση για την περίοδο θα εστιάσει κυρίως στον «Εθνικό» αγώνα των Κυπρίων καθώς και στη διπλωματική πλευρά της διένεξης. Δυστυχώς, η έρευνα για την βρετανική «απάντηση» στις προκλήσεις που δημιουργήσε το κίνημα της Ένωσης είναι ακόμα φτωχή στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία. Πρόοδος θα γίνει τα τελευταία χρόνια από νέους ιστορικούς όπως ο Ανδρέας Κάρυος και ο Χαράλαμπος Αλεξάνδρου που θα ερευνήσουν το καθεστώς έκτακτης ανάγκης που θα θεσπίσει ο Στρατάρχης Χάρντινγκ καθώς και το κομμάτι της βρετανικής προπαγάνδας. Στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία το τοπίο κάπως διαφοροποιείται καθώς κάποιες πτυχές της βρετανικής καταστολής θα αναδειχθούν ως ένα σημείο από το δίτομο έργο του Φρανσουά Κρουζέ *Η Κυπριακή Διένεξη 1955-1959* ενώ το βιβλίο του Ρόμπερτ Χόλλαντ *Η Βρετανία και ο Κυπριακός Αγώνας* θα συνεισφέρει σημαντικά λόγω του ότι η συγγραφή του εστιάζεται αποκλειστικά στην Βρετανική Πολιτική. Οι Andrew R. Novo, David French, Rory Cormac θα συνεισφέρουν στην έρευνα με δημοσιεύσεις που αφορούν την βρετανική καταστολή, την σύσταση της αστυνομίας καθώς και το κομμάτι συλλογής πληροφοριών. Ωστόσο, η έρευνα πάνω στο ζήτημα έχει ακόμα μέλλον ώστε να αναδειχθούν όλες οι πτυχές της βρετανικής πολιτικής γενικότερα και του καθεστώτος έκτακτης ανάγκης ειδικότερα.

Τι σημαίνει ωστόσο η επιβολή καθεστώτος έκτακτης ανάγκης για την εκάστοτε κοινωνία; Στο καθεστώς έκτακτης ανάγκης η εξουσία του κράτους διευρύνεται, τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν υφίστανται και η επιβολή πάνω στα

υποκείμενα είναι ολοκληρωτική. Στην κατάσταση εξαίρεσης βία και νόμος δεν θα διακριθούν αλλά θα συναιρεθούν και αυτό είναι που θα οδηγήσει και στην «κυρίαρχη βία» κατά τον Τζόρτζιο Αγκάμπεν.¹ Η κατάσταση εξαίρεσης εμπερικλείεται από μία αντίφαση διότι εμφανίζεται μεν ως «παράνομο» μέτρο, ταυτόχρονα όμως είναι «νομικό και συνταγματικό» καθώς θα δημιουργηθεί μία νέα έννομη τάξη.² Η «κυρίαρχη βία», είναι ουσιαστικά αυτή η οποία θα θέσει το δίκαιο. Μέσω της «κυρίαρχης βίας» μία πράξη που σε διαφορετική περίπτωση θα καταδικαζόταν, σε αυτή την περίπτωση θα θεωρείται θεμιτή.³ Με την κατάσταση εξαίρεσης τα μέσα ελέγχου της κοινωνίας θα διευρυνθούν και η πολιτική ελευθερία του υποκειμένου θα είναι πλέον δευτερευούσης σημασίας. Η θητεία του στρατάρχη Χάρντινγκ θα αποτυπωθεί στην συλλογική μνήμη ως μία δυσάρεστη εμπειρία ενώ θα του αποδοθούν χαρακτηρισμοί από την ΕΟΚΑ όπως «σατραπίσκος» και «γκουλάιτερ».⁴

Τα ερωτήματα που προκύπτουν αναφορικά με την περίπτωση της Κύπρου είναι ποικίλα. Αρχικά, πρέπει να διερευνηθούν οι λόγοι για τους οποίους οι Βρετανοί δεν κατόρθωσαν να προβλέψουν την διένεξη που θα ξεσπούσε την 1^η Απριλίου 1955. Σε ένα δεύτερο επίπεδο γιατί δεν κατόρθωσαν να καταπνίξουν την εξέγερση όταν ήταν ακόμα νωρίς. Παράλληλα πώς το ειδικό καθεστώς του Χάρντινγκ που θα θεσπιστεί τον Νοέμβριο του 1955 θα επηρεάσει την πορεία της διένεξης και εν τέλει ήταν σωστή η επιλογή ενός επαγγελματία στρατιωτικού για την θέση του κυβερνήτη; Τι καταδεικνύει η επιλογή Χάρντινγκ για τις επιδιώξεις που είχαν οι Βρετανοί για το νησί; Ταυτόχρονα η κοινωνική δυναμική δεν είναι αμελητέος παράγοντας. Πώς λοιπόν τα μέτρα του κυβερνήτη επηρέασαν την κυπριακή καθημερινότητα και τελικώς την στάση της κοινωνίας;

Τα παραπάνω ερωτήματα θα επιχειρηθούν να απαντηθούν στα πλαίσια της πτυχιακής αυτής εργασίας. Η υπάρχουσα βιβλιογραφία κυρίως η ξενόγλωσση θα συνεισφέρει σημαντικά στην προσπάθεια κατανόησης του αποικιακού καθεστώτος, της αστυνομίας, του στρατού και του συστήματος πληροφοριών.

¹ Giorgio Agamben, *Homo Sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, εκδόσεις Εξάρχεια, 2016, σ.67-72.

² Giorgio Agamben, *Κατάσταση Εξαίρεσης. Όταν η «έκτακτη ανάγκη» μετατρέπεται την εξαίρεση σε κανόνα*, Πατάκη, τρίτη έκδοση 2015, σ.51.

³ Agamben, *Homo Sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, ό. π., σ.110.

⁴ Ανδρέας Κάρυος, «Η εμπλοκή του Sir John Harding στο Κυπριακό 1955-1956: Η πολιτική διάσταση», *Εθνική Φρουρά και Ιστορία*, τχ.37, Ιανουάριος-Ιούνιος 2016, σ.79.

Ταυτόχρονα, υλικό που αποκτήθηκε από το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών στην Λευκωσία θα βοηθήσει στην ανάλυση του νομικού πλαισίου που περιέβαλλε το καθεστώς έκτακτης ανάγκης. Τέλος, υλικό από το Κρατικό Αρχείο Κύπρου θα συνεισφέρει στη ανάλυση της βρετανικής προπαγάνδας όπως αυτή εκφράστηκε κυρίως μέσω των προπαγανδιστικών φυλλαδίων.

Η Βρετανική Κύπρος

1.1 Αποικία του Στέμματος

Στα πλαίσια των νέων πραγματικοτήτων που δημιούργησε το Ανατολικό Ζήτημα, της διάλυσης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και του φόβου που προκαλούσε στη βρετανική κυβέρνηση η πιθανότητα κυριαρχίας των Ρώσων στην Μεσόγειο, η Βρετανική Αυτοκρατορία οδηγήθηκε στην επιτακτική ανάγκη αναζήτησης βάσης, η οποία θα διασφάλιζε την κυριαρχία τους και θα διατηρούσε «ανοιχτό» τον δρόμο προς τις Ινδίες. Ο συνταγματάρχης Χόουμ είχε αναλάβει το έργο αναζήτησης τοποθεσίας, η οποία θα διασφάλιζε τα συμφέροντα της Βρετανίας. Η επιλογή στην οποία κατέληξε ήταν η Κύπρος. Η στρατηγική θέση του νησιού θα εξασφάλιζε στην Βρετανία την θέση ισχύος που επιθυμούσε να έχει στην Μεσόγειο για την επίτευξη των στρατηγικών της στόχων ενώ παράλληλα θα δημιουργούνταν το ανάχωμα έναντι πιθανής επέκτασης της Ρωσίας.⁵ Έτσι λοιπόν, η Κύπρος φαινόταν ως η ιδανική επιλογή. Έπειτα λοιπόν από διαπραγματεύσεις με την Πύλη, το 1878, με μυστική συνθήκη στα πλαίσια του συνεδρίου του Βερολίνου, η Κύπρος περνούσε υπό βρετανική διοίκηση με την καταβολή φόρου υποτέλειας προς τους Οθωμανούς από βρετανικής πλευράς. Μάλιστα, αν και παρέμενε στις οθωμανικές κτήσεις, με απόφαση του υπουργικού συμβουλίου, η Κύπρος θα διοικούνταν όπως κάθε βρετανική κτήση. Ταυτόχρονα η ολοκλήρωση της διώρυγας του Σουέζ άλλαζε τα δεδομένα κυριαρχίας στην Ανατολική Μεσόγειο εκτοξεύοντας στα ύψη τη στρατηγική σημασία της Κύπρου.⁶

Από πλευράς Ελληνοκυπρίων, η νέα πραγματικότητα αντιμετωπίστηκε θετικά, καθώς θεωρούσαν, πως το επόμενο βήμα θα ήταν η Ένωση με την Ελλάδα.⁷ Λέγεται μάλιστα, πως ο μητροπολίτης Κιτίου Κυπριανός υποδεχόμενος τον στρατηγό Γουέσλεϋ στην Λάρνακα στις 22 Ιουλίου 1878 ανέφερε: «Αποδεχόμεθα την

⁵ Χαϊντς Α. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου*, τόμος πρώτος (1878-1949), (μτφ. Κώστας Σαρρόπουλος), Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 2007, σ. 33-36.

⁶ Χαϊντς Α. Ρίχτερ, ό. π, σελ. 29-45, 87. - Κ. Γαρδίκας, Β. Κεχριώτης, Χ. Λούκος, Χ. Λυριντζής, Ν. Μαρωνίτη, (επιμ. Αντώνης Λιάκος, Έφη Γαζή), *Η συγκρότηση του ελληνικού κράτους. Διεθνές πλαίσιο, εξουσία και πολιτική τον 19ο αι*, Νεφέλη, Αθήνα, 2008, σ.135-136.

⁷ Ρόμπερτ Χόλλαντ, *Η Βρετανία και ο Κυπριακός Αγώνας 1954-1959*, (μτφ. Βίλλυ Φωτοπούλου), Ποταμός, 2001, σ.21.

μεταπολίτευσιν τοσούτω μάλλον καθ' όσον έχομεν την πεποίθησιν ότι η Μ.Βρετανία θα βοηθήση την Κύπρον, ως έπραξε και περί των Ιονίων νήσων, να ενωθή με την μητέρα Ελλάδα, με την οποία φυσικώς συνδέεται».⁸ Το ζήτημα της Ένωσης συσχετίζεται άμεσα με την βαθειά ελληνική συνείδηση των Κυπρίων, η οποία ενισχυόταν με την εκπαίδευση και την εκκλησία. Η Ορθόδοξη Εκκλησία μετατράπηκε σε χώρο έκφρασης του εθνικού και θρησκευτικού αισθήματος των Ελληνοκυπρίων. Γι'αυτό άλλωστε, ο ρόλος της επρόκειτο να είναι καταλυτικός κατά την δεκαετία του 1950.⁹

Η Βρετανία λοιπόν, μέσω συμφωνίας του Αυγούστου 1878 θα αποκτήσει την δυνατότητα να νομοθετεί στο νησί.¹⁰ Η Κύπρος θα διοικούνταν από Κυβερνήτη ο οποίος διέθετε ένα σώμα δημοσίων υπαλλήλων. Στην Λευκωσία τοποθετούνταν η Γραμματεία υπό τον Αποικιακό Γραμματέα που θα χειριζόταν το γραφειοκρατικό κομμάτι. Στην Γραμματεία θα προστεθούν και ειδικά τμήματα με τεχνικές αρμοδιότητες σχετικά με την γεωργία, την εκπαίδευση, τις κοινωνικές υπηρεσίες κλπ.¹¹ Σε επίπεδο επαρχιών, οι οποίες στην Κύπρο ήταν έξι, υπεύθυνος για τη διαμεσολάβηση ανάμεσα στον πληθυσμό και την κεντρική αρχή ήταν ο επαρχιακός διοικητής. Σε τοπικό επίπεδο, στα 617 χωριά της Κύπρου υπήρχαν «χωριτικές επιτροπές» με επικεφαλής τον λεγόμενο μουχτάρη. Μέχρι και το 1931 οι επιτροπές εκλέγονταν από τους κατοίκους. Έπειτα, ωστόσο εξαιτίας των ταραχών του 1931, στα πλαίσια των μέτρων που θα ληφθούν θα διορίζονταν από τον κυβερνήτη. Η διοίκηση στο επίπεδο των χωριών θα καταρρεύσει με τον αγώνα της ΕΟΚΑ καθώς οι μουχτάρηδες θεωρούνταν κατάσκοποι της αποικιακής διοίκησης με αποτέλεσμα μέχρι το 1957 οι περισσότεροι είτε θα έχουν δολοφονηθεί είτε θα έχουν παραιτηθεί. Τέλος, στις πόλεις υπήρχαν αιρετά δημοτικά συμβούλια τα οποία θα καταργηθούν μεν το 1931, θα επαναφερθούν ωστόσο το 1943.¹² Τον Σεπτέμβριο του 1878 θα ιδρυθεί και το νομοθετικό συμβούλιο, που είχε όμως μονάχα συμβουλευτικό χαρακτήρα καθώς η τελική απόφαση άνηκε στον ύπατο αρμοστή.

⁸ Ανδρέας Βαρνάβας, *Ιστορία του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-1959)*, Σειρά ΑΔ: Πηγές και βοηθήματα για τον αγώνα της ΕΟΚΑ, αρ.5, Ίδρυμα απελευθερωτικού αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Λευκωσία, 2002, σ.9.

⁹ Χόλλαντ, ό. π, σ.25-26.

¹⁰ Francois Crouzet, *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1959*, (μτφ. Αριστοτέλης Φρυδάς), τόμος Α, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2011, σ. 39.

¹¹ Στο ίδιο, σ.46.

¹² Στο ίδιο, σ. 46,49-50.

Αρχικά αποτελούνταν από 4 έως 8 άτομα εκ των οποίων τα μισά θα ήταν διοικητικοί υπάλληλοι ενώ τα άλλα μισά εκπρόσωποι των Κυπρίων οι οποίοι βέβαια θα επιλέγονταν από τον ύπατο αρμοστή. Ταυτόχρονα, το 1879 επετράπη και στα εκκλησιαστικά όργανα να συμμετάσχουν στο νομοθετικό συμβούλιο, με τον μητροπολίτη Κιτίου Κυπριανό να κάνει την αρχή (1883). Με αυτόν τον τρόπο παράλληλα με την θρησκευτική αυξήθηκε και η πολιτική επιρροή των εκκλησιαστικών αρχών. Αργότερα το νομοθετικό συμβούλιο θα επεκταθεί στα 12 εκλεγμένα μέλη με την κατανομή να πηγαίνει αναλογικά με τον πληθυσμό. Ωστόσο ο κυρίαρχος λόγος για διάφορα ζητήματα όπως για παράδειγμα συνταγματικές αλλαγές παρέμενε στην δικαιοδοσία του κυβερνήτη. Μέσω του νομοθετικού συμβουλίου διαφαίνεται η προσπάθεια των βρετανών να συμπεριλάβουν κατά κάποιο τρόπο έστω και «τυπικά» την συμμετοχή του λαού στην διοίκηση. Παράλληλα με το νομοθετικό ιδρύεται και το εκτελεστικό συμβούλιο στο οποίο ο κυβερνήτης είχε επίσης τον απόλυτο λόγο. Επί κυβερνήτη Άρμιτεϊτζ προτάθηκε το εκτελεστικό συμβούλιο να επεκταθεί από 3 στα 6 μέλη, Έλληνες οι οποίοι και θα αναλάμβαναν υπουργικά καθήκοντα σε ορισμένους τομείς της διοίκησης.¹³

Στα επόμενα χρόνια και με κάθε πιθανή ευκαιρία οι Κύπριοι γνωστοποιούσαν τον πόθο τους για την Ένωση. Με την έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, έγινε η τελική προσάρτηση της Κύπρου από την Μ. Βρετανία. Η Κύπρος με διάταγμα εν Συμβουλίω της 5^{ης} Νοεμβρίου 1914 θα προσαρτηθεί στην Βρετανία. Ταυτόχρονα η σύμβαση του 1878 θα ακυρωθεί κάτι που σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο είναι εφικτό σε περίπτωση πολέμου μεταξύ των συμβαλλομένων.¹⁴ Το ενωτικό ζήτημα επανήλθε στο προσκήνιο με μία επιπλέον αισιοδοξία, καθώς και τα τελευταία στοιχεία της Οθωμανικής επικυριαρχίας είχαν αρχίσει να εξαφανίζονται. Τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο, λοιπόν, για το μέλλον του νησιού τον είχε εξ' ολοκλήρου η Μ. Βρετανία. Η ευκαιρία Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα προέκυψε τον Απρίλιο του 1915, όταν προσφέρθηκε ως αντάλλαγμα στην κυβέρνηση του βασιλιά Κωνσταντίνου, με την προϋπόθεση συμμετοχής της Ελλάδος στον πόλεμο στο πλευρό της Entente. Η πρόταση, τελικώς απορρίφθηκε από την γερμανόφιλη

¹³ Ρίχτερ, ό. π, (τόμ. 1^{ος}), σ.88, 90- 91, 93, 94, 96-97, 782-783.- Χαΐντς Α. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου*, τόμος δεύτερος (1950-1959),(μτφ Χαράλαμπος Παπαχρήστου), Εστία, Αθήνα, 2011, σ. 242.

¹⁴ Crouzet, ό π, σ.39.

κυβέρνηση. Η βρετανική κυριαρχία επισφραγίστηκε με την Συνθήκη της Λωζάννης τον Οκτώβριο του 1923. Η Κύπρος ανακηρύσσεται και επίσημα αποικία του Στέμματος, ενώ ο Σουλτάνος παραιτούταν από οποιοδήποτε δικαίωμα πάνω στο νησί. Η Κύπρος θα διοικούνταν από Κυβερνήτη, ο οποίος θα οριζόταν από την βρετανική κυβέρνηση.¹⁵

Τα πρώτα νέφη, ωστόσο, δεν άργησαν να φανούν, όταν στις 21 Οκτωβρίου 1931 θα πραγματοποιηθεί βίαιη σύγκρουση του κυπριακού λαού με τους Βρετανούς. Αφορμή θα είναι η διένεξη που προέκυψε εξαιτίας των οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε το νησί.¹⁶ Λίγες ημέρες νωρίτερα, στις 17 Οκτωβρίου ο μητροπολίτης Νικόδημος υπέβαλε την παραίτηση του από το νομοθετικό συμβούλιο, ενώ στις 18 Οκτωβρίου με διάγγελμα, εξαιρετικά προκλητικό κατά τον κυβερνήτη Στόρρς, ζητούσε από τον κυπριακό «λαό ανυπακοή στους άνομους νόμους του ξένου δυνάστη».¹⁷ Στις 21 Οκτωβρίου, μέλη της ΕΡΕΚ (Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση Κύπρου) καλούσαν τον κυπριακό λαό να συγκεντρωθεί στην εμπορική λέσχη. Έπειτα από ομιλίες μελών της ΕΡΕΚ, οι οποίοι αποδοκίμαζαν τον Στόρρς, ζητούσαν την παραίτηση και των υπόλοιπων μελών του νομοθετικού συμβουλίου και δήλωναν πίστη στην Ένωση, το ενθουσιώδες πλήθος άρχισε να κατευθύνεται προς το Κυβερνείο.¹⁸ Οι διαδηλωτές εξοπλισμένοι με ξύλινους λοστούς και άλλα αντικείμενα έφτασαν στο Διοικητήριο, το οποίο όμως φρουρούσαν μόλις 8 έφιπποι αστυνομικοί και 8 αστυνομικοί με κλομπ με την διαταγή, να μην επιτραπεί η είσοδος των διαδηλωτών στον χώρο του κυβερνείου. Όλα αυτά εις μάτην, καθώς οι μηδαμινές αυτές αστυνομικές δυνάμεις δεν κατόρθωσαν να απωθήσουν το διαρκώς αυξανόμενο πλήθος. Στο μεταξύ, κατέφθασαν ενισχύσεις, ενώ για να ελεγχθεί η κλιμακούμενη κατάσταση και να διαλυθεί το πλήθος αναγνώστηκε ο «Νόμος περί καταστολής ταραχών» και οι αστυνομικοί άνοιξαν πυρ με διαταγή να στοχεύουν τα πόδια του πλήθους. Ο απολογισμός εκείνης της νύχτας ήταν ένα καμένο κυβερνείο, τραυματίες και ένας νεκρός.¹⁹

¹⁵ Χόλλαντ, ό. π, σ.28.- Βαρνάβας, ό. π, σ.11.

¹⁶ Χόλλαντ, ό. π, σ.14.

¹⁷ Βαρνάβας, ό. π, σ13.

¹⁸ Χαϊντς Α. Ρίχτερ, ό. π,(τόμ.1^{ος}) σ.486-489.

¹⁹ Χόλλαντ, ό. π, σ15-18.- Ρίχτερ, ό. π, σ.489-495.

Οι ταραχές του 1931, απέδειξαν με τον πιο ρεαλιστικό τρόπο την αναποτελεσματικότητα των αστυνομικών δυνάμεων στην διαχείριση τέτοιων καταστάσεων. Ο εξοπλισμός ήταν περιορισμένος, ενώ η εκπαίδευση των δυνάμεων ήταν ανεπαρκής. Ο Στόρρς, φανερά θορυβημένος διέταξε την μεταφορά της στρατιωτικής μονάδας από το όρος Τρόοδος στην Λευκωσία. Ταυτόχρονα, ζητήθηκε από τον γενικό διοικητή βρετανικών στρατευμάτων στην Αίγυπτο, η αποστολή στρατιωτικών ενισχύσεων, ενώ από τον αρχηγό του στόλου της Μεσογείου ένα αεροπλανοφόρο ή ένα καταδρομικό. Παράλληλα, βομβαρδιστικά της RAF (Royal Air Force) εκτελούσαν χαμηλές πτήσεις πάνω από το νησί με στόχο τον εκφοβισμό, ενώ μέσα στις επόμενες μέρες κατέφθασαν τα πολεμικά σκάφη «Λονδίνο», «Shropsphire» και «Achates» σε Λάρνακα, Λεμεσό και Πάφο αντίστοιχα. Στρατιωτικές δυνάμεις είχαν τοποθετηθεί σε στρατηγικά σημεία στις πόλεις, με σκοπό την αποφυγή περαιτέρω ταραχών. Εφαρμόστηκε λογοκρισία σε όλα τα ιδιωτικά τηλεγραφήματα, ενώ απαγορευόταν η κυκλοφορία μετά την δύση του ηλίου και οι συναθροίσεις άνω των πέντε ατόμων. Στις 23 Οκτωβρίου, αποφασίστηκε η σύλληψη και η εκτόπιση, τόσο των αρχηγών των ταραχών, όσο και των μητροπολιτών Κιτίου και Κυρήνειας. Η εκτόπιση θεωρήθηκε απαραίτητη, ελλείψει στοιχείων για την φυλάκιση τους, παρά τον φόβο πως μία τέτοια κίνηση θα οδηγούσε σε έκρηξη νέας σειράς ταραχών και διαμαρτυριών, με σκοπό την αποφυλάκιση τους. Η μόνη λύση λοιπόν, ήταν η εκτόπιση των συγκεκριμένων ατόμων, με στόχο την εξουδετέρωση της επιρροής που είχαν στον λαό. Οι δύο ιεράρχες θα μεταφερθούν με πλοίο στη Μάλτα και από εκεί τους επιτρέπη να κυκλοφορούν όπου επιθυμούσαν χωρίς ωστόσο να επιτρέπεται να γυρίσουν στην Κύπρο.²⁰ Η Οκτωβριανή εξέγερση του 1931, αναμφίβολα παρέμεινε ανεξίτηλη στην Βρετανική μνήμη. Αποτελούσε το πρώτο κρούσμα βίας κατά του καθεστώτος. Ταυτόχρονα, η αντίδραση της βρετανικής κυβέρνησης έθετε τέλος στην μέχρι τότε ανεκτική πολιτική κατά των εθνικιστικών εκδηλώσεων.²¹ Θεωρείτο δε, από τα πιο ταπεινωτικά χτυπήματα που υπέστησαν οι Βρετανοί κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου. Τα χρόνια που ακολούθησαν, στη διάρκεια των οποίων επιβλήθηκαν δρακόντεια μέτρα, η λεγόμενη «Παλμεροκρατία» (1933-1939),

²⁰ Χόλλαντ, ό. π, σ.19-20.- Ρίχτερ, ό. π, σ.495-499, 500-501.

²¹ Crouzet, ό. π, σ.114.

αντικατοπτρίζουν την ανάγκη της Βρετανίας να ανακτήσει τα σκήπτρα της κυριαρχίας.²² Τέλος, η εξέγερση του 1931 είναι ουσιαστική για ακόμα έναν λόγο. Αποτέλεσε μία από τις αιτίες, που οι Βρετανοί δεν κατόρθωσαν να προβλέψουν την έκρηξη του οργανωμένου αγώνα της 1ης Απριλίου 1955. Η πεποίθηση των Βρετανών παρέμενε στην εκτίμηση πως οι διεκδικήσεις για την Ένωση δεν θα ξέφευγαν από το μοτίβο του 1931, ενώ δεν πίστευαν πως η φύση του Κυπριακού λαού θα ευνοούσε την άνθηση ενός οργανωμένου αγώνα. Για τους Βρετανούς οι Κύπριοι ήταν ένας φιλήσυχος, ειρηνικός λαός ο οποίος δεν θα προχωρούσε στην οργάνωση εξέγερσης.²³

Η Βρετανική αναγκαιότητα διατήρησης της Κύπρου έγινε ακόμα πιο έκδηλη με το πέρας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η αποαποικιοποίηση, ως επακόλουθο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, δεν άφησε ανεπηρέαστες τις βρετανικές κτήσεις. Σημαντικές αποικίες στην Μ. Ανατολή είχαν χαθεί. Μετά την εγκατάλειψη λοιπόν κτήσεων, όπως η Παλαιστίνη, η Αίγυπτος και η Ινδία, η ανάγκη διατήρησης της Κύπρου έγινε ακόμα πιο επιτακτική. Η γεωπολιτική και στρατηγική σημασία του νησιού αποτελούσε «κλειδί» για την διατήρηση της κυριαρχίας και επιρροής στην Μ. Ανατολή. Η Κύπρος ήταν το μέσο, το οποίο θα βοηθούσε στην ανάπτυξη των οικονομικών, στρατιωτικών και πολιτικών σχέσεων που επιθυμούσε να αναπτύξει η Βρετανία. Η κρίση στη διώρυγα του Σουέζ δίδαξε στους Βρετανούς πως πολιτικές συμφωνίες και εκμισθώσεις ήταν αμφίβολες. Αποτελούσε λοιπόν αδιαμφισβήτητο παράγοντα πως μόνο η ολοκληρωτική κυριαρχία θα προσέδιδε ασφάλεια στις βρετανικές δυνάμεις. Επομένως το γεγονός ότι η Κύπρος αποτελούσε Αποικία του Στέμματος προσέδιδε ιδιαίτερη σημασία στο νησί.²⁴ Έτσι λοιπόν, με τις νέες συνθήκες που επήλθαν με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και την αποαποικιοποίηση, για τους Βρετανούς δεν υφίστατο το ερώτημα, εάν θα διατηρούσαν την Κύπρο ή θα εκπλήρωναν τις ελληνικές και ελληνοκυπριακές αξιώσεις για Ένωση. Η Κύπρος θα παρέμενε Βρετανική. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί πως κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου παρατηρείται μία χαλάρωση των μέτρων που είχαν θεσπιστεί έπειτα από τις ταραχές του 1931 ενώ παράλληλα

²² Χόλλαντ, ό. π, σ. 20,30.

²³ David French, «British intelligence and the Origins of the EOKA Insurgency», *British Journal of Military History*, τόμ. 1, τχ. 2, Φεβρουάριος 2015, σ.89-91.

²⁴ Χόλλαντ, ό. π, σ.52.

επετράπη η ίδρυση κομμάτων και συνδικάτων. Έτσι ιδρύονται το ΑΚΕΛ (Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού) το οποίο άνηκε στην Αριστερά και το ΚΕΚ (Κυπριακό Εθνικό Κόμμα) για την Δεξιά. Στις 21 Μαρτίου 1943 μάλιστα γίνονται και οι πρώτες δημοτικές εκλογές.²⁵

Το κίνημα της Ένωσης ωστόσο, απειλούσε τη στρατηγική χρησιμότητα που είχε το νησί ως βάση και τις αξιώσεις των Βρετανών γι' αυτό. Η περίπτωση της Κύπρου ξεχώριζε μάλιστα συγκριτικά με άλλους αντιαποικιακούς αγώνες, καθώς οι Κύπριοι δεν εξέφρασαν απλώς την θέληση για ανεξαρτησία αλλά για την Ένωση με την Ελλάδα. Η ιδιαιτερότητα της Κύπρου αποτέλεσε πρόβλημα στην τακτική που θα ακολουθούσαν οι Βρετανοί αποικιοκράτες για την αντιμετώπιση του κινήματος. Η Κύπρος αποτελούνταν από δύο κοινότητες, την Ελληνοκυπριακή και την Τουρκοκυπριακή. Το ιδιαίτερο λοιπόν στοιχείο έγκειται στο γεγονός, ότι οι δύο παραπάνω κοινότητες διατηρούσαν ιδιαίτερους δεσμούς με Ελλάδα και Τουρκία αντίστοιχα. Αυτό λοιπόν με την σειρά του, επέβαλλε «λεπτούς» και προσεκτικούς χειρισμούς, καθώς η Βρετανία ήταν σύμμαχος, τόσο με την Ελλάδα, όσο και με την Τουρκία στα πλαίσια του ΝΑΤΟ. Έτσι λοιπόν, με ποικίλες διπλωματικές προσπάθειες η Βρετανία θα επιχειρούσε να αντιμετωπίσει το κλιμακούμενο αίτημα της Ένωσης.²⁶

Στα πλαίσια λοιπόν των διπλωματικών προσπαθειών έχουμε την πρόταση δημιουργίας νέου συντάγματος, που θα προέβλεπε οικονομική ανάπτυξη, κοινωνική πρόοδο και αυξημένη πολιτική ελευθερία προς τους πολίτες. Με διάγγελμα του λοιπόν, στις 9 Ιουλίου 1947 ο νέος κυβερνήτης της Κύπρου Λόρδος Γουίνστερ ανακοίνωσε την συγκρότηση Διασκεπτικής Συνέλευσης. Στόχος ήταν η σύνταξη κυπριακού συντάγματος το οποίο θα προέκυπτε από διάλογο των εκπροσώπων του κυπριακού λαού. Η ελπίδα ήταν πως με αυτόν τον τρόπο θα ικανοποιούνταν οι απαιτήσεις των Ελληνοκυπρίων και το ζήτημα της Ένωσης θα λησμονούνταν. Η απόφαση αυτή ωστόσο λειτούργησε πολωτικά με την Δεξιά και την Εκκλησία να την απορρίπτουν αμέσως και να μην εγκαταλείπουν την θέση «Ένωσις και μόνο Ένωσις» ενώ η Αριστερά στον αντίποδα με το ΑΚΕΛ να θεωρεί πως μία μορφή αυτοδιοίκησης με κυπριακό υπουργικό συμβούλιο είναι σίγουρα

²⁵ Ρίχτερ, ό. π.(τόμ.1^{ος}), σ. 656,782-785.

²⁶ Andrew R. Novo, *On all fronts: EOKA and the Cyprus insurgency 1955-1959*, 2010, D. Phil, University of Oxford σ. 24-28.

προτιμητέο από το να συνεχίσει να κυβερνάται δικτατορικά, όπως ανέφερε, από κάποιον Άγγλο κυβερνήτη.²⁷ Η Διασκεπτική άρχισε τις εργασίες της την 1η Νοεμβρίου 1947 εκπροσωπούμενη από 10 Ελληνοκυπρίους της κυπριακής Αριστεράς, 7 Τούρκους και 1 Μαρωνίτη. Ωστόσο το τέλος επρόκειτο να είναι άδοξο. Το σύνταγμα που τελικώς προτάθηκε προς την Κύπρο απείχε από αυτό που περίμεναν. Ένα σύνταγμα το οποίο χαρακτηρίστηκε ως απαράδεκτο από την Ιερά Σύνοδο. Μάλιστα δεν ήταν τόσο προοδευτικό συγκριτικά με αυτό της Μάλτας, όπου ο κυβερνήτης δεν είχε δυνατότητα λήψης οποιασδήποτε απόφασης χωρίς αυτή να εγκριθεί από την Βουλή.²⁸ Και η Αριστερά με την σειρά της αφού καταψήφισε τις προτάσεις, στη συνέχεια αποχώρησε από τη Διασκεπτική η οποία και διέκοψε τις εργασίες της. Η αποτυχία της Διασκεπτικής αποτέλεσε σίγουρα μία χαμένη ευκαιρία στο να δοθεί στην Κύπρο ένα δημοκρατικό και ειρηνικό μέλλον ενώ παράλληλα προκάλεσε μία ισχυρή κρίση εμπιστοσύνης απέναντι στην Βρετανική κυριαρχία η οποία και θα κλιμακωθεί στα επόμενα χρόνια. Ο Λόρδος Γουίνστερ έχοντας αποτύχει υπέβαλε την παραίτησή του το Νοέμβριο 1948, όπου και τον διαδέχθηκε λίγο αργότερα ο Σερ Άντριου Ράιτ ο οποίος κατά την περίοδο των Οκτωβριανών ήταν ταγματάρχης.²⁹

Συμπληρωματικά με την προσπάθεια εισαγωγής συντάγματος η βρετανική διοίκηση επιχείρησε και με αναπτυξιακά έργα να ανακόψει την κλιμάκωση του ζητήματος της Ένωσης. Πιο συγκεκριμένα θα γίνουν μεταρρυθμίσεις στην γεωργία, την υγεία και την παροχή ηλεκτρικού και νερού στο νησί. Μάλιστα, σε δείγμα καλής θέλησης θα ανακληθούν νόμοι που είχαν προκύψει από την εξέγερση του 1931, όπως η δυνατότητα εκλογής αρχιεπισκόπου χωρίς την έγκριση από τον κυβερνήτη. Ταυτόχρονα, επιτράπη στους εξόριστους να επιστρέψουν.³⁰ Τα δείγματα καλής θελήσεως δεν είχαν βέβαια τα επιθυμητά αποτελέσματα. Η διεκδίκηση της Ένωσης θα συνεχιστεί και θα εκφραστεί με μορφή δημοψηφίσματος. Ο λόγος είναι για το δημοψήφισμα που διοργανώθηκε από την εκκλησία με σκοπό την Ένωση. Η πρωτοβουλία για το δημοψήφισμα πάρθηκε από την Εκκλησία σε μία χρονική στιγμή όπου η Αριστερά κέρδιζε έδαφος. Πιο συγκεκριμένα η Αριστερά είχε

²⁷ Ρίχτερ, ό. π, σ. 730-731.

²⁸ Στο ίδιο, σ.740-741.

²⁹ Andrew R. Novo, ό. π, σ. 27-28.- Ρίχτερ, ό. π, σ.727, 743.- Χόλλαντ, ό. π, σ.41-42.

³⁰ Andrew R. Novo, ό. π, σ.28-29.

προτείνει την δημιουργία μίας «εθνικής αντιπροσωπείας» η οποία θα ζητούσε την Ένωση στα Ηνωμένα Έθνη. Έτσι λοιπόν η Εκκλησία με στόχο να εξασφαλίσει τα πρωτεία στην διεκδίκηση της Ένωσης αναλαμβάνει την διενέργεια δημοψηφίσματος αποκλείοντας το ΑΚΕΛ.³¹ Η λογική επίσης ήταν πως ένα δυναμικό θετικό αποτέλεσμα στο δημοψήφισμα (το οποίο μάλιστα επιτεύχθηκε με ποσοστό 94,6% υπέρ της Ένωσης) θα έστελνε το μήνυμα στους Βρετανούς για την αναγκαιότητα της Ένωσης με την ταυτόχρονη ελπίδα πως θα πυροδοτούσε και ένα γενικότερο κύμα κριτικής έναντι της βρετανικής αποικιοκρατίας από τον υπόλοιπο κόσμο. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως δύο ημέρες πριν τη διενέργεια του δημοψηφίσματος, το οποίο είχε οριστεί για τις 15 Ιανουαρίου 1950, ο κυβερνήτης Ράιτ σε αίτημα του προς τον γραμματέα του υπουργείου αποικιών ζητούσε κάποιες μεταρρυθμίσεις που θα επέτρεπαν την άσκηση λογοκρισίας στον Τύπο, καταστολή στασιαστικών πράξεων και την αποτελεσματική δράση εναντίον ταραχοποιών. Κίνηση που μπορεί να χαρακτηριστεί και ως προάγγελος της κατάστασης έκτακτης ανάγκης στην οποία θα περιέλθει το νησί από τον Νοέμβριο του 1955 και έπειτα.³² Ο Ράιτ υπογράμμιζε, πως η αυξημένη δυναμική του ζητήματος της Ένωσης επέβαλλε στην κυπριακή διοίκηση να διαθέτει εξουσίες που θα μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τους κινηματίες στο εσωτερικό. Τέλος, ο κυβερνήτης ανέφερε πως με το αίτημα για δημοψήφισμα, οι συνθήκες που θα οδηγούσαν σε κάποια μορφή αυτοδιοίκησης δεν είναι πλέον τόσο ευνοϊκές. Οι απαιτήσεις του Ράιτ χαρακτηρίστηκαν από το αποικιακό γραφείο ως «υπερβολικές» και «παρατραβηγμένες». Ο υπουργός των Εργατικών και υπουργός Αποικιών Γκρίφφιθς ήταν αρκετά προβληματισμένος καθώς θεωρούσε πως μία τέτοια ενέργεια οδηγούσε σε ένα δρόμο χωρίς επιστροφή.³³ Για τον Ράιτ ωστόσο, μία αυστηρή και αποφασιστική κυβέρνηση επαρκούσε για τον εκφοβισμό τόσο της Εκκλησίας όσο και της κοινωνίας καθώς υποστήριζε πως: «Οι Κύπριοι χρειάζονται απλώς κάποιον

³¹ Χόλλαντ, ό. π, σ.44.

³² Robert Holland, «Never Never land: British colonial policy and the roots of violence in Cyprus 1950-1954», στο Robert Holland, *Emergencies and Disorders in the European Empires after 1945*, Routledge, 2012, σ.149.

³³ Χάϊντς Α. Ρίχτερ, ό.π,(τόμ.2^{ος}), σ.39. – James S. Corum, *Training indigenous forces in counterinsurgency: A tale of two insurgencies*, Μάρτιος 2006, Carlisle: Strategic studies institute US Army War College σ.24. – Andrew R. Novo, ό. π, σ.42,44,47. - Holland, ό. π, σ.148-176- Χόλλαντ, ό. π, σ.55.

να τους κυβερνά».³⁴ Αντιθετικά με τις επιθυμίες του Ράιτ η κυπριακή διοίκηση μόνο αυτόν το χαρακτήρα δεν φαινόταν να έχει. Διαφωτιστικό είναι το σχόλιο του βουλευτή Ρίτσαρντ Γκρόσμαν, ο οποίος έπειτα από επίσκεψη του στο νησί το χαρακτήρισε ως: «μοναδικό, αξιαγάπητο αστυνομικό κράτος που έχει επισκεφθεί».³⁵ Πράγματι αν και η διοίκηση προέβαινε σε έκδοση διαταγμάτων όπως για παράδειγμα κατά της προπαγάνδας της Ένωσης, στην πραγματικότητα αυτά δεν ετίθεντο ποτέ σε ουσιαστική εφαρμογή καθώς παραβιάζονταν από τους Κυπρίους οι οποίοι δεν εγκατέλειπαν το σύνθημα της Ένωσης.³⁶

Η μεταφορά του Βρετανικού αρχηγείου Μέσης Ανατολής δυνάμεων ξηράς και αέρος, το 1954, από την βάση του Σουέζ στην Κύπρο επιβεβαίωνε την ουσιαστική σημασία που είχε πλέον λάβει το νησί για τα συμφέροντα των Βρετανών. Στο μεταξύ, ο κυβερνήτης Σερ Άντριου Ράιτ ολοκληρώνοντας της θητεία του αντικαθίσταται από τον Σερ Ρόμπερτ Αρμιτέιτζ, ο οποίος ήταν κυβερνήτης της Χρυσής Ακτής³⁷. Στα πλαίσια παρασκηνιακών συζητήσεων, ο νέος κυβερνήτης, ανέφερε στο υπουργείο αποικιών την ανάγκη συλλήψεων, θέτοντας στο στόχαστρο και τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ' θεωρώντας έτσι, πως ένα χτύπημα στην εκκλησία θα οδηγούσε στην υποχώρηση της. Ωστόσο, από πλευράς υπουργικού συμβουλίου εγκρίθηκε η διενέργεια κοινοβουλευτικής δήλωσης η οποία θα ξεκαθάριζε ότι η Κύπρος θα παρέμενε υπό αγγλική διοίκηση και δεν θα ετίθετο κανένα ζήτημα διαπραγμάτευσης για το μέλλον της.³⁸ Παράλληλα θα γινόταν δήλωση «προειδοποιήσις για καταστολή στάσης» στην Λευκωσία. Το αποτέλεσμα των παρασκηνιακών αυτών συζητήσεων οδήγησε στην δήλωση του υφυπουργού αποικιών Χένρυ Χόπκινσον στην Βουλή των Κοινοτήτων. Συγκεκριμένα ανέφερε: «είναι ευρέως κατανοητό ότι υπάρχουν κάποιες περιοχές στην Κοινοπολιτεία, οι οποίες, λόγω ειδικών συνθηκών που τις περιβάλλουν δεν μπορούν ουδέποτε να ελπίζουν σε πλήρη ανεξαρτησία[...].»³⁹ Για πολλούς ερευνητές αυτή η δήλωση ήταν

³⁴ Holland, ό. π, σ.150.

³⁵ Χόλλαντ, ό. π, σ.55.

³⁶ Στο ίδιο σ.55.

³⁷ Η Χρυσή Ακτή ήταν βρετανική αποικία από το 1874. Το 1954 θα κερδίσει την ανεξαρτησία της με ηγέτη τον Κουάμε Νκρούμα και ενώθηκε με την βρετανική αποικία της Τογκολάνδης για να αποτελέσει το σημερινό κράτος της Γκάνα. Πρωτεύουσα είναι η Άκκρα. Βλ. ενδεικτικά: Χόλλαντ, ό. π, σ.72.

³⁸ Crouzet, ό. π, σ.377.

³⁹ Χόλλαντ, ό. π, σ.80.

καταλυτική για την μετέπειτα εξέλιξη των γεγονότων. Γενικότερα, όλα έδειχναν πως η κατάσταση άρχισε να ξεφεύγει από τα βρετανικά χέρια ενώ οι διπλωματικές κινήσεις δεν είχαν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Για τον ιστορικό Ρόμπερτ Χόλλαντ, το υπόμνημα που στάλθηκε από τον Ήντεν και τον διευθυντή του Foreign Office Άιβον Κέρκπατρικ προς τον πρωθυπουργό για την αναγκαιότητα χάραξης «δραστικής» και «ρεαλιστικής» πολιτικής, ήταν το προμήνυμα για την κατάσταση έκτακτης ανάγκης η οποία θα επιβαλλόταν στο νησί τον Νοέμβριο του 1955.⁴⁰

Συμπερασματικά, το νησί της Κύπρου αποτελούσε μια ιδιάζουσα περίπτωση στην ιστορία της βρετανικής αποικιοκρατίας. Ένα μικρό νησί το οποίο ωστόσο μεταπολεμικά αποδείχτηκε αναγκαίο για τα βρετανικά συμφέροντα. Αναφορικά με τις σχέσεις αποικιοκρατών- αποικιοκρατούμενων αυτές αποδείχτηκαν απρόβλεπτες. Οι Βρετανοί στην κυπριακή κοινωνία έβλεπαν έναν φιλήσυχο, ειρηνικό λαό που δεν θα προκαλούσε «πονοκέφαλο» στην διοίκηση και όπως είχε αναφέρει ο Μπρούμαν στον Άλαν Λένοξ Μπούντ δεν θα γίνονταν ποτέ επιθετικοί σαν τους Αιγύπτιους.⁴¹ Θεωρούσαν ότι οποιαδήποτε κινητοποίηση θα παρέμενε στο μοτίβο του 1931, ανοργάνωτες δηλαδή πορείες με τοπικές ταραχές. Η πραγματικότητα εντούτοις διέφερε. Η δυναμική της Ένωσης έφερε στην επιφάνεια ένα οργανωμένο, αντιαποικιακό κίνημα. Μια δυναμική την οποία οι βρετανικές διπλωματικές προσπάθειες δεν κατόρθωσαν να ανακόψουν. Το αποτέλεσμα, η έκρηξη του αγώνα την 1^η Απριλίου 1955, ένας αγώνας δύσκολος που όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ρόμπερτ Χόλλαντ, η Κύπρος από πολλούς περιγραφόταν πλέον ως το «Νησί του Τρόμου».⁴² Όταν οι διπλωματικές οδοί έρχονται σε αδιέξοδο, σειρά έχουν τα επιτακτικά μέτρα και αυτά τα μέτρα δεν άργησαν να εμφανιστούν με την κήρυξη του νησιού σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης τον Νοέμβριο του 1955.

⁴⁰ Ανδρέας Κάρυος, «Το ύστερο ενωτικό κίνημα, η Βρετανία και η Επιτάχυνση της Ιστορίας. 1945-1959», *Εθνική Φρουρά και Ιστορία*, τεύχος 35^ο, Ιανουάριος- Ιούνιος 2015, σ. 21.- Χόλλαντ, ό. π, σ.78-92.- Holland, ό. π, σ. 162-168.

⁴¹ Holland, ό. π, σ.148.

⁴² Χόλλαντ, ό. π, σ.106.

1.2 Αστυνομία και σύστημα πληροφοριών

« Εκατομμύρια λίρες ξοδεύτηκαν για την αντιμετώπιση μιας εξέγερσης η οποία θα είχε κοπεί από την ρίζα εάν υπήρχε μία αποτελεσματική αστυνομική δύναμη και ένα καλά οργανωμένο σύστημα πληροφοριών.»⁴³ (Brigadier G.H Baker)

Η καταστολή μιας εξέγερσης αποτελεί μία πολύπλοκη διαδικασία που για να επιτύχει είναι απαραίτητα κάποια κριτήρια. Αρχικά, η διοίκηση θα πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίσει την πολιτική φύση της εξέγερσης. Ταυτόχρονα, είναι αναγκαία η εύρυθμη συνεργασία ανάμεσα σε κοινωνία και στρατό ή αστυνομία. Παράλληλα, τονίζεται η αναγκαιότητα καλής οργάνωσης ενός συστήματος πληροφοριών. Όσον αφορά τους αντάρτες, αυτοί θα πρέπει να διαχωριστούν από τον υπόλοιπο πληθυσμό είτε με την χρήση βίας είτε με πολιτική της κυβέρνησης ώστε να «κερδίσει» την υποστήριξη του πληθυσμού. Η συμπίεση της κοινωνίας είναι καταλυτικής σημασίας και η κυβέρνηση θα πρέπει να είναι σε θέση να προσφέρει ένα πολιτικό πρόγραμμα ευνοϊκότερο συγκριτικά με αυτό των ανταρτών. Αυτό που οι Βρετανοί αποκαλούν «Hearts and Minds» δηλαδή η «καρδιά και το μυαλό» της κοινωνίας.⁴⁴ Εάν με βάση την παραπάνω θεωρία ερευνηθεί η περίπτωση της Κύπρου θα διαπιστωθούν αρκετές αδυναμίες. Οι εκρήξεις τα ξημερώματα της 1^η Απριλίου 1955 έπιασαν κυριολεκτικά «στον ύπνο» τις βρετανικές αρχές. Οι εκρήξεις έπληξαν συντονισμένα Λάρνακα, Λεμεσό, Αμμόχωστο, Λευκωσία. Στην Λευκωσία στο στόχαστρο βρέθηκαν ο κυβερνητικός ραδιοσταθμός, η Αρχιγραμματεία, το Γραφείο Παιδείας καθώς και εγκαταστάσεις πίσω από τους στρατώνες Γουέσλεϋ.⁴⁵ Τα φυλλάδια και οι τοίχοι με τα αρχικά ΕΟΚΑ και ΔΙΓΕΝΗΣ προκάλεσαν σύγχυση, με την βρετανική διοίκηση να μην είναι σε θέση να προσδιορίσει την ερμηνεία τους. Η δε αιτία των εκρήξεων παρέμενε επίσης άγνωστη.⁴⁶ Τα ερωτήματα που προκύπτουν είναι ποικίλα. Γιατί οι βρετανικές αρχές δεν κατόρθωσαν να προβλέψουν την έκρηξη του αγώνα και ταυτόχρονα πού

⁴³ Andrew R. Novo, «Friend or foe ? The Cyprus Police Force and the EOKA insurgency», *Small Wars and insurgencies*, τόμ.23, τχ.3, Ιούλιος 2012, σ. 414.

⁴⁴ Ian F. W. Beckett, «British counter-insurgency: a historiographical reflection», *Small wars and Insurgencies*, τόμ 23 τχ. 4-5, Οκτώβριος- Δεκέμβριος 2012, σ. 782- 783.

⁴⁵ Βαρνάβας, ό. π, σ.53.

⁴⁶ Χόλλαντ, ό. π, σ. 108.

οφείλεται η μετέπειτα αδυναμία επιτυχούς αντιμετώπισης του; Στην προσπάθεια να απαντηθούν αυτά τα ερωτήματα θα πρέπει να εξεταστούν η αστυνομία και το βρετανικό σύστημα πληροφοριών της αποικίας της Κύπρου.

Προτού αναλυθεί η κατάσταση της αστυνομίας τη δεκαετία του 1950 είναι αναγκαία μία αναδρομή για καλύτερη κατανόηση της εξέλιξης της. Το 1878, στο νησί υπήρχαν 275 άνδρες που στελέχωναν την λεγόμενη Turkish Police με έργο κυρίως την συλλογή φόρων παρά την εγκληματικότητα. Το 1880, οι Βρετανοί θα θεσπίσουν νέα αστυνομία την λεγόμενη Cyprus Military Police με διευρυμένες αρμοδιότητες. Αποτελούνταν από 8 Βρετανούς αξιωματικούς και 700 κατώτερες θέσεις τις οποίες στελέχωναν άτομα από όλη την κοινότητα. Η Cyprus Military Police είχε αυστηρά στρατιωτικό χαρακτήρα ενώ η εκπαίδευση σε αστυνομικά καθήκοντα ήταν περιορισμένη. Μέχρι και το 1931 αυτός θα είναι και ο χαρακτήρας της αστυνομίας. Τομή θα μπορούσε να θεωρηθεί το 1931 καθώς η εξέγερση οδήγησε σε αναδιοργάνωση της αστυνομίας, η δε μορφή που θα λάμβανε θα παρέμενε μέχρι και το 1954. Έτσι το 1935, η Cyprus Military Police θα μετονομαστεί σε Cyprus Police Force. Οι αξιωματικοί του στρατού αντικαταστάθηκαν από εκπαιδευμένους αστυνομικούς οι οποίοι στρατολογήθηκαν από άλλες αποικίες. Τότε είναι που άρχισε να δίνεται στο νησί η μορφή της αστικής αστυνόμευσης. Η αστυνομία ωστόσο αποδείχτηκε ανεπαρκής στην αντιμετώπιση της κλιμακούμενης έντασης που προκαλούσε το ζήτημα της Ένωσης ιδιαίτερα μετά το 1945.⁴⁷

Οι εκρήξεις λοιπόν της 1^{ης} Απριλίου 1955 θορύβησαν την αποικία με τον κυβερνήτη Σερ Ρόμπερτ Άρμιτειτζ να ζητά από τον επικεφαλής του αρχηγείου Μέσης Ανατολής την τοποθέτηση φρουρών στα κυβερνητικά κτίρια ενώ οι αστυνομικές δυνάμεις ξεκινούσαν περιπολίες. Σε επίσκεψη του την ίδια περίοδο στο νησί, ο στρατηγός Σερ Τζέραλντ Τέμπλερ ο οποίος είχε στο ενεργητικό του την επιτυχή αντιμετώπιση των κομμουνιστών ανταρτών στην Μαλαισία, διαπιστώνει την άθλια κατάσταση της αστυνομίας καθώς και την έλλειψη πυγμής από πλευράς κυβερνήτη.⁴⁸ Πράγματι η αστυνομία βρέθηκε απροετοίμαστη απέναντι στις επείγουσες συνθήκες. Το «φάντασμα» της εξέγερσης του 1931 «στοίχειωνε» τους

⁴⁷ David M. Anderson, «Policing and communal conflict: The Cyprus emergency 1954-1960», στο Robert Holland, *Emergencies and Disorders in the European Empires after 1945*, Routledge, 2012, σ. 180-183.

⁴⁸ Χόλλαντ, ό. π, σ. 109- 113.

Βρετανούς. Η πεποίθηση της Βρετανικής κυβέρνησης πως ήταν αδύνατο οι Κύπριοι να οργανώσουν συντονισμένη εξέγερση οδήγησε στην παράλειψη της κυπριακής αστυνομίας της οποίας ο προϋπολογισμός ήταν πενιχρός. Χαρακτηριστικά είναι όσα καταγράφηκαν σε αναφορά του αρχηγού της αστυνομίας: «Ένας φαύλος κύκλος δημιουργήθηκε όπου η κυβέρνηση παραμέλησε την αστυνομική δύναμη, διότι δεν υπήρχαν στοιχεία αναταραχών στο νησί και η δύναμη απέτυχε στο να συλλέξει στοιχεία αναταραχών διότι η κυβέρνηση την παραμέλησε».⁴⁹ Η αδυναμία δηλαδή συλλογής πληροφοριών που θα καταδείκνυαν την οργάνωση κάποιας εξέγερσης άφηνε την οργάνωση της αστυνομικής δύναμης σε δεύτερη μοίρα. Ο δε αποικιακός σύμβουλος W. C. Johnson ανέφερε πως: «το τμήμα της αστυνομίας το μεταχειρίζονται ως μία υπηρεσία της σταχτοπούτας σε μία αποικία της σταχτοπούτας».⁵⁰ Πράγματι η αποικία δεν είχε τα απαραίτητα κονδύλια για εκπαίδευση της αστυνομικής δύναμης και εξοπλισμό. Όπως και άλλες αποικίες έτσι και η Κύπρος λειτουργούσε στην βρετανική λογική πως η αποικία πρέπει να πληρώσει μόνη της τα έξοδα της (pay it's own way) και να μην επιβαρύνει την μητρόπολη.⁵¹ Ενδεικτική είναι και η αναφορά του κυβερνήτη Άρμιτειτζ στο στρατηγό Τέμπλερ πως οι προτεραιότητες γι' αυτόν στην Κύπρο είναι το κέντρο πληροφοριών, αγροτική μεταρρύθμιση, νερό και τέλος αστυνομία και σύστημα πληροφοριών.⁵² Ο περιορισμένος λοιπόν προϋπολογισμός ήταν ένα βασικό μειονέκτημα της κυπριακής αστυνομίας που χωρίς αμφιβολία επηρέασε και την λειτουργία της. Λόγω λοιπόν της πενιχρής χρηματοδότησης ο εξοπλισμός ήταν περιορισμένος, αναφορές μιλούν ακόμα και για έλλειψη φακών. Τα δε κτίρια που στέγαζαν τις αστυνομικές δυνάμεις ήταν παλαιά και ακατάλληλα. Η εκπαίδευση των αστυνομικών περιοριζόταν στην βασική εξάμηνη. Η κρισιμότερη ωστόσο επίπτωση ήταν οι πενιχρές αποδοχές των αστυνομικών. Ο μισθός του αστυνομικού ήταν μικρότερος από αυτόν του ανειδίκευτου εργάτη. Όταν λοιπόν ένας εργάτης μπορεί να κέρδιζε μέχρι και 26 λίρες τον μήνα, ο αστυνομικός περιοριζόταν στις 21 λίρες τον μήνα. Μικρό κίνητρο λοιπόν για να καταταγεί κάποιος στην αστυνομική δύναμη η οποία μάλιστα έχρηζε και κατάλληλης ηγεσίας. Τα αποτελέσματα, ήταν να μιλάμε

⁴⁹ David M. Anderson, ό. π, σ.183.

⁵⁰ Στο ίδιο, σ.182-183.

⁵¹ Crouzet, ό. π, σ.26.

⁵² Στο ίδιο, σ. 182- 183.- Andrew R. Novo, ό. π, σ. 418.

για μία μικρή σε αριθμό αστυνομική δύναμη τα μέλη της οποίας είχαν χαμηλό ηθικό και χαμηλό κίνητρο παραμονής. Το 1954, η αστυνομία θα αριθμούσε 1386 άνδρες εκ των οποίων το 18% ήταν τουρκοκύπριοι.⁵³

Η αποτελεσματικότητα λοιπόν της αστυνομίας στην αντιμετώπιση μιας εξέγερσης εξαρτάται από το κίνητρο, το δυναμικό και τον εξοπλισμό. Ταυτόχρονα δεν μπορεί να αμφισβητηθεί πως πολλές φορές η κοινή καταγωγή, θρησκεία ή και κοινή ιδεολογία των αστυνομικών με τους εξεγερμένους σε μεγάλο βαθμό επηρέαζε επίσης την αποτελεσματικότητα. Είναι πολύ πιθανό το εκάστοτε κίνημα να βρει υποστηρικτές στα αστυνομικά μέλη τα οποία είτε δεν θα αποδίδουν ή και θα υποστηρίζουν με ποικίλους τρόπους τον σκοπό τους. Στην περίπτωση της Κύπρου πολλοί Έλληνες αστυνομικοί καλούνταν να αντιμετωπίσουν μία εξέγερση της οποίας ο σκοπός ήταν προσφιλής. Ο Γρίβας εκμεταλλεύτηκε πλήρως αυτήν την κατάσταση δημιουργώντας διασυνδέσεις με μέλη της αστυνομίας από τα οποία εκμαίευε πληροφορίες. Την περίοδο 1954-1958, 20 ενεργά μέλη της αστυνομίας ήταν ταυτόχρονα και μέλη της ΕΟΚΑ. Λειτουργούσαν ως πληροφοριοδότες ενώ σε πολλές περιπτώσεις πρόσφεραν και καταφύγιο σε αντάρτες. Η εσωτερική πληροφόρηση αποδείχτηκε ουσιώδης για την δράση του Γρίβα. Μέσω των στοιχείων που του προσφέρονταν διευκολυνόταν κατά μεγάλο βαθμό η στοχοποίηση επιλεγμένων ανώτερων αστυνομικών στελεχών. Η πολιτική τρομοκράτησης της αστυνομίας από πλευράς ΕΟΚΑ είχε κύριο στόχο την αδρανοποίηση του έργου της. Τον Ιούνιο του 1955, για παράδειγμα έγιναν επιθέσεις στο κεντρικό αρχηγείο της αστυνομίας στην πλατεία Ατατούρκ με 5 τραυματίες και 1 νεκρό. Ταυτόχρονα, επίθεση στον αστυνομικό σταθμό Αμιάντου είχε ως θύμα έναν Έλληνα λοχία του Ειδικού Τμήματος. Αποτέλεσμα της τακτικής του Γρίβα ήταν οι μαζικές παραιτήσεις Ελληνοκυπρίων αστυνομικών με την έναρξη του αγώνα. Έτσι κι αλλιώς, όπως προαναφέρθηκε το κίνητρο για να παραμείνει κάποιος στο σώμα ή και να καταταχθεί απουσίαζε. Η κυβέρνηση μάλιστα προς διάσωση του προσωπικού της αστυνομίας απαγόρευσε περαιτέρω παραιτήσεις ενώ ο στρατός καλούνταν να αναλάβει αστυνομικά καθήκοντα. Στις 4 Ιουλίου 1955 ο Άρμιτειτζ έγραφε στο Λονδίνο: «Το ηθικό είναι χαμηλό εξαιτίας της εκστρατείας

⁵³ James S. Corum, ό. π, σ. 26.- David M. Anderson, ό. π, σ. 182- 184.

σπίλωσης και τρομοκράτησης που γινόταν από την ΕΟΚΑ. Αστυνομικοί που συλλαμβάνουν υπόπτους αυτόματα διατρέχουν τον κίνδυνο δολοφονίας. Εάν οι ύποπτοι ελευθερωθούν και δεν γίνουν βήματα για τον δυναμικό αφανισμό της ΕΟΚΑ, η αστυνομία δεν θα είναι προετοιμασμένη να αντιμετωπίσει το ρίσκο στο μέλλον».⁵⁴

Όπως προαναφέρθηκε ο ρόλος της κοινωνίας αποτελεί καταλυτικό παράγοντα για την πορεία μιας εξέγερσης. Η Κύπρος σίγουρα δεν θα χαρακτηριζόταν από τις αρμονικές σχέσεις ανάμεσα σε αστυνομία και κοινωνία και συγκεκριμένα τους Ελληνοκυπρίους καθώς οι Τουρκοκύπριοι αποτελούν ξεχωριστή περίπτωση. Η εμπιστοσύνη λοιπόν ήταν κάτι το οποίο έπρεπε να κερδηθεί. Σε έκκληση βοήθειας προς το υπουργείο αποικιών στις 29 Μαΐου 1955 ο Άρμιτειτζ έκρουε τον κώδωνα του κινδύνου και δήλωνε προς το Λονδίνο το οποίο ήταν αρνητικό σε κάθε προοπτική προόδου. Ανέφερε λοιπόν, πως εάν δεν υπάρξει κάποια πολιτική προόδου, κάποιο ελκυστικό σημείο στη βρετανική πολιτική οι εντάσεις θα κλιμακωθούν με την αστυνομία να μην είναι σε θέση να τις αντιμετωπίσει καθιστώντας έπειτα αναγκαία την εμπλοκή του στρατού. Παράλληλα, έθετε το ερώτημα εάν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν μία κατάσταση αντίστοιχη της Παλαιστίνης και του Σουέζ.⁵⁵ Ωστόσο, η εσωτερική πολιτική κατάσταση στο Λονδίνο με τις εύθραυστες συνθήκες στη Μ. Ανατολή επέβαλλαν ανάδειξη πυγμής. Μοιραία λοιπόν, η έκκληση του Άρμιτειτζ απορρίφθηκε από το Foreign Office ως «κατευνασμός δια δωροδοκίας».⁵⁶ Ο Άρμιτειτζ ωστόσο επιβεβαιώθηκε καθώς η κατάσταση χειροτέρευε. Η στάση δε της κοινωνίας ήταν εχθρική προς την αστυνομία και την διοίκηση. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως και πριν την εξέγερση ακόμα και για τις πιο απλές υποθέσεις η κοινωνία δεν ήταν πρόθυμη να συνεργαστεί με τις αρχές. Θέματα δε όπως τοπικές βεντέτες στα χωριά, για τους ντόπιους ήταν «οικογενειακά» στα οποία η αστυνομία δεν είχε κανένα δικαίωμα παρέμβασης. Ενδεικτική είναι η αναφορά του αρχηγού της αστυνομίας Ashmore ο οποίος έλεγε ότι οι μάρτυρες απέκρυπταν σημαντικές πληροφορίες για την έρευνα,

⁵⁴ Andrew R. Novo, ό. π, σελ 414- 415, 421.- James S. Corum, ό. π, σελ. 27-28.- Χόλλαντ, ό. π, σελ. 116- 117.

⁵⁵ Χόλλαντ, ό. π, σ.112.

⁵⁶ Στο ίδιο, σ.113.

ένοχοι απειλούσαν πιθανούς μάρτυρες ενώ σε κάποιες κακόφημες περιοχές η κατάσταση έφτανε στα όρια της αναρχίας.⁵⁷

Οι εξελίξεις του καλοκαιριού του 1955 επρόκειτο να είναι καταλυτικές. Με την βία να κλιμακώνεται η βρετανική διοίκηση καλούνταν να λάβει σημαντικές αποφάσεις για επίλυση του προβλήματος. Ο Άρμιτειτζ ήδη από τις αρχές του καλοκαιριού αναλογιζόταν την πιθανότητα κήρυξης έκτακτης ανάγκης, θέλοντας να λάβει τις εξουσίες εκείνες που θα του επέτρεπαν εκτεταμένες συλλήψεις και μία ευρύτερη καταστολή. Ωστόσο, οι διπλωματικές κινήσεις που σχεδίαζε να ακολουθήσει το Λονδίνο δεν επέτρεπαν την αποδοχή του αιτήματος. Πιο συγκεκριμένα, ήδη από τον Ιούνιο είχε ανακοινωθεί η πρόθεση για συγκρότηση Τριμερούς Διάσκεψης για την Ανατολική Μεσόγειο. Με το πρόσχημα τη συζήτηση για στρατηγικά θέματα που αφορούσαν την Ανατολική Μεσόγειο, οι Βρετανοί θα έθεταν στο τραπέζι τη λύση για μία τριπλή κυριαρχία στην Κύπρο (Ελλάδα, Τουρκία, Βρετανία), με την επικυριαρχία βέβαια να παραμένει στη βρετανική κυβέρνηση. Έτσι λοιπόν η κήρυξη έκτακτης ανάγκης τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο θα δυναμίτιζε τις παραπάνω επιδιώξεις. Ωστόσο, ο Άρμιτειτζ είχε πάρει το πράσινο φως για κρυφό σχεδιασμό επιχείρησης καταστολής. Το καλοκαίρι του 1955 οι Βρετανοί θα στείλουν αξιωματικούς στο νησί με εμπειρία από άλλες αποικίες έπειτα από έκκληση του Άρμιτειτζ. Ταυτόχρονα για την κάλυψη του κενού που είχε δημιουργηθεί από τις μαζικές παραιτήσεις θα ιδρυθεί τον Αύγουστο του 1955 η βοηθητική αστυνομία (Auxiliary Police). Αρχικά θα αριθμεί 400 μέλη δυναμικό που στις 12 Αυγούστου θα επεκταθεί στους 900 ενώ τον Οκτώβριο θα φτάσει μέχρι και τους 1.400 άνδρες. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτού του τμήματος είναι ότι θα στελεχωθεί κυρίως από Τουρκοκυπρίους. Με τους Ελληνοκυπρίους να μην είναι πρόθυμοι να αναλάβουν, την κύρια δεξαμενή θα αποτελέσει η τουρκοκυπριακή κοινότητα. Χωρίς να χρειάζονται ιδιαίτερα κριτήρια επιλογής και κάποιο επίπεδο μόρφωσης στο τμήμα αυτό μπορούσαν να προσχωρήσουν οι πάντες.⁵⁸ Η βοηθητική αστυνομία θα αποτελέσει ζήτημα έντασης δημιουργώντας χάσμα ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Οι Ελληνοκύπριοι κατηγορούσαν τους Βρετανούς για πολιτική «διαίρει

⁵⁷ David M. Anderson, ό. π, 188.

⁵⁸ Andrew R. Novo, « Friend or foe ? The Cyprus Police Force and the EOKA insurgency», *Small Wars & insurgencies*, τόμ.23, τχ.3, Ιούλιος 2012, σ.425-426.

και βασίλευε» με σκοπό την επίτευξη των στόχων τους. Πράγματι με τους Τουρκοκυπρίους να αποτελούν πλέον μέλη της αστυνομικής δύναμης αυτό τους έθετε αυτόματα και στο στόχαστρο της ΕΟΚΑ. Αποτέλεσμα ήταν εξάρσεις βίας με τους Τουρκοκυπρίους να προβαίνουν και σε αντίποινα. Πρόκειται για τη αρχή ενός διακοινοτικού χάσματος το οποίο επρόκειτο να διευρυνθεί και να κλιμακωθεί τα επόμενα χρόνια. Παράλληλα, ενόψει της Τριμερούς Διάσκεψης το Λονδίνο θα λάβει και επιπλέον μέτρα με σκοπό να διασφαλισθεί η απαραίτητη ηρεμία που χρειαζόταν εκείνη την περίοδο. Έτσι λοιπόν, στο νησί θα καταφθάσουν 2.000 Βασιλικοί πεζοναύτες από Αίγυπτο και Μάλτα ενώ η διοίκηση θα προχωρήσει στην αύξηση των αποδοχών των αστυνομικών με σκοπό την εξύψωση του ηθικού.⁵⁹

Πίνακας 1: Σύγκριση της σύνθεσης της κυπριακής αστυνομίας με βάση τη θρησκεία 1954- 1956 (στο τέλος του χρόνου)⁶⁰

Θρησκεία	1954 (όλες οι βαθμίδες) ποσοστά	1955 (όλες οι βαθμίδες) ποσοστά	1956 (όλες οι βαθμίδες) ποσοστά	Αύξηση/Μείωση (1955- 1956)
Ελληνορθόδοξοι	850 (61.3%)	1003 (54,5%)	697 (37.5%)	-30.5%
Μουσουλμάνοι	508 (36,7%)	734 (40.0%)	<u>1135 (60.0%)</u>	+54,6%
Άλλο	28 (2.0%)	101 (5, 5%)	47 (2.5%)	-53.5%
Σύνολο	1386 (100%)	1838 (100%)	1879 (100%)	+2.2%

Ο παραπάνω πίνακας απεικονίζει και αναλυτικά τη σύνθεση της κυπριακής αστυνομίας με βάση τη θρησκεία την περίοδο 1954-1956. Το 1954 λοιπόν, η πλειονότητα των στελεχών της αστυνομίας είναι Ελληνορθόδοξοι με ποσοστό 61,3% ενώ οι Μουσουλμάνοι καταλαμβάνουν το ποσοστό του 36,7%. Ωστόσο, με την έκρηξη του αγώνα παρατηρείται μία σταδιακή μείωση η οποία θα γίνει απόλυτα αισθητή το 1956. Όπως λοιπόν πολύ εύκολα μπορεί να διακρίνει κανείς, για την

⁵⁹ Χόλλαντ, ό. π, σελ. 114, 117-118, 130, 134. – Andrew R. Novo, ό. π, σελ. 425.

⁶⁰ Andrew R. Novo, ό. π, σελ. 422.

χρονιά 1955-1956 παρατηρείται μία μείωση των Ελληνορθόδοξων στις βαθμίδες της αστυνομίας με μία ταυτόχρονη αύξηση του Μουσουλμανικού στοιχείου της τάξης του 54,6 %. Πρόκειται για τα αποτελέσματα του «ανοίγματος» που έγινε προς την τουρκοκυπριακή κοινότητα λόγω της απόστασης που είχαν αρχίσει να παίρνουν οι Ελληνοκύπριοι είτε λόγω φιλικών αισθημάτων προς τον αγώνα είτε εξαιτίας της πολιτικής τρομοκρατίας που είχε υιοθετηθεί από την ΕΟΚΑ.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως όταν ο Σερ Τζέραλντ Τέμπλερ είχε επισκεφθεί το νησί δεν σχολίασε μόνο την ανάγκη ενίσχυσης της αστυνομίας αλλά και την απουσία ενός ειδικού τμήματος. Η αδυναμία πρόβλεψης της έκρηξης του αγώνα καθώς και κατανόησης των αιτιών των εκρήξεων της 1^{ης} Απριλίου οφείλεται κατά ένα μεγάλο βαθμό και στο ανοργάνωτο σύστημα πληροφοριών. Η συλλογή πληροφοριών είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες που θα καθορίσουν τη νίκη σε μία εξέγερση. Ο Τέμπλερ σε αναφορά του 1955 σχετικά με ζητήματα ασφαλείας υπογράμμισε: « Η εξέγερση θα κερδηθεί από το σύστημα πληροφοριών μας, από το Special Branch (ειδικό τμήμα)». ⁶¹ Η λεγόμενη λοιπόν «Colonial Intelligence» αφορά στη συλλογή πληροφοριών για μία αποικία και τον πληθυσμό της, του οποίου το μίσος για την αποικιακή δύναμη θεωρούνταν δεδομένο. Ο ρόλος της είναι διπλός. Πρώτον, να είναι σε θέση να προβλέπει και να διαχειρίζεται αναταραχές και παράλληλα να κατορθώσει να δημιουργήσει δεσμό ανάμεσα σε πληθυσμό και διοίκηση. ⁶² Με το ειδικό τμήμα στην Κύπρο να έχει ιδρυθεί μόλις το 1954, ήταν πολύ αργά για την παραγωγή έργου. Η MI5 λοιπόν οργάνωσε στην Κύπρο το «Special Branch» ως βασική υπηρεσία για την αντιμετώπιση των εθνικιστικών αισθημάτων στο νησί. Το προσωπικό στελεχώθηκε από Ελληνοκυπρίους και Τουρκοκυπρίους αστυφύλακες και κάποιους αξιωματικούς εμπιστοσύνης των Βρετανών. Ωστόσο, όπως μαρτυρούν και τα αρχεία ήταν πολύ αργά. « Ήταν πολύ αργά και η ΕΟΚΑ είχε κατορθώσει να διασπάσει το Ειδικό Τμήμα μέσω της τρομοκρατίας. Η αστυνομία είναι αδύναμη και ο φόβος της ΕΟΚΑ σημαίνει ότι όλα τα ελληνικά χωριά στο νησί είναι τώρα 100% εναντίον της διοίκησης και υπέρ της

⁶¹ Rory Cormac, «Organizing intelligence: an introduction to the 1955 report on colonial security», *Intelligence and national security*, τόμ.25, τχ.6, Δεκέμβριος 2010, σ. 802.

⁶² Στο ίδιο, σ.803-804.

Ένωσης. Ο πυρήνας της ΕΟΚΑ είναι μικρός και αποτελεσματικός. Το κίνημα της Ένωσης είναι διευρυμένο και υποστηρίζεται κυρίως από εφήβους».⁶³

Η έντονη πεποίθηση πως οποιαδήποτε αναταραχή δεν θα ξέφευγε από το μοτίβο του 1931 οδήγησε στην παράλειψη του ειδικού τμήματος. Για τον αρχηγό της αστυνομίας Ashmore για παράδειγμα προτεραιότητα και επειγούσης σημασίας θεωρούσε την χρήση της χρηματοδότησης για εξοπλισμό, αύξηση της αστυνομικής δύναμης και βελτίωσης των υποδομών (τηλεφωνικές γραμμές, μεταφορικά κλπ.).⁶⁴ Ενέργειες χρήσιμες για τις τοπικές αναταραχές που πρόσμεναν. Αποτέλεσμα ήταν το βρετανικό σύστημα πληροφοριών να υπολειτουργίζει και να είναι αρκετά ανοργάνωτο. Ταυτόχρονα, η έλλειψη εμπιστοσύνης των κατοίκων προς την αστυνομία δεν βοηθούσε την κατάσταση. Έτσι λοιπόν αν και τμήματα των μυστικών υπηρεσιών συνέλεγαν πληροφορίες για απειλές για τη βρετανική ασφάλεια στην Κύπρο, η άθλια κατάσταση που επικρατούσε στην αστυνομία δεν της επέτρεπε να τις εξακριβώσει. Η δράση της SIS (Secret Intelligence Service) για παράδειγμα ήταν αρκετά αποδοτική από την μία καθώς έπειτα από δική της πληροφόρηση οι αρχές οδηγήθηκαν στη σύλληψη του καϊκιού «Άγιος Γεώργιος» τον Ιανουάριο του 1955, το οποίο μετέφερε όπλα από την Ελλάδα με προορισμό το νησί της Κύπρου. Ωστόσο, από την άλλη οι αρχές πολλές φορές δεν ήταν σε θέση να αξιοποιήσουν τις πληροφορίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι πως πληροφορίες που λάμβαναν σχετικά με τα όπλα τις έκανε να θεωρήσουν πως επίκεντρο των συνωμοτών ήταν η Αθήνα χωρίς να καθορίσουν κάποιον σύνδεσμο μεταξύ Αθήνας και Κύπρου. Μία προβληματική λοιπόν συνεργασία ανάμεσα σε μυστικές υπηρεσίες και αρχές λόγω μη οργάνωσης της τελευταίας. Μάλιστα στο κλίμα της εποχής, με τις δυτικές δυνάμεις να λειτουργούν υπό το φόβο μίας Σοβιετικής εξάπλωσης και του κομμουνιστικού κινδύνου, οι μυστικές υπηρεσίες επικεντρώθηκαν στη συλλογή πληροφοριών αναφορικά με το ΑΚΕΛ, το κομμουνιστικό κόμμα Κύπρου.⁶⁵

⁶³ Panagiotis Dimitrakis, «British Intelligence and the Cyprus Insurgency 1955-1959», *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, τόμ. 21, τχ. 2, 2008, σελ. 378-379. - Cormac, ό. π, σ. 802- 804.

⁶⁴ David French, «British Intelligence and the origins of the EOKA insurgency», *British Journal for Military History*, τόμ. 1, τχ. 2, Φεβρουάριος 2015, σ.91-99.

⁶⁵ Στο ίδιο, 84, 89- 91, 91- 99, 99- 100.

Εάν λοιπόν θα έπρεπε να συνοψιστεί η γενικότερη κατάσταση που επικρατούσε με την έκρηξη του αγώνα της 1^η Απριλίου και τους πρώτους μήνες αντίδρασης από πλευράς Λονδίνου θα υπογραμμίζονταν τα εξής. Αρχικά, δεν θα πρέπει να λησμονηθεί η κατάσταση της αστυνομικής δύναμης και η ποιότητα του βρετανικού συστήματος πληροφοριών. Τα παλαιά πλήγματα των Βρετανών, δηλαδή η εξέγερση του Οκτωβρίου 1931, επηρέασαν σε καταλυτικό βαθμό την πολιτική τους. Η σιγουριά πως ο οργανωμένος αγώνας ήταν κάτι εκτός των δυνατοτήτων του κυπριακού λαού και πως οποιαδήποτε αντίδραση θα ήταν με μορφή πορειών και τοπικών ταραχών οδήγησε στην παραμέληση του αστυνομικού σώματος και του συστήματος πληροφοριών. Έτσι λοιπόν ο περιορισμένος προϋπολογισμός που προβλεπόταν για την αποικία κατευθυνόταν σε διαφορετικές προτεραιότητες. Καταδεικνύεται άλλωστε και από τη δήλωση των προτεραιοτήτων του κυβερνήτη με την αστυνομία και το κομμάτι των πληροφοριών να βρίσκονται στην τελευταία θέση στην ατζέντα. Η βρετανική κυβέρνηση το καλοκαίρι του 1955 βρέθηκε αντιμέτωπη με μία κλιμακούμενη κατάσταση δύσκολα διαχειρίσιμη. Οι δε διπλωματικές κινήσεις που σχεδίαζε να ακολουθήσει δεν της επέτρεπαν ακραία μέτρα. Τα μη επιθυμητά διπλωματικά αποτελέσματα, ωστόσο, έφερναν τη διοίκηση σε αδιέξοδο. Με την αποτυχία της Τριμερούς διάσκεψης του Λονδίνου και υπό τη σκιά του ανθελληνικού πογκρόμ στην Κωνσταντινούπολη τον Σεπτέμβριο του 1955, το Λονδίνο καλούνταν να λάβει κρίσιμες αποφάσεις για μία κατάσταση που όλα έδειχναν ότι είχε αρχίσει να ξεφεύγει από τα χέρια τους. Η ανάγκη για μία πιο αυστηρή αντιμετώπιση ήταν επιτακτική. Έτσι λοιπόν τον Σεπτέμβριο θα ξεκινούσαν κοινές αποστολές στρατού και αστυνομίας ενώ παράλληλα η ΕΟΚΑ θα κηρυχθεί παράνομη οργάνωση. Στις 20 Σεπτεμβρίου θα δημιουργηθεί ακόμα ένα τμήμα της αστυνομίας το Police Mobile Reserve, με έργο την αντιμετώπιση των αστικών ταραχών και θα αποτελείται αποκλειστικά από Τουρκοκυπρίους. Ταυτόχρονα, έπειτα από μία «φλογερή» ομιλία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου που υποστήριζε πως ο αγώνας θα είναι «μέχρις εσχάτων» για την αυτοδιάθεση, έδωσε στον Άρμιτειτζ την αφορμή να ζητήσει ειδικές εξουσίες που θα του επέτρεπαν την εξορία συγκεκριμένων εκκλησιαστικών προσώπων. Οι Βρετανοί αναλογιζόμενοι την κατάσταση οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα πως εάν εκχωρούνταν έκτακτες εξουσίες ο κυβερνήτης Άρμιτειτζ δεν θα ήταν σε θέση να το διαχειριστεί. Η παύση του

Άρμιντεϊτς θα επέλθει έπειτα από το κάψιμο του Βρετανικού Ινστιτούτου στις 17 Σεπτεμβρίου. Το χτύπημα που δημιούργησε έντονες επικρίσεις αναφορικά με την κυπριακή διοίκηση και την αποτελεσματικότητα της αστυνομίας οδήγησε το Λονδίνο στην αναζήτηση νέων λύσεων. Έτσι λοιπόν, ο Άρμιντεϊτς ως μη κατάλληλος πλέον θα αντικαθίστατο από τον Στρατάρχη Σερ Τζον Χάρντινγκ, εγκαινιάζοντας έτσι μία περίοδο στρατιωτικής αυστηρότητας.⁶⁶

⁶⁶ David M. Anderson, ό. π, σελ. 186- 187.- Χόλλαντ, ό. π, σελ. 141- 153.

Κατάσταση Έκτακτης Ανάγκης

2.1 Σερ Τζον Χάρντινγκ

«Κατά την γνώμη μου η κατάσταση στην Κύπρο μπορεί να εξελιχθεί με δύο τρόπους. Είτε θα επιτευχθεί μία βασική συνεργασία με τον Αρχιεπίσκοπο, όπου θα δοθεί έμφαση στην συνταγματική ανάπτυξη και την βελτίωση της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, είτε θα υπάρξει ανοιχτή σύγκρουση η οποία θα περιλαμβάνει μεγάλης έκτασης δράση στην οποία η βελτίωση των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών θα είναι εξίσου σημαντικές ως βασικό πολιτικό και ψυχολογικό όπλο. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να διαλύσουμε την ΕΟΚΑ και την κομμουνιστική οργάνωση για να κατορθώσουμε μία ολοκληρωτική νίκη».⁶⁷ (Στρατάρχης Χάρντινγκ στον Άλαν Λένοξ Μπούντ, 5 Οκτωβρίου 1955)

Έπειτα από το κάψιμο του Βρετανικού Ινστιτούτου (17 Σεπτεμβρίου 1955), αποφασίστηκε από το Λονδίνο η αντικατάσταση του Σερ Ρόμπερτ Άρμιτειτζ από τον Στρατάρχη Σερ Τζον Χάρντινγκ. Η θητεία του Στρατάρχη θα διαρκούσε από τις 3 Οκτωβρίου 1955 μέχρι και τον Οκτώβριο του 1957.⁶⁸ Ο Charles Foley, δημοσιογράφος και διευθυντής των Times of Cyprus, περιγράφει τον στρατάρχη ως έναν άνθρωπο έξυπνο, συγκροτημένο και με αυστηρή προσωπικότητα. Με πλούσια στρατιωτική θητεία και φήμη ως αρχηγός του Βρετανικού Αυτοκρατορικού Επιτελείου.⁶⁹ Αναμφίβολα λοιπόν, ο νέος κυβερνήτης ήταν μία σημαίνουσα προσωπικότητα με πολλές επιτυχίες στο ενεργητικό του όπως την επιτυχή καταστολή της εξέγερσης των Μάου Μάου στη Κένυα.⁷⁰ Τι σήμαινε ωστόσο για το μέλλον της Κύπρου η τοποθέτηση ενός επαγγελματία στρατιωτικού στην θέση ενός διπλωμάτη;

⁶⁷ Andrew R. Novo, *On all fronts: EOKA and the Cyprus insurgency 1955-1959*, D. Phil, University of Oxford, 2010, σ.107.

⁶⁸ Ανδρέας Κάρυος, «Η εμπλοκή του Sir John Harding στο Κυπριακό 1955-1956: Η πολιτική διάσταση», *Εθνική Φρουρά και Ιστορία*, τχ.37, Ιανουάριος-Ιούνιος 2016, σ.80.

⁶⁹ Charles Foley, *Island in Revolt*, Longmans, London, 1962, σ.44.

⁷⁰ Κάρυος, ό. π, σ.81.

Η κίνηση λοιπόν αυτή, αντικατοπτρίζει την ανάγκη θέσπισης αυστηρής πολιτικής με την ελπίδα ότι θα αντιμετωπιζόταν αποτελεσματικά το ζήτημα που είχε προκύψει. Φαίνεται η ανάγκη της Βρετανίας να ενισχύσει την θέση της και να κατορθώσει με την επιβολή ενός αυστηρού καθεστώτος να προκαλέσει τον αναγκαίο φόβο προς τον πληθυσμό που θα επέφερε και την ηρεμία στο νησί. Πιο συγκεκριμένα η λογική ήταν πως εάν επικρατούσε φόβος προς το καθεστώς τότε η κοινωνία θα επέστρεφε στην προηγούμενη «παθητική» θέση της.⁷¹ Βασικοί στόχοι του Στρατάρχη με την άφιξη του στο νησί ήταν αφενός η αναδιοργάνωση και η ενίσχυση των δυνάμεων ασφαλείας και η δημιουργία μίας λειτουργικής καταστολής και αφετέρου το διπλωματικό κομμάτι με την έναρξη των συνομιλιών Μακαρίου-Χάρντινγκ.⁷² Ταυτόχρονα, τον Νοέμβριο του 1955 θα κηρυχθεί στο νησί καθεστώς Έκτακτης Ανάγκης, το νομικό πλαίσιο της οποίας θα αναλυθεί εκτενώς στην δεύτερη ενότητα. Προτού ωστόσο αναλυθεί η δράση του νέου Κυβερνήτη αξίζει να παρουσιαστεί η αντίδραση του βρετανικού Τύπου αναφορικά με την επιλογή Χάρντινγκ. Ο βρετανικός λοιπόν Τύπος παρουσιάζεται διχασμένος μπροστά στις νέες αποφάσεις. Πιο συγκεκριμένα, στις 26 Σεπτεμβρίου 1955 άρθρο στην *Manchester Guardian* βλέπει θετικά τον διορισμό του Στρατάρχη. Θεωρεί πως η κυβέρνηση αντιλήφθηκε την κρισιμότητα της κατάστασης και πίστευε πως τα αυστηρά μέτρα του Στρατάρχη θα είχαν τα επιθυμητά αποτελέσματα.⁷³ Αντίθετα η *Daily Mirror* σε άρθρο στις 27 Σεπτεμβρίου 1955 με τον τίτλο «Κύπρος, ακόμα μία ανόητη απόφαση» χαρακτηρίζει τον διορισμό του Στρατάρχη Χάρντινγκ ως «εξωφρενικό». Αν και δεν διαφωνεί με την αντικατάσταση του Σερ Ρόμπερτ Άρμιτειτζ κατακρίνει την επιλογή ενός «γαλονά» όπως αναφέρει και όχι ενός διπλωμάτη. Τέλος υπογραμμίζει πως την λύση θα την φέρουν οι «άξιοι πολιτικοί» και όχι «άξιοι γαλονάδες».⁷⁴

Πλέον λοιπόν, η περίπτωση της Κύπρου είχε αναγνωριστεί ως μία στρατιωτική υπόθεση. Ο στρατάρχης ήταν ο ανώτατος αρχηγός όλων των

⁷¹ Στο ίδιο, σ.80.

⁷² Francois Crouzet, *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1959*, (μτφ. Αριστοτέλης Φρυδάς), τόμος Α', Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2011, σ.552.- Κάρυος, ό. π, σ.82.-Για τις συνομιλίες Μακαρίου-Χάρντινγκ βλ. ενδεικτικά: Francois Crouzet, *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1959*, (μτφ. Αριστοτέλης Φρυδάς), τόμος Β', Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2011,σ.708-767.

⁷³ Χάρης Αλεξάνδρου, *Κυπριακοί απόηχοι. Λονδίνο 1955-1959. Η αρθρογραφία του αγγλικού Τύπου για τον αγώνα της ΕΟΚΑ*, Ίδρυμα Πολύκαρπος Γεωργατζής, Κάκτος, 2012, σ.100-101.

⁷⁴ Στο ίδιο, σ.101-102.

επιχειρήσεων. Με τον στρατάρχη θα ήταν σε άμεση επικοινωνία ένας επιτελάρχης με τον οποίο θα συνεργάζονταν εκπρόσωποι του στρατού, του ναυτικού, της αεροπορίας, της αστυνομίας και της διοίκησης.⁷⁵ Στα μέσα Οκτωβρίου ο Χάρντινγκ ζήτησε από το αποικιακό γραφείο την επίσημη εμπλοκή του στρατού, ο οποίος υποβοηθούσε την αστυνομία ήδη από τον Σεπτέμβριο του 1955. Το αποικιακό γραφείο θα χορηγήσει στον Κυβερνήτη την δυνατότητα να χρησιμοποιεί στρατεύματα για αστική αστυνόμευση. Μάλιστα στις 28 Οκτωβρίου 1955, Βασιλική Οδηγία (Royal Instruction) από τον Κυβερνήτη έδινε στους στρατιώτες τα ίδια νομικά δικαιώματα (legal status) με την αστυνομία.⁷⁶ Η εμπλοκή του στρατού καταδεικνύει την αναποτελεσματικότητα της κυπριακής αστυνομίας. Η διείσδυση μάλιστα της ΕΟΚΑ σε πολλά κλιμάκιά της έθετε ζητήματα εμπιστοσύνης.⁷⁷ Έτσι λοιπόν ο στρατός θα αναλάμβανε την υποβοήθηση της αστυνομικής δύναμης. Θα αναλάμβανε την περιφρούρηση κυβερνητικών κτηρίων, την φύλαξη στρατοπέδων, την προστασία προσώπων καθώς και περιπολίες τόσο σε βουνά όσο και στις πόλεις.⁷⁸ Για παράδειγμα το 40^ο τάγμα των Royal Marines Commando ανέλαβε αστυνομικά καθήκοντα σε Λεμεσό ενώ το 45^ο τάγμα Commando περιπολίες στο όρος Τρόοδος. Πολλά τάγματα λοιπόν, βρίσκονταν τοποθετημένα στις πόλεις και δημιούργησαν ομάδες με στόχο την αντιμετώπιση τοπικών ταραχών και πορειών. Ωστόσο, οι στρατιωτικοί δεν ήταν ειδικά εκπαιδευμένοι για ενασχόληση με αστυνομικά καθήκοντα όπως τον έλεγχο του πλήθους, τοπικών ταραχών και πορειών. Ήταν ειδικά εξοπλισμένοι με κράνη, αντιασφυξιογόνες μάσκες, κλομπ και ασπίδες. Το Βασιλικό Ναυτικό με την σειρά του θα πραγματοποιούσε νυχθημερόν περιπολίες για το μπλοκάρισμα του λαθρεμπορίου όπλων το οποίο οι Βρετανοί πίστευαν ότι γινόταν από την Ελλάδα.⁷⁹ Μάλιστα, στοιχείο που αναδεικνύει τον σκληρό στρατιωτικό χαρακτήρα του νέου κυβερνήτη ήταν σχετική εντολή προς το

⁷⁵ Crouzet, ό. π, (τόμ. Α'), σ.552.

⁷⁶ David M. Anderson, «Policing and communal conflict: The Cyprus emergency 1954-1960», στο Robert Holland, *Emergencies and Disorders in the European Empires after 1945*, Routledge, 2012, σ.186-187.

⁷⁷ Στο ίδιο, σ.187.

⁷⁸ Andrew R. Novo, «Friend or foe ? The Cyprus Police Force and the EOKA insurgency», *Small Wars and insurgencies*, τόμ.23, τχ.3, Ιούλιος 2012, σ.420,427.

⁷⁹ Simon Robbins, «The British counter insurgency in Cyprus», *Small wars and insurgencies*, τόμ. 23, τχ.4-5, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2012, σ.726.- Panagiotis Dimitrakis, «British Intelligence and the Cyprus insurgency 1955-1959», *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, τόμ.21, τχ.2, σ.380.- Novo, *On all fronts: EOKA and the Cyprus insurgency 1955-1959*, ό. π, σ.162.

Βασιλικό Ναυτικό να ανοίγουν πυρ εναντίον οποιουδήποτε πλοιαρίου έφερε την ελληνική σημαία. Φυσικά αυτό βρήκε την εναντίωση του διοικητή του Βασιλικού Ναυτικού ο οποίος τόνιζε πως μία τέτοια ενέργεια θα δημιουργούσε προβλήματα με την Ελλάδα με την οποία μάλιστα ήταν σύμμαχοι στα πλαίσια του ΝΑΤΟ.⁸⁰

Για τον Σερ Τζον Χάρντινγκ, όπως ανέφερε σε επιστολή του προς τον Γραμματέα Αποικιών (Secretary of State for the Colonies) Σερ Άλαν Λένοξ Μπούντ, βασικός στόχος για την επαναφορά της ομαλότητας είναι η ενδυνάμωση της αστυνομίας.⁸¹ Ήδη από την έναρξη του αγώνα πολλοί εμπειρογνώμονες όπως ο στρατηγός Σερ Τζέραλντ Τέμπλερ επισκέπτονταν το νησί μόνο για να διαπιστώσουν τη δεινή θέση της κυπριακής αστυνομίας και να τονίσουν την ανάγκη αναδιαμόρφωσης της. Χαρακτηριστικό είναι πως με την έναρξη του αγώνα πολλοί αστυνομικοί παραιτήθηκαν λόγω χαμηλού ηθικού και χαμηλών αποδοχών. Ο υπεύθυνος για την αστυνομία G.H Robbins αναγκάστηκε να ασκήσει πειθαρχική δράση εναντίον 12 αστυνομικών και να απαγορεύσει παραιτήσεις ατόμων κάτω των 55 ετών.⁸² Για την αναδιοργάνωση λοιπόν της αστυνομίας είναι αναγκαία η αύξηση των δαπανών. Έτσι, οι δαπάνες που το 1954 ήταν 583.000 λίρες, το 1955 θα αυξηθούν σε 1.004.000 λίρες. Η αύξηση θα συνεχιστεί και το 1956 όπου θα δαπανηθούν 2.526.000 λίρες ενώ το 1958 οι δαπάνες θα φτάσουν τις 3.177.000 λίρες. Παράλληλα, επιπλέον 5.000.000 λίρες θα επενδυθούν για την υλοποίηση προγράμματος που θα στέγαζε περίπου το 75% της δύναμης. Επρόκειτο για χρήματα αναγκαία που θα εξύψωναν το ηθικό και θα βοηθούσαν στην ανασύσταση των αστυνομικών δυνάμεων. Κίνηση απαραίτητη για την αντιμετώπιση της ΕΟΚΑ.⁸³

⁸⁰ James S. Corum, *Training indigenous forces in counterinsurgency: A tale of two insurgencies*, Μάρτιος 2006, Carlisle: Strategic studies institute US Army War College, σ.31.

⁸¹ Andrew R. Novo, ό. π, σ.419.

⁸² David M. Anderson, ό. π, σ.187.- Ανδρέας Κάρυος, «Η Βρετανία και η αστυνόμευση της επανάστασης στην Κύπρο, Απρίλιος 1955-Μάρτιος 1956: Το προοίμιο της κλιμάκωσης του κυπριακού αγώνα», *Εθνική Φρουρά και Ιστορία*, τχ.33, Ιανουάριος-Ιούνιος 2014, σ.41.

⁸³ Andreas Karyos, «Britain and Cyprus 1955-1959: Key themes on the counter-insurgency aspects of the Cyprus revolt», στο(επίμ. Michalis Kontos, Sozos-Christos Theodoulou, Nikos Panayiotides και Haralambos Alexandrou), *Great Power Politics in Cyprus: Foreign Interventions and Domestic Perceptions*, Cambridge Scholars Publishing, 2014, σ.44.

Πίνακας 2: Αριθμητική δύναμη της αστυνομίας 1954-1959⁸⁴

Κυπριακή Αστυνομία*	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Έλληνες	62.0%	54.6%	28.8%	30.0%	30.5%	49.0%
Τούρκοι	37.0%	39.9%	46.9%	51.0%	47.4%	36.5%
Εκπατρισμένοι	0.5%	4.5%	23.0%	18.0%	21.0%	12.5%
Επικουρική Αστυνομία	-	1,084	1,417	1,362	1,594	+
Mobile Reserve Special	-	165	569	580	523	+
Χωροφύλακες	154	750	1,475	560	304	+
Σύνολο	1,551	3,837	5,878	5,194	5,435	2,278

*Οι αριθμοί συμπεριλαμβάνουν και το τμήμα που ήρθε από την Βρετανία (UK Police Unit). Για ένα διάστημα το 1958 στο τμήμα συμπεριλαμβάνονταν 53 γυναίκες χωροφύλακες από την Βρετανία.

+ Το 1959 η Επικουρική Αστυνομία(Auxiliary Police), οι Χωροφύλακες(Constables) και το τμήμα Mobile Reserve αποδεσμεύτηκαν.

Κύριο μέλημα των Βρετανών ήταν η επέκταση της αστυνομικής δύναμης. Έτσι όπως καταδεικνύει και ο παραπάνω πίνακας μόλις έναν χρόνο μετά την έκρηξη του αγώνα ο αριθμός της Κυπριακής αστυνομίας από 1,838 μέλη θα αυξηθεί στα 2,417. Ο αριθμός θα αυξάνεται μέχρι και το 1958. Παράλληλα στα χρόνια 1954-1956 παρατηρείται και μεταβολή της σύστασης της Κυπριακής αστυνομίας. Το 1956 το 46,9% θα είναι Τουρκοκύπριοι. Στην τουρκοκυπριακή κοινότητα εξ ολοκλήρου θα βασιστούν και τα υπόλοιπα τμήματα. Έτσι, η Επικουρική Αστυνομία η οποία υποβοηθούσε την Κυπριακή Αστυνομία στα καθήκοντα της, στελεχώθηκε αποκλειστικά από Τουρκοκυπρίους. Δεν υπήρχε επίσημη εκπαίδευση και η ποιότητα ήταν χαμηλή. Έτσι με το τέλος της έκτακτης ανάγκης η διοίκηση επιθυμούσε να προχωρήσει στην διάλυση της. Πιο επαγγελματικό τμήμα θεωρείται το Mobile Reserve Unit. Αν και αυτό το τμήμα αποτελούνταν επίσης από Τουρκοκυπρίους, οι ανώτεροι ήταν αξιωματικοί με εμπειρίες από άλλες αποικίες. Αρχικός στόχος ήταν το συγκεκριμένο τμήμα να κατορθώσει να μειώσει τον ρόλο

⁸⁴ David M. Anderson, ό. π, σ.190.

του στρατού στην καταστολή ταραχών στις πόλεις. Λάμβανε ειδική εκπαίδευση για καταστολή πορειών. Το 1956, το Mobile Reserve Unit θα επεκταθεί σε 2 επιπλέον τμήματα που θα ασχολούνται με το «χτένισμα» περιοχών και αποστολές σε ελληνοκυπριακά χωριά.⁸⁵ Ο Χάρντινγκ θεώρησε αναγκαία την μείωση του στρατού τόσο για πολιτικούς όσο και για οικονομικούς λόγους. Επίσης, η αποδέσμευση του στρατού από αστυνομικά καθήκοντα κρίθηκε απαραίτητη ώστε να μπορέσει ξεκινήσει αποστολές για την εξάρθρωση της ΕΟΚΑ. Ωστόσο ο στρατός δεν θα αντικατασταθεί ποτέ εξ ολοκλήρου. Μάλιστα το 1958 ο στρατός θα φτάσει τους 30.000.⁸⁶ Ο Χάρντινγκ σε αίτημα του προς το αποικιακό γραφείο τον Οκτώβριο του 1955 ζήτησε την αποστολή 150 Βρετανών αστυνομικών με στόχο την ανάληψη ειδικών αποστολών.⁸⁷ Ταυτόχρονα ο στρατάρχης επιθυμούσε αυτό το τμήμα να λειτουργήσει ως πρότυπο για την Κυπριακή Αστυνομία. Το αίτημα έγινε δεκτό και οι Βρετανοί προσφέροντας αυξημένες αποδοχές προσπάθησαν να στρατολογήσουν νέους από την Μητροπολιτική αστυνομία, τους County Constabularies, Lancashire West Riding και άλλα τμήματα. Ωστόσο, τα αποτελέσματα ήταν απογοητευτικά καθώς στο κάλεσμα ανταποκρίθηκαν κυρίως μεγαλύτερης ηλικίας αστυνομικοί λίγο πριν την συνταξιοδότηση. Το 1956, θα στρατολογηθούν επιπλέον 100 Βρετανοί αστυνομικοί για διετή υπηρεσία. Ο στόχος ήταν διπλός. Αφενός να αποτελέσουν μία αποτελεσματική ομάδα κατά της ΕΟΚΑ (hit squad) και αφετέρου να λειτουργήσει ως παράδειγμα προς μίμηση για την Κυπριακή Αστυνομία. Το αστυνομικό τάγμα της Βρετανίας (UK Police Unit) ήταν ανεξάρτητο και λειτουργούσε με δικά του κριτήρια. Δεν υπαγόταν στο τμήμα της Κυπριακής Αστυνομίας. Βέβαια, η άγνοια που είχε το τμήμα για την ιδιοσυγκρασία του πληθυσμού, την γλώσσα και την κουλτούρα δεν επέφερε τα αποτελέσματα που προσδοκούσε η διοίκηση. Το 1958 η στελέχωση θα διακοπεί.⁸⁸ Αξίζει να αναφερθεί μία ενδιαφέρουσα λεπτομέρεια αναφορικά με το βρετανικό τμήμα. Οι περισσότεροι βρετανοί αστυνομικοί δεν ήταν εξοικειωμένοι με την μεταφορά όπλου καθώς στην Βρετανία οι αστυνομικοί ήταν άοπλοι. Έτσι λοιπόν τους δόθηκαν 2 κάρτες με ειδικές οδηγίες στο πώς να αντιμετωπίσουν κάποιον επικείμενο κίνδυνο

⁸⁵ Anderson, ό. π, σ.191.

⁸⁶ Στο ίδιο, σ.194.- Novo, ό. π, σ.419.

⁸⁷ Anderson, ό. π, σ.194.

⁸⁸ Στο ίδιο, σ.195-196.

καθώς και πότε να ανοίξουν πυρ. Οι συγκεκριμένες κάρτες καταδεικνύουν και την κυπριακή καθημερινότητα. Έτσι λοιπόν, στην πρώτη κάρτα τονιζόταν πως κάθε αστυνομικός είναι και πιθανός στόχος και πως η συνήθεια μπορεί να τους κοστίζει την ζωή. Υπογραμμιζόταν λοιπόν να μην ακολουθούν συνέχεια τις ίδιες διαδρομές ενώ να προσέχουν πάντα. Συγκεκριμένα αναφέρεται: «ΜΗΝ περπατάς σαν να βρίσκεσαι σε όνειρο».⁸⁹ Έπρεπε να ήταν ιδιαίτερα προσεκτικοί όταν στην περιοχή υπήρχαν νεαράς ηλικίας άτομα με ποδήλατα. Παράλληλα, όταν περιπολούσαν στους δρόμους απαγορευόταν να βρίσκονται στο κέντρο του δρόμου ενώ χρειαζόταν ιδιαίτερη προσοχή στα διάφορα στενά δρομάκια, σε μαγαζιά και σε γωνίες κτηρίων. Ταυτόχρονα να μην πηγαίνουν πουθενά χωρίς το όπλο τους.⁹⁰ Πράγματι οι λεγόμενες «ατομικές απόπειρες» που γινόντουσαν στις πόλεις ακολουθούσαν συγκεκριμένη μεθοδολογία. Οι νεαροί ακολουθούν για αρκετή ώρα το θύμα τους το οποίο και θα πυροβολήσουν ξαφνικά στην πλάτη ενώ περπατάει και στην συνέχεια οι θύτες θα εξαφανιστούν στα γύρω στενά. Η διαδρομή που θα ακολουθούσαν ήταν προμελετημένη ενώ προτού γίνει η δολοφονία οι θύτες έχουν παρακολουθήσει για αρκετό καιρό το θύμα μαθαίνοντας τις συνήθειές του. Πολλές τέτοιου είδους απόπειρες γίνονταν στην οδό Λήδρας στην Λευκωσία από τους εμπορικότερους δρόμους της πόλης. Η οδός Λήδρας μάλιστα θα αποκτήσει και το όνομα «Murder Mile» λόγω του μεγάλου αριθμού δολοφονιών.⁹¹ Η δεύτερη κάρτα περιείχε οδηγίες από τον κυβερνήτη και απαντούσε στην κρίσιμη ερώτηση του πότε οι αστυνομικοί να ανοίξουν πυρ. Αρχικά, ο αστυνομικός ήταν υποχρεωμένος να αξιολογήσει την κατάσταση προτού ανοίξει πυρ. Ήταν λοιπόν καθήκον του αστυνομικού να πυροβολήσει προκειμένου να προστατέψει τον εαυτό του, τους συναδέλφους τους και τους άμαχους πολίτες. Επίσης για να προστατέψει κυβερνητικά κτήρια εναντίον πιθανής σοβαρής ζημιάς. Ο αστυνομικός επίσης επιτρέπεται να ανοίξει πυρ εναντίον πορείας όταν πιστεύει πως πρόκειται να προκληθούν σοβαροί τραυματισμοί και δεν μπορεί να το εμποδίσει διαφορετικά. Τέλος επιτρέπεται να πυροβολήσουν στην προσπάθεια τους για να συλλάβουν

⁸⁹ Richard Cowley, *Policing EOKA. The United Kingdom Police Unit to Cyprus 1955-1960*, Peg and Whistle Books, Northamptonshire, 2008, σ.137.

⁹⁰ Στο ίδιο, σ.137.

⁹¹ Crouzet, ό. π, (τόμ. Α), σ.533-534.

άτομο το οποίο θεωρούν εξαιρετικά επικίνδυνο και πάει να διαφύγει.⁹² Δεν επιτρέπεται να πυροβολήσουν όταν η κατάσταση μπορεί να αντιμετωπιστεί με άλλα μέσα ή είναι υπό τις διαταγές ανωτέρου. Όσον αφορά τον τρόπο που θα πυροβολούσαν οι βολές θα έπρεπε να είναι ακριβείς και σε σημεία όπου είναι πιο εύκολο να πετύχουν όπως ο κορμός του σώματος. Απαγορευόταν να ρίχνουν προειδοποιητικές βολές στον αέρα. Όταν δε φρουρούν σημείο το οποίο δέχεται επίθεση με εκρηκτικά ή όπλα πρέπει να ανοίξουν πυρ αμέσως.⁹³

Στο δυναμικό καταστολής του Χάρντινγκ ήταν και οι ειδικοί χωροφύλακες. Επίσης τουρκοκύπριοι στελέχωναν το συγκεκριμένο τμήμα. Ωστόσο περνούσαν μία βασική εκπαίδευση. Την περίοδο της Έκτακτης Ανάγκης θα χωριστούν σε δύο τμήματα, τους απλούς χωροφύλακες (Ordinary Specials) και τους χωροφύλακες έκτακτης ανάγκης (Emergency Specials). Στο πρώτο τμήμα συμπεριλαμβάνονταν τα πιο έμπειρα μέλη τα οποία μεταφέρονταν στην κυπριακή αστυνομία. Το δεύτερο τμήμα το οποίο αποτελούνταν και από εκπαιδισμένους δεν εμπλεκόταν με την καταστολή της ΕΟΚΑ και είχε απλά «beat duties», δηλαδή βίαιη αντιμετώπιση ταραχών στις αστικές περιοχές.⁹⁴

Στους στόχους του Χάρντινγκ ήταν και αναπροσαρμογές στο σύστημα πληροφοριών. Συνεπώς θα ενισχυθούν το Τμήμα Ποινικών Ανακρίσεων και η ειδική υπηρεσία στελεχώνοντας εμπειρογνώμονες από την Βρετανία.⁹⁵ Ωστόσο, οι Βρετανοί δεν κατόρθωσαν να συλλέξουν μεγάλο όγκο πληροφοριών για την ΕΟΚΑ λόγω της έλλειψης ελληνόφωνων ανακριτών. Παράλληλα αντιμετωπίστηκε και δυσκολία στην υποκλοπή μηνυμάτων καθώς η ΕΟΚΑ δεν χρησιμοποιούσε ραδιοασυρμάτους αλλά γράμματα. Ο Γρίβας είχε στήσει ένα πυκνό δίκτυο απλών ανθρώπων ανεξαρτήτως φύλου ή ηλικίας οι οποίοι θα μετέφεραν τα μηνύματα. Μάλιστα μεγάλος αριθμός ήταν γυναίκες καθώς ήταν λιγότερο πιθανό να υποβληθούν σε εξονυχιστικό σωματικό έλεγχο. Σημεία ανταλλαγής της αλληλογραφίας ήταν μέρη τα οποία δεν θα προκαλούσαν υποψίες όπως φαρμακεία, εταιρείες λεωφορείων ή τράπεζες. Ταυτόχρονα ως σύνδεσμοι επιλέγονταν άτομα των οποίων το επάγγελμα απαιτούσε μετακινήσεις όπως για

⁹² Cowley, ό. π, σ.138.

⁹³ Στο ίδιο, σ.138-139.

⁹⁴ Anderson, ό. π, σ.191.

⁹⁵ Crouzet, ό. π, (τόμ. Α), σ,554.

παράδειγμα οδηγού λεωφορείων.⁹⁶ Αξίζει να σημειωθεί και η κατηγορία των απειλητικών γραμμάτων που απευθύνονταν σε μελλοντικούς στόχους της ΕΟΚΑ, άτομα δηλαδή που θεωρούνταν προδότες. Έτσι σε πρώτο επίπεδο ο στόχος θα λάβει απλώς ένα απειλητικό, προειδοποιητικό γράμμα ενώ σε ένα δεύτερο επίπεδο το γράμμα μπορεί να περιέχει μία εσώκλειστη ξυριστική λεπίδα μαζί με την απειλή θανάτου.⁹⁷ Λόγω λοιπόν της έλλειψης επαρκούς πληροφόρησης οι δυνάμεις ασφαλείας δεν θα κατορθώσουν να εξαρθρώσουν πλήρως το σύστημα «τρομοκρατίας», όπως το χαρακτήριζαν.⁹⁸

Αν και μεγάλο μέρος του στρατού βρισκόταν τοποθετημένο στις πόλεις σε αστυνομικά καθήκοντα, ο Χάρντινγκ θα ξεκινήσει μία σειρά αποστολών με στόχο την ήττα της ΕΟΚΑ. Η βρετανική «αντεπίθεση» με κλιμάκωση των αποστολών πραγματοποιείται έπειτα από την εξορία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' στις Σεϋχέλλες τον Μάρτιο του 1956. Η εξορία του Μακαρίου άφηνε ανοιχτό το πεδίο για την σκλήρυνση των μέτρων και την ήττα της ΕΟΚΑ. Ο Αρχιεπίσκοπος χαρακτηριζόταν από τους Βρετανούς ως «εστία ανυπακοής και στασιαστικών τάσεων».⁹⁹ Μία διαφορετική θεώρηση αναφέρει πως οι Βρετανοί προχώρησαν στην εκτόπιση του Μακαρίου έτσι ώστε να αναδειχθούν οι «μετριοπαθείς» πολιτικοί χωρίς ωστόσο η παραπάνω άποψη να τεκμηριώνεται απόλυτα.¹⁰⁰ Το 1956 λοιπόν θα κλιμακωθούν οι αποστολές αποκλεισμού και ελέγχου περιοχών (κάποιες αποστολές είχαν ήδη ξεκινήσει από τον Αύγουστο και τον Σεπτέμβριο του 1955).¹⁰¹ Η βασική τεχνική που ακολουθούνταν ήταν η «περικύκλωση» και το «χτένισμα» μίας περιοχής ή ενός χωριού. Πιο συγκεκριμένα, ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις απέκλειαν μία περιοχή έχοντας δημιουργήσει μία περίμετρο. Αμέσως μόλις τα στρατεύματα φτάσουν στο χωριό ένας αξιωματικός διέτρεχε όλη την περιοχή με ένα αυτοκίνητο και διέτασσε από τα μεγάφωνα την παραμονή των γυναικόπαιδων στα σπίτια τους ενώ οι άντρες να μεταφερθούν στο μέρος που είχαν ορίσει οι

⁹⁶ Dimitrakis, ό. π, σ.380,383.- Ίδρυμα Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Σειρά Β': Ελληνικά Γράμματα και Πολιτισμός, αρ.7, Συνέδριο: *Το επικοινωνιακό σύστημα του Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959*, Ακαδημία Ιστορικών Σπουδών, σ. 82-83.

⁹⁷ Λώρενς Ντάρρελ, *Πικρολέμονα*, (μτφ. Αιμίλιος Χουρμούζιος), Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήναι, 1959, σ.260-261.

⁹⁸ Robbins, ό. π, σ.730.

⁹⁹ Κάρυος, ό. π, σ.38.

¹⁰⁰ Karyos, ό. π, σ.41-42.

¹⁰¹ Crouzet, ό. π, (τόμ. Α), σ.559.

στρατιώτες. Στην συνέχεια έψαχναν εξονυχιστικά κάθε σπίτι για εξεύρεση όπλων ή πυρομαχικών. Πολλοί στρατιώτες έψαχναν προσεκτικά τα σπίτια ενώ άλλοι δεν δίσταζαν να σπάσουν τοίχους, πατώματα προκειμένου να ανακαλύψουν κάτι. Όλοι οι άνδρες και οι νέοι συγκεντρώνονταν σε έναν χώρο που είχαν οριοθετήσει οι στρατιώτες με συρματοπλέγμα και στην συνέχεια υποβάλλονταν σε ενδελεχή σωματικό έλεγχο και έλεγχο ταυτότητας. Οι άνδρες αυτοί περίμεναν για πολλές ώρες όρθιοι στον ήλιο μέχρι το τέλος του ελέγχου. Αυτού του είδους οι έλεγχοι τις περισσότερες φορές γίνονταν κατόπιν ειδικών πληροφοριών που λάμβαναν οι αρχές οι οποίες μάλιστα πολλές φορές είχαν και καταδότες οι οποίοι υπεδείκνυαν στους στρατιώτες τους «τρομοκράτες». Οι καταδότες για να προστατέψουν την ταυτότητα τους συνήθως βρίσκονταν μέσα στα στρατιωτικά τζιπ απ' όπου και υπεδείκνυαν μέλη της ΕΟΚΑ. Στις μεγάλες ορεινές περιοχές στρατιώτες με την μέθοδο του κλοιού περικύκλωναν μία περιοχή με σκοπό τον έλεγχο της. Το βράδυ αυτές οι περιοχές που είχαν περικυκλωθεί θεωρούνταν «φονικές ζώνες» καθώς οι στρατιώτες άνοιγαν αυτόματα πυρ σε οτιδήποτε κινούνταν.¹⁰² Τον Μάιο του 1956 σε αποστολή με την κωδική ονομασία «Pepperport» θα συμμετάσχουν στην έρευνα περίπου 2.000 άνδρες, των Gordon Highlanders και καταδρομείς στο βουνό Τρόδος γύρω από το μοναστήρι Κύκκου και το χωριό Κάμπος. Σύμφωνα με πληροφορίες στην περιοχή βρίσκονταν τα αρχηγεία της ΕΟΚΑ και ο Γρίβας. Θα ερευνηθούν περιοχές μεταξύ Λεύκας και Κάμπου και οι έρευνες θα συνεχίσουν νότια. Από την επιχείρηση 17 αντάρτες θα αιχμαλωτιστούν.¹⁰³ Τον Ιούνιο του 1956, η αποστολή Lucky Alphonse θα έχει ως αποτέλεσμα την σύλληψη 20 ανταρτών της ΕΟΚΑ, 2 εκ των οποίων ήταν επικηρυγμένοι με 2.000 λίρες, ενώ θα ανακαλυφθούν και 50 όπλα. Παράλληλα στα χέρια των Βρετανών θα πέσουν και έγγραφα της ΕΟΚΑ που έδιναν σημαντικές πληροφορίες τόσο για την οργάνωση όσο και για τα μέλη της. Στην επιχείρηση συμμετείχαν πάνω από 5.000 στρατιώτες και η δράση επεκτάθηκε νότια του Κύκκου. Οι πληροφορίες των Βρετανών τοποθετούσαν τον αρχηγό της ΕΟΚΑ κάπου στην περιοχή του Κύκκου. Ο Γρίβας αιφνιδιάστηκε, ωστόσο το γάβγισμα ενός σκύλου πρόδωσε την επιχείρηση και ο αρχηγός της ΕΟΚΑ διέφυγε

¹⁰² Στο ίδιο, σ.559-561. – Novo, *On all fronts: EOKA and the Cyprus insurgency 1955-1959*, ό. π, σ.173.

¹⁰³ Robbins, ό. π, σ.726-727.- Crouzet, ό. π ,(τόμ.Α), σ.620.

με προορισμό την Λεμεσό.¹⁰⁴ Από τον Δεκέμβριο του 1956 οι δυνάμεις ασφαλείας θα καταφέρουν κάποια σοβαρά πλήγματα κατά της ΕΟΚΑ. Πιο συγκεκριμένα σε επιχείρηση του Δεκεμβρίου θα συλληφθούν 44 μέλη της ΕΟΚΑ ενώ παράλληλα θα εξαρθρωθεί και δίκτυο λαθρεμπορίου στην Λεμεσό. Ταυτόχρονα, θα επιτευχθεί και η σύλληψη ηγετικών μελών της οργάνωσης όπως του Γιώργου Ράφτη ο οποίος ήταν αρχηγός ομάδας στην περιοχή της Πάφου καθώς και του Ευαγόρα Παλληκαρίδη. Η δε σύλληψη του Νίκου Σαμψών, από τις πιο επικίνδυνες προσωπικότητες, και η δολοφονία του Γρηγόρη Αυξεντίου θα εξυψώσουν το ηθικό των στρατιωτών.¹⁰⁵ Πράγματι οι αποστολές των Βρετανών κατόρθωσαν ένα ισχυρό πλήγμα κατά της οργάνωσης αναγκάζοντας τον Γρίβα να συγκεντρώσει τις υπόλοιπες δυνάμεις στις πόλεις. Οι αντάρτικες ομάδες της ΕΟΚΑ από 16 είχαν μειωθεί στις 5. Ωστόσο, όσο σημαντική και εάν ήταν αυτή η νίκη δεν ήταν ολοκληρωτική καθώς μεγάλο μέρος του πληθυσμού εξακολουθούσε να υποστηρίζει την ΕΟΚΑ. Τον Ιανουάριο του 1957, θα παρατηρηθεί διαφοροποίηση στις μεθόδους των Βρετανών. Οι μέχρι τότε μεγάλης έκτασης επιχειρήσεις «χτενίσματος» περιοχών και ελέγχου θα μειωθούν. Για την σύλληψη και των υπόλοιπων μελών της ΕΟΚΑ χρειαζόταν να υιοθετηθούν πιο έξυπνες μέθοδοι και μικρότερες αποστολές. Οι επιχειρήσεις θα ξεκινούσαν μόνο όταν ήταν σίγουρο ότι στην περιοχή δρούσε ομάδα της ΕΟΚΑ. Η τακτική θα είναι κυρίως φρουρές σε ορεινά χωριά, περιπολίες πεζών και ενέδρες. Αρκετά επιτυχείς ήταν και οι επιχειρήσεις ομάδων 6 ατόμων. Κάθε μία από αυτές τις ομάδες αποτελούνταν από τον αρχηγό, τον ασυρματιστή, 2 ελεύθερους σκοπευτές και 2 ανιχνευτές με σκύλους. Οι ομάδες αυτές δρούσαν στη βάση πληροφοριών που συνέλεγαν ενώ χρησιμοποιώντας αντιπερισπασμούς προσπαθούσαν να οδηγήσουν σε παγίδες ασύλληπτα μέλη της ΕΟΚΑ που κυκλοφορούσαν ακόμα στα βουνά. Όταν αυτές οι ομάδες ανακάλυπταν τους αντάρτες τότε θα ενισχύονταν από αέρος με ελικόπτερα.¹⁰⁶ Το μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων θα έχει ως βασικό στόχο τον εντοπισμό του Γρίβα. Για τον στρατάρχη η «εξουδετέρωση» του αρχηγού της ΕΟΚΑ θα αποτελούσε σημαντικό παράγοντα για την ειρήνευση του νησιού. Γι'

¹⁰⁴ Χόλλαντ, ό. π, σ.240,250.- Crouzet, ό. π, (τόμ.Α), σ.621.- Novo, *On all fronts: EOKA and the Cyprus insurgency 1955-1959*, ό. π, σ.176.

¹⁰⁵ Robbins, ό. π, σ.726-727.

¹⁰⁶ Crouzet, ό. π, σ.561-562.

αυτόν τον λόγο αρκετές επιχειρήσεις θα συνεχιστούν στο όρος Τρόδος.¹⁰⁷ Μάλιστα όποιος είχε οποιαδήποτε πληροφορία που θα οδηγούσε στην σύλληψη του Γρίβα θα λάμβανε 10.000 λίρες αμοιβή και προστασία. Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση προσέφερε και μεταφορά του πληροφοριοδότη δια θαλάσσης ή αέρος όπου επιθυμούσε.¹⁰⁸ Η «γενναιόδωρη» προσφορά των Βρετανών αντικατοπτρίζει την έντονη ανάγκη για πληροφορίες που τόσο δύσκολα μπορούσαν να αποσπάσουν από τους ντόπιους. Το 1958, ο αντιστράτηγος Ντάρλινγκ θα αντικαταστήσει τον Κέντριου στη διεύθυνση επιχειρήσεων. Ο Στρατηγός Ντάρλινγκ, θα φτάσει στην Κύπρο αποφασισμένος να διαλύσει την ΕΟΚΑ. «Δεν με ενδιαφέρουν οι ζωντανοί τρομοκράτες παρά μόνο οι νεκροί» ανέφερε στους δημοσιογράφους οι οποίοι ήδη γνώριζαν τον χαρακτήρα του από την δράση του στην Διώρυγα του Σουέζ.¹⁰⁹ Θα δοθεί ακόμα μεγαλύτερη έμφαση στις πιο έξυπνες μεθόδους. Ο Ντάρλινγκ τόνιζε στους υφιστάμενους του «χρησιμοποιείτε το μυαλό σας».¹¹⁰ Ο αιφνιδιασμός ήταν πλέον ο στόχος των νέων αποστολών. Συγκεκριμένα ένας αξιωματικός περιγράφει πως οι περιπολίες γίνονταν κυρίως με τα πόδια έχοντας αντικαταστήσει μάλιστα τα άρβυλα με πιο μαλακά παπούτσια (soft shoe patrols) έτσι ώστε να μην γίνονται αντιληπτοί.¹¹¹ Μικρές ομάδες 3-4 στρατιωτών παραμόνευαν έξω από μαγαζιά ή έκαναν αιφνίδιους ελέγχους σε ξενοδοχεία και διαμερίσματα με στόχο να πιάσουν μέλη της ΕΟΚΑ κυριολεκτικά στον ύπνο. Παράλληλα γίνονταν μπλοκαρίσματα δρόμων και ξαφνικοί έλεγχοι σε αυτοκίνητα. Η ενδελεχής και προσεκτική παρακολούθηση του αντιπάλου χαρακτήριζε την νέα τακτική του Ντάρλινγκ. Φρουροί κρύβονταν σε στέγες ενώ στρατιώτες έμπαιναν στα σπίτια από τους φεγγίτες.¹¹² Ο Γρίβας παραδέχεται πως η αύξηση των περιπολιών και οι μυστικές επιχειρήσεις πράγματι είχαν επιφέρει αποτελέσματα. Στα πλαίσια των συγκεκριμένων αποστολών οργανώθηκαν και τα λεγόμενα «Q groups». Επρόκειτο για βαριά εξοπλισμένες ομάδες οι οποίες στελεχώνονταν από πρώην μέλη της ΕΟΚΑ τα οποία είχαν αυτομολήσει, τουρκοκυπρίους, βρετανικό προσωπικό καθώς και σεσημασμένοι που στρατολογήθηκαν από την ελληνοκυπριακή κοινότητα στην

¹⁰⁷ Χόλλαντ, ό. π, σ.332-333.

¹⁰⁸ Foley, ό. π, σ.76.

¹⁰⁹ Στο ίδιο, σ.218.

¹¹⁰ Crouzet, ό. π, σ.562.

¹¹¹ Robbins,ό. π, σ. 727-728.

¹¹² Crouzet, ό. π, σ.562-563.

Βρετανία. Στόχος ήταν να ανακαλύψουν μέλη της ΕΟΚΑ. Λόγω μάλιστα του υποβάθρου και των διασυνδέσεων που πολλοί από αυτούς είχαν με άτομα της κοινότητας ήταν σε θέση να χρησιμοποιήσουν πληροφορίες που οι Βρετανοί δεν ήταν ικανοί. Μία από τις τακτικές των συγκεκριμένων ομάδων ήταν να παριστάνουν πως είναι ομάδα της ΕΟΚΑ η οποία καταδιώκεται από τις δυνάμεις ασφαλείας, ζητώντας έτσι βοήθεια από τους χωρικούς. Στόχος ήταν η ανακάλυψη μελών της ΕΟΚΑ. Έτσι λοιπόν ήταν αρκετά αποτελεσματικοί. Τον Ιανουάριο του 1957 θα συλληφθούν 21 μέλη της ΕΟΚΑ και θα κατασχεθούν 46 όπλα έπειτα από συνεργασία μελών του ειδικού τμήματος πληροφοριών και «Q group». Βεβαίως η δράση δεν θα διαρκέσει για μεγάλο χρονικό διάστημα καθώς τέτοιου είδους τακτικές δεν θα μπορούσαν να χρησιμοποιούνται συνέχεια σε ένα τόσο μικρό νησί όπου οι πληροφορίες ταξιδεύουν γρήγορα.¹¹³

Ο Γρίβας είχε δημιουργήσει ένα πυκνό δίκτυο δράσης το οποίο δυσκόλεψε τους Βρετανούς. Η Κύπρος είχε διαιρεθεί σε τουλάχιστον 20 τομείς δράσης. Στους διάφορους τομείς υπήρχαν διαφορετικές ομάδες δράσης όπως ομάδες ανταρτών στα βουνά, ομάδες δολιοφθοράς, ομάδες εκτέλεσης ενώ τον Ιανουάριο του 1956 λόγω της ύπαρξης πολλών κυνηγετικών τουφεκιών θα οργανωθούν ειδικές ομάδες τυφεκιοφόρων (Ομάδες Καταδρομών Τυφεκιοφόρων) για μικρές δράσεις κατά στρατιωτικών ομάδων, αστυνομίας καθώς και εκτελέσεις πληροφοριοδοτών.¹¹⁴ Ωστόσο σημαντική συμβολή στον αγώνα είχαν και οι μαθητές. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Brigadier G.H. Baker: «Κανένας άλλος παράγοντας στην Κύπρο δεν προετοίμασε καλύτερα το έδαφος για την βία και την εξέγερση, παρά η αποτυχία μας να ελέγξουμε την δευτεροβάθμια εκπαίδευση στο νησί».¹¹⁵ Οι μαθητικές διαδηλώσεις είχαν μια ιδιαίτερη δυναμική. Πορείες γίνονταν αρχικά στις εθνικές επετείους και αργότερα ως απάντηση σε μέτρα και αποφάσεις της κυβέρνησης όπως για παράδειγμα η καταδίκη σε θάνατο δια απαγχονισμού του Καραολή. Οι δυνάμεις ασφαλείας ήταν απασχολημένες στο να «κυνηγάνε σχολιαρόπαιδα» όπως σχολιάζει ο Ρόμπερτ Χόλλαντ.¹¹⁶ Το φθινόπωρο του 1955, 21

¹¹³ Στο ίδιο, σ. 729.- Novo, *On all fronts: EOKA and the Cyprus insurgency 1955-1959*, ό. π, σ.153-154.

¹¹⁴ Crouzet, ό. π, (τόμ Α'), σ. 495-499.

¹¹⁵ Karyos, ό. π, σ.47.

¹¹⁶ Ρόμπερτ Χόλλαντ, *Η Βρετανία και ο Κυπριακός Αγώνας 1954-1959*, (μτφ. Βίλλυ Φωτοπούλου), Ποταμός, 2001,σ.93,167-173.

δευτεροβάθμια σχολεία συμμετείχαν σε διαδηλώσεις και καταγράφηκαν 46 μαθητικές πορείες. Ο Γρίβας έβλεπε στους μαθητές μελλοντικούς μαχητές της ΕΟΚΑ. Ο Χάρντινγκ σε ένα πρώτο επίπεδο επέβαλε πρόστιμα προς τους γονείς των μαθητών. Ωστόσο, λόγω της αναποτελεσματικότητας του μέτρου θα προχωρήσει σε κλείσιμο σχολείων.¹¹⁷ Έτσι τον Νοέμβριο του 1955 θα κλείσουν η σχολή Σαμουήλ στην Λευκωσία και το Εμπορικό Λύκειο Λάρνακας. Οι κινητοποιήσεις των μαθητών όμως δεν θα διακοπούν, έτσι τον Ιανουάριο του 1956 θα κλείσει και το Παγκύπριο Γυμνάσιο Λευκωσίας το οποίο ο Κρουζέ το χαρακτηρίζει ως «προπύργιο εθνικισμού».¹¹⁸ Συνολικά τον Μάρτιο του 1956, 38 δευτεροβάθμια σχολεία με 16.410 μαθητές θα είναι κλειστά. Από τα πιο αξιοσημείωτα γεγονότα πέρα από τις κατά τόπους πορείες και διαδηλώσεις είναι η λεγόμενη «μάχη των σημαιών». Πιο συγκεκριμένα, μαθητές υπέστελλαν βρετανικές σημαίες και ανέβαζαν ελληνικές αναγκάζοντας τις δυνάμεις ασφαλείας σε ένα διαρκές κυνήγι με σκοπό την επαναφορά των βρετανικών σημαιών. Επρόκειτο για μία κίνηση «απάντηση» σε διάταγμα που απαγόρευε την διεξαγωγή μαθήματος υπό ξένη σημαία.¹¹⁹ Ο Κυβερνήτης ωστόσο πέρα από το κλείσιμο σχολείων είχε προτείνει την απόλυση όλων των Ελλήνων δασκάλων. Η πρόταση απορρίφθηκε από τον σύμβουλο εκπαιδευτικών θεμάτων του υπουργείου αποικιών υπό την αιτιολογία ότι θα κατέρρεε όλο το εκπαιδευτικό σύστημα. Ωστόσο αυτό δεν εμπόδισε τον στρατάρχη το καλοκαίρι του 1956 να μην ανανεώσει την άδεια παραμονής 120 καθηγητών ελληνικής υπηκοότητας τους οποίους θεωρούσε υποκινητές της βίας. Γενικότερα αν και αρχικά τα μέτρα φαίνονταν αναποτελεσματικά μακροπρόθεσμα επέφεραν μία ηρεμία και κατά τα σχολικά έτη 1956-1957 και 1957-1958 η ομαλότητα έδειχνε να επιστρέφει και οι μαζικές διαδηλώσεις των ετών 1955-1956 να μειώνονται.¹²⁰

Συμπερασματικά ο στρατάρχης, με την ανάληψη της εξουσίας και χωρίς χρονοτριβές ξεκίνησε ενέργειες για την αναδιαμόρφωση και οργάνωση της αστυνομίας με στόχο την επιτυχή καταστολή. Νέα τμήματα θα δημιουργηθούν και τα παλαιότερα θα επεκταθούν. Η τουρκοκυπριακή κοινότητα θα προσφέρει το έμπυχο δυναμικό. Παράλληλα, στον διπλωματικό τομέα ο Χάρντινγκ θα ξεκινήσει

¹¹⁷ Karyos, ό. π, σ.47-48.

¹¹⁸ Crouzet, ό. π, (τόμ. Α'), σ.569.

¹¹⁹ Στο ίδιο, σ.569,571.

¹²⁰ Χόλλαντ, ό. π, σ.194-195.- Crouzet, ό. π, σ.570.

διαπραγματεύσεις με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο τον Γ'. Η δράση του στρατού θα είναι καταλυτική τόσο στις πόλεις όσο και στα βουνά με τις αποστολές που θα οργανωθούν από τον στρατάρχη. Μέτρα θα παρθούν και για την δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Τέλος ο Χάρντινγκ ήδη από τον Νοέμβριο του 1955 έχει κηρύξει στον νησί καθεστώς έκτακτης ανάγκης. Ποιο ήταν το νομικό πλαίσιο της νέας αυτής πραγματικότητας και τι επίδραση είχε στον ελληνοκυπριακό πληθυσμό;

2.2 Νομικό Πλαίσιο

«Ποιος μπορεί να αποτρέψει ένα νεαρό 17 ετών από το να οπλοφορεί; Η μητέρα του. Υπάρχει μεγαλύτερη βοήθεια για τη μητέρα του από το να κάνουμε την ποινή γι' αυτήν την αισχρή υπόθεση όσο το δυνατόν αυστηρότερη;»¹²¹(Σερ Τζον Χάρντινγκ)

Οι Βρετανοί με Διάταγμα εν Συμβουλίω έχουν την δυνατότητα θέσπισης έκτακτης νομοθεσίας η οποία θα τους προσέφερε την απαραίτητη νομιμοποίηση για ενέργειες που έπρεπε να παρθούν με στόχο την αντιμετώπιση μίας εξέγερσης. Επρόκειτο για νομοθετικό όργανο που αντλούσε την εξουσία του από το Στέμμα. Έτσι οι βρετανοί ήταν σε θέση να διατηρήσουν την απαραίτητη νομιμότητα.¹²² Όπως ο Τζόρτζιο Αγκάμπεν παρατηρεί: «[...] στον σύγχρονο κόσμο η κατάσταση έκτακτης ανάγκης τείνει να εμπερικλείεται στην έννομη τάξη και να παρουσιάζεται ως καθεαυτό νομική «κατάσταση» ». ¹²³ Η κατάσταση δηλαδή έκτακτης ανάγκης αν και πρόκειται για ένα ειδικό καθεστώς περικλείεται από ένα νομικό πλαίσιο το οποίο και του προσδίδει μία «κανονικότητα». Το καθεστώς που επέβαλλε ο στρατάρχης Χάρντινγκ στο νησί στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει τον αγώνα των Κυπρίων ίσως θα μπορούσε να ενταχθεί στο παραπάνω πλαίσιο. Έτσι λοιπόν, ο κυβερνήτης κάθε αποικίας είχε την δύναμη να κηρύξει κατάσταση έκτακτης ανάγκης και να προχωρήσει στην θέσπιση των κανονισμών εκείνων που θεωρούσε απαραίτητους για την υπεράσπιση της δημόσιας ασφάλειας, την διατήρηση της δημόσιας τάξης και την κατάπνιξη εξεγέρσεων. Ο κυβερνήτης μπορούσε να τροποποιήσει ή και να αναστείλει οποιοδήποτε νόμο επιθυμούσε. Σε αυτό το πλαίσιο τίθεται και το «παράδοξο της κυριαρχίας» όπως ορίζεται από τον Αγκάμπεν. Ο κυρίαρχος δηλαδή που θα κηρύξει καθεστώς έκτακτης ανάγκης έχοντας το δικαίωμα τροποποίησης της νομοθεσίας θέτει τον εαυτό του

¹²¹ Απάντηση στρατάρχη Χάρντινγκ σε ερώτηση δημοσιογράφου σε εκπομπή του BBC αναφορικά με την θανατική ποινή. Βλ. Ενδεικτικά: Χόλλαντ, ό. π, σ.283.

¹²² David French, «Nasty not nice: British counterinsurgency doctrine and practice 1945-1967», *Small wars and insurgencies*, τόμ.23, τχ.4-5, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2012, σ.747-748.

¹²³ Giorgio Agamben, *Κατάσταση Εξάιρεσης. Όταν η «έκτακτη ανάγκη» μετατρέπεται την εξαίρεση σε κανόνα*, Πατάκη, τρίτη έκδοση 2015, σ.50.

ταυτόχρονα εκτός της νομοθεσίας.¹²⁴ Το καθεστώς έκτακτης ανάγκης δημιουργεί ένα αστυνομοκρατούμενο κράτος το οποίο δεν συνάδει με τις αξίες περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹²⁵ Ένα αστυνομικό κράτος στο οποίο όπως περιγράφει ο Φουκώ, οι κυβερνώντες θα πρέπει να «[...] μεριμνήσουν για την δραστηριότητα των ατόμων μέχρι και την παραμικρή της λεπτομέρεια».¹²⁶ Όπως σημειώνει ο Λώρενς Ντάρρελ, ο οποίος για δύο χρόνια υπηρετούσε στο Γραφείο Πληροφοριών: «Η πολιτική ελευθερία του υπηκόου ήταν πια δευτερεύον θέμα μιας και δεν ήταν δυνατόν να εξασφαλισθεί η προσωπική ασφάλεια στον δρόμο».¹²⁷ Η έκτακτη νομοθεσία χωριζόταν σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη αφορά τους λεγόμενους «control regulations». Κανονισμοί δηλαδή ελέγχου με στόχο τον εκφοβισμό του πληθυσμού και μελών της ΕΟΚΑ καθώς οι δυνάμεις ασφαλείας είχαν την απαραίτητη νομιμότητα για χρήση παραδειγματικής ισχύος. Η δεύτερη κατηγορία, «counter terrorist regulations» έδινε στις δυνάμεις ασφαλείας την εξουσία να λαμβάνουν επιθετικά μέτρα κατά των μελών της ΕΟΚΑ.¹²⁸ Το βασικό ερώτημα ωστόσο είναι κατά πόσο αυτές οι ενέργειες νομιμοποιούσαν το κράτος στα μάτια των αποικιοκρατούμενων; Μήπως οι κυβερνώντες στην προσπάθεια τους να «σπάσουν» οποιαδήποτε υποστήριξη προς τους επαναστάτες, τελικά δημιουργούσαν ακόμα ισχυρότερους δεσμούς;

Η κήρυξη στο νησί κατάστασης έκτακτης ανάγκης αποτελούσε πλέον μονόδρομο. Οι Βρετανοί θεωρούσαν πως με αυτόν τον τρόπο η Κύπρος θα επέστρεφε στην ομαλότητα ενώ ο Μακάριος θα συνέχιζε τις διαπραγματεύσεις οι οποίες είχαν φτάσει σε τέλμα.¹²⁹ Έτσι λοιπόν ο κυβερνήτης Σερ Τζον Χάρντινγκ σε διάγγελμα του που δημοσιεύτηκε στην επίσημη κυπριακή αποικιακή εφημερίδα (Cyprus Gazette) στις 26 Νοεμβρίου 1955, κηρύσσει την αποικία της Κύπρου σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης.¹³⁰ Ο Χάρντινγκ βάσει της εξουσίας που του παρέχει το

¹²⁴ Giorgio Agamben, *Homo Sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, Εκδόσεις Εξάρχεια, Αθήνα, 2016, 37-38.

¹²⁵ French, ό. π, σ.747-748.

¹²⁶ Michel Foucault, *Η Γέννηση της Βιοπολιτικής. Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας (1978-1979)*, Πλέθρον, Αθήνα, 2012, σ.21.

¹²⁷ Ντάρρελ, ό. π, σ.236.

¹²⁸ French, ό. π, σ.747-748.

¹²⁹ Karyos, ό. π, σ.41-42.

¹³⁰ Public Information Office Library, *Legislation of the year 1955. vol. II. Subsidiary Legislation*, Λευκωσία, σ.715.

Στέμμα θα προχωρήσει στην θέσπιση έκτακτων κανονισμών οι οποίοι θα αναφέρονται ως «Νόμοι Έκτακτης Ανάγκης για την Δημόσια Τάξη και Ασφάλεια».¹³¹ Η νομοθεσία καλύπτει ένα εύρος δραστηριοτήτων. Έτσι θα θεσπιστούν κανονισμοί που αφορούν τον περιορισμό των κινήσεων, τις συλλήψεις και την προσωποκράτηση. Παράλληλα κανονισμοί για την απέλαση προσώπων επικίνδυνων προς την δημόσια ασφάλεια, έλεγχος των μέσων ενημέρωσης, έλεγχος των λιμανιών, των κινήσεων των πλοίων και των αεροσκαφών καθώς και έλεγχος των μεταφορών και των συναντήσεων. Κανονισμοί θα ορίζουν και την χρήση διάφορων περιοχών. Τέλος, εξαιρετικά ενδιαφέροντα είναι τα συλλογικά πρόστιμα και οι τιμωρίες που θα επιβάλλονταν για διάφορες ενέργειες όπως κατοχή όπλων, πυρομαχικών ή επιθέσεων κατά δυνάμεων ασφαλείας.¹³² Αξίζει λοιπόν, να γίνει μία εκτενής ανάλυση των κανονισμών σε άμεση συνάρτηση με τις επιπτώσεις που είχαν στην τοπική κοινωνία.

Ένα από τα πρώτα μέτρα που έλαβε ο στρατάρχης Χάρντινγκ ήδη πριν την θέσπιση των κανονισμών έκτακτης ανάγκης ήταν η δημιουργία ειδικών δικαστηρίων με σκοπό την επίσπευση της καταστολής. Το ειδικό λοιπόν δικαστήριο θα αναλαμβάνει τη εκδίκαση όλων των πολιτικών αδικημάτων. Σκοπός ήταν η ελάφρυνση των τακτικών δικαστηρίων. Βέβαια όπως σημειώνει ο Κρουζέ ήταν συμπληρωματικό και όχι έκτακτο δικαστήριο. Θα αποτελούνταν από 4 Άγγλους δικαστές.¹³³ Όσοι είχαν καταδικαστεί από το ειδικό δικαστήριο είχαν δικαίωμα έφεσης στο Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου. Το Ανώτατο Δικαστήριο θα μπορούσε να μετατρέψει ή να ακυρώσει τις καταδίκες σε θάνατο. Έφεση μπορούσε επίσης να ασκηθεί στην Δικαστική Επιτροπή του Ανακτοβουλίου ενώ οι καταδικασθέντες μπορούσαν επίσης να ελπίζουν στην επιείκεια του κυβερνήτη.¹³⁴ Ο αριθμός των Κυπρίων που θα περνούσαν από δίκη ήταν αρκετά μεγάλος. Οι ποινές για παράβαση των κανονισμών αφορούν ένα εύρος ατόμων. Ένοχος δεν ήταν μόνο εκείνος ο οποίος πράγματι παρανόμησε αλλά και άτομα τα οποία με την στάση τους ευνόησαν ή και δεν ενήργησαν ώστε να αποφευχθεί μια παράνομη πράξη. Εξίσου ένοχα θεωρούνται και τα άτομα τα οποία είτε θα υποκινήσουν είτε θα βοηθήσουν

¹³¹ Στο ίδιο, σ.718.

¹³² Στο ίδιο, σ.719-740.

¹³³ Crouzet, ό. π, (τόμ.Α), σ.555-556.

¹³⁴ Στο ίδιο, σ.576.

κάποιους άλλους στην δράση τους. Τέλος ένοχο θα θεωρηθεί και όποιο άτομο αποφασίσει να δράσει παράνομα ανεξαρτήτως αποτελέσματος.¹³⁵ Ωστόσο η πλειονότητα των δικών αφορούσε παραβάσεις των απαγορεύσεων κυκλοφορίας. Οι συνολικές καταδίκες σε ποινές φυλάκισης ήταν μόλις 846 για παραπτώματα όπως κατοχή πυρομαχικών ή όπλων. Συνολικά, θα υπάρξουν 35 καταδίκες σε ισόβια και 75 σε κάθειρξη άνω των 10 ετών.¹³⁶ Τέλος όσον αφορά τις καταδίκες σε θάνατο τα χρόνια 1955-1956 από τα 11 άτομα θα εκτελεστούν τα 8 και στους υπόλοιπους θα δοθεί χάρη ενώ το 1957 από τις 15 καταδίκες θα εκτελεστεί η μία. Το 1958 θα δοθεί χάρη στους 12 καταδικασθέντες.¹³⁷ Οι αποφάσεις αναμφίβολα συνδέονται και με την πορεία της κρίσης. Έτσι λοιπόν το 1958 παρατηρείται μία χαλάρωση και τροποποίηση των αποφάσεων η οποία καταδεικνύει την πορεία της πολιτικής κατάστασης.

Με βάση τους κανονισμούς έκτακτης ανάγκης απαγορεύτηκε η κατοχή πυροβόλων όπλων, βομβών ή πυρομαχικών. Παράλληλα απαγορεύτηκε η χρήση όπλων κατά ατόμων, η τοποθέτηση βόμβας ή εκρηκτικών με σκοπό την πρόκληση βλάβης είτε σε άτομα είτε σε κτήρια. Η παράβαση των παραπάνω κανονισμών θα επιφέρει στους ενόχους είτε ποινή θανάτου είτε ισόβια κάθειρξη η διάρκεια της οποίας θα καθοριστεί από το δικαστήριο. Ουσιαστικά αναφορικά με την κατοχή όπλων, βομβών ή χειροβομβίδων η ποινή από το δικαστήριο ενδέχεται να μετριαστεί εάν ο κατηγορούμενος έχει κάποια λογική και πειστική εξήγηση.¹³⁸ Ο ιστορικός Ρόμπερτ Χόλλαντ σχολιάζει πως η εισαγωγή της θανατικής ποινής ως μέτρο συλλογικής τιμωρίας καταδεικνύει τα ρευστά όρια που υπήρχαν μεταξύ ενοχής και αθωότητας.¹³⁹ Τον Νοέμβριο του 1956 η ποινή του θανάτου θα γίνει υποχρεωτική και ο δικαστής δεν θα έχει άλλη επιλογή παρά να την επιβάλλει. Η σκλήρυνση του μέτρου έρχεται ως απάντηση του Χάρντινγκ στην κλιμάκωση της δράσης της ΕΟΚΑ. Μόνο τις πρώτες εβδομάδες του Νοεμβρίου η ΕΟΚΑ θα σκοτώσει 33 άνδρες.¹⁴⁰ Για τον στρατάρχη με την υποχρεωτική θανατική ποινή θα

¹³⁵ Public Information Office Library, ό. π, σ.738.

¹³⁶ Crouzet, ό. π, (τόμ.Α), σ.574-575.

¹³⁷ Στο ίδιο σ.576.

¹³⁸ Public Information Office Library, ό. π, σ.731-732.

¹³⁹ Χόλλαντ, ό. π,σ.272.

¹⁴⁰ Στο ίδιο, σ.280.

αντιμετωπιζόταν ο μεγάλος αριθμός δολοφονιών.¹⁴¹ Τον Απρίλιο του 1957 η ποινή του θανάτου θα επιβαλλόταν μόνο σε εκείνους που πυροβολούσαν εναντίον ατόμων ή θα έριχναν βόμβες. Τέλος στις 11 Σεπτεμβρίου 1957 η ποινή του θανάτου θα πάψει να είναι υποχρεωτική.¹⁴² Αν και θα υπάρξουν αρκετές υποθέσεις ουσιαστικά θα έχουμε μόνο 9 καταδίκες. Για τον Φρανσουά Κρουζέ στην πραγματικότητα η αυστηρή αυτή νομοθεσία είχε ως στόχο περισσότερο τον εκφοβισμό ώστε να μην προσχωρήσουν νέα μέλη στην ΕΟΚΑ.¹⁴³ Οι πρώτες καταδίκες είναι οι περιπτώσεις Καραολή και Δημητρίου. Ο Καραολής κατηγορήθηκε για φόνο ενώ ο Δημητρίου στις πρώτες μέρες ισχύος της έκτακτης νομοθεσίας θα βρεθεί στο εδώλιο καθώς είχε πυροβολήσει κατά ενός Άγγλου. Στις 10 Μαΐου 1956 λοιπόν θα εκτελεστούν. Για τους Κυπρίους οι εκτελέσεις ήταν άδικες ακόμα και για τον Καραολή ο οποίος είχε δολοφονήσει έναν αστυνομικό. Ωστόσο στους εκτελεσθέντες ο πληθυσμός έβλεπε άτομα τα οποία πάλευαν για την Ένωση. Οι χωρικοί θεωρούσαν μεν ένοχο τον Καραολή όχι όμως «αξιοκατάκριτο». Το γεγονός πως η δράση του είχε ως στόχο την Ένωση αυτόματα τον αθώωνε. «Ό, τι έκανε το έκανε για την Ένωση», αυτή ήταν η απάντηση ενός απλού χωρικού στην ερώτηση του Ντάρρελ αναφορικά με την συμπάθεια που επικρατεί προς το πρόσωπο του Καραολή ενώ όλοι γνωρίζουν ότι είναι ένοχος.¹⁴⁴ Από αυτό το σημείο και έπειτα για την κοινωνία οι απαγχονισμένοι μετατρέπονταν σε «μάρτυρες». Το χάσμα μεταξύ Βρετανών και κοινωνίας άρχισε να διαβρώνεται ακόμα περισσότερο. Όπως σχολιάζει ο Κρουζέ οι απαγχονισμοί ήταν πολύ λίγοι για να προκαλέσουν τον φόβο που επιθυμούσε η διοίκηση αρκετοί ωστόσο για να δώσει στο κίνημα της ΕΟΚΑ τους «μάρτυρες» που θα ενίσχυαν τον σκοπό της.¹⁴⁵ Οι υπόλοιποι 7 που θα βρεθούν στην αγχόνη θα είναι οι Ανδρέας Ζάκος, Χαρίλαος Μιχαήλ, Ιάκωβος Πατάτσος, Μιχαήλ Κουτσόφτας, Ανδρέας Παναγίδης, Στέλιος Μαυρομάτης και τελευταίος στον οποίο θα εφαρμοστεί θανατική ποινή θα είναι ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης ο οποίος θα απαγχονιστεί στις 14 Μαρτίου 1957 στις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας σε

¹⁴¹ Στο ίδιο, σ.281.

¹⁴² Crouzet, ό. π, (τόμ. Α.), σ.556-557.

¹⁴³ Στο ίδιο, σ.557.

¹⁴⁴ Ντάρρελ, ό. π, σ.266.

¹⁴⁵ Crouzet, ό. π, (τόμ. Α), σ.519-520, 527.

ηλικία 19 ετών.¹⁴⁶ Επίσης, άρρενες κάτω των 18 ετών θα υποβάλλονταν σε μαστίγωμα ως ποινή για οποιαδήποτε παράβαση των κανονισμών. Τα χτυπήματα δεν θα ξεπερνούσαν τα 12 ενώ το μαστίγωμα θα γινόταν με βέργα από ξύλο σημύδας ή ένα ελαφρύ ραβδί. Η διάταξη περί μαστιγώματος θα ανακληθεί τον Δεκέμβριο του 1956.¹⁴⁷

Οι νόμοι λοιπόν, που θεσπίστηκαν παραχωρούν εκτεταμένες εξουσίες στον κυβερνήτη και στα όργανα του δηλαδή την αστυνομία τον στρατό και άλλους φορείς της αποικιακής κυβερνήσεως. Οι εξουσίες του στρατού και της αστυνομίας δημιουργούν έναν ευρύτερο έλεγχο τόσο στον χώρο όσο και στα υποκείμενα. Μία προσπάθεια κοινωνικού ελέγχου και πειθάρχησης του πληθυσμού μέσω πολιτικών αποκλεισμού και πρόκλησης φόβου. Μία ανάγκη κυριαρχίας πάνω στα σώματα, στους χρόνους και στους χώρους. Το σώμα αποτελεί αντικείμενο πολιτικής διεκδίκησης. Ο έλεγχος του ατόμου καθώς και ολόκληρων πληθυσμών γίνεται επιτακτικός για το κράτος.¹⁴⁸ Πόσο μάλλον σε συνθήκες έκτακτης ανάγκης. Ειδικά μέτρα λοιπόν αφορούσαν αποκλειστικά τον έλεγχο του χώρου. Δυνατότητα ελέγχου και περιορισμού εάν χρειαστεί λιμανιών, δρόμων, σιδηροδρομικών γραμμών και υδάτινων περασμάτων. Οι δυνάμεις ασφαλείας έχουν μάλιστα την δυνατότητα να ρυθμίσουν και να ορίσουν τις διαδρομές που θα ακολουθούν τα οχήματα ενώ παράλληλα μπορούν να σταματήσουν για έλεγχο τα αυτοκίνητα και να κατασχέσουν οτιδήποτε θεωρούσαν επικίνδυνο για την ασφάλεια της αποικίας. Ευρύτερος δε έλεγχος στον χώρο θα ασκείται μέσω κλεισίματος εγκαταστάσεων και μαγαζιών και ευρύτερα όποιος δημόσιος χώρος θεωρείται επικίνδυνος για την διαφύλαξη της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Ο δε κυβερνήτης μπορεί να χαρακτηρίσει ορισμένες περιοχές ως προστατευόμενες ζώνες όπου οι Αρχές θα διατηρούν τον απόλυτο έλεγχο. Στις προκαθορισμένες αυτές περιοχές ο στρατός μπορεί να προβεί σε οποιεσδήποτε ενέργειες θεωρεί απαραίτητες για την επιβολή της τάξης. Μάλιστα ορισμένα σημεία που χαρακτηρίζονται ως «Επικίνδυνες

¹⁴⁶ Ανδρέας Βαρνάβας, *Ιστορία του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-1959)*, Σειρά ΑΔ: Πηγές και βοηθήματα για τον αγώνα της ΕΟΚΑ, αρ.5, Ίδρυμα απελευθερωτικού αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Λευκωσία, 2002, σ.202-218.

¹⁴⁷ Public Information Office Library, ό. π, σ.738.- Crouzet, ό. π, (τόμ.Α), σ. 557.

¹⁴⁸ Δήμητρα Μακρυνιώτη (επίμ.), *Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*, (μτφ. Κώστας Αθανασίου, Κική Καψαμπέλη, Μαριάννα Κονδύλη, Θόδωρος Παρασκευόπουλος), Νήσος, Αθήνα, 2004, σ. 16, 29.

Περιοχές» οι δυνάμεις ασφαλείας μπορούν να ανοίξουν πυρ εάν κάποιο άτομο δεν ανταποκρίνεται στις οδηγίες τους. Τα άτομα με προβλήματα ακοής με σκοπό να προστατευθούν από κάποιον πυροβολισμό φορούσαν ένα καπέλο στο οποίο αναγράφονταν με μεγάλα άσπρα γράμματα κουφός.¹⁴⁹ Τέλος, τόσο ο Κυβερνήτης όσο και εξουσιοδοτημένα μέλη δύνανται να κατασχέσουν περιοχές απαραίτητες για την διατήρηση της ασφάλειας, των προμηθειών καθώς και για την εύρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών. Οι δε δυνάμεις ασφαλείας είχαν το δικαίωμα να εισέρχονται σε οποιαδήποτε περιοχή για επιθεώρηση χώρου. Στην συνέχεια η κατασχεμένη περιοχή μπορεί να δοθεί σε κάποιο εξουσιοδοτημένο από τον κυβερνήτη άτομο.¹⁵⁰ Ο στρατός και η αστυνομία είχαν επίσης την εξουσία να σταματάνε για έλεγχο και ερωτήσεις οποιοδήποτε άτομο θεωρούσαν ύποπτο. Ταυτόχρονα μπορούσε να κατασχεθεί οποιοδήποτε αντικείμενο το οποίο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί κατά της δημόσιας ασφάλειας και τάξης. Οι έλεγχοι ήταν συστηματικοί με τους πολίτες να υποχρεούνται να υπακούσουν. Διαρκείς έλεγχοι στους δρόμους όπου οι πολίτες κυριολεκτικά έβγαζαν τα ρούχα τους. Στην οδό Λήδρας για παράδειγμα εκατοντάδες άνθρωποι περνούσαν από σωματικό έλεγχο στεκούμενοι με τα χέρια σε ανάταση μπροστά σε τοίχο. Στρατιώτες εισέβαλλαν επίσης σε κέντρα διασκέδασης και κινηματογράφους υποβάλλοντας τους παρευρισκομένους σε έλεγχο.¹⁵¹ Παράλληλα ο κυβερνήτης δύναται να θέσει κατ' οίκον περιορισμούς ή απαγόρευση κυκλοφορίας ατόμων σε συγκεκριμένες περιοχές με την ταυτόχρονη υποχρέωση του υποκειμένου να δηλώνει την παρουσία του ανά χρονικά διαστήματα στις αρχές. Γενική απαγόρευση κυκλοφορίας μπορεί να επιβληθεί και σε ολόκληρες περιοχές εάν θεωρηθεί αναγκαίο κατά τον κυβερνήτη. Η κυκλοφορία θα απαγορευόταν σε όλους τους κατοίκους οι οποίοι επιβαλλόταν να παραμείνουν στις οικίες τους καθ' όλη την διάρκεια που ο κανονισμός θα είναι σε ισχύ. Απαγορευόταν επίσης και η απομάκρυνση από την αποικία χωρίς πριν την γραπτή εξουσιοδότηση από κάποιο άτομο που θα όριζε ο κανονισμός. Παράνομες επίσης θα θεωρούνται συναθροίσεις άνω των 5 ατόμων εκτός εάν πρόκειται για εκτέλεση θρησκευτικών καθηκόντων. Από τον κανόνα

¹⁴⁹ Foley, ό. π, σ.219.

¹⁵⁰ Public Information Office Library, ό. π, σ.725-730.

¹⁵¹ Foley, ό. π, σ.74-75.

επίσης εξαιρούνταν άτομα που ειρηνικά, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι κανονισμοί, εκτελούσαν το επάγγελμα τους. Ταυτόχρονα όλοι οι πολίτες ανεξαιρέτως ήταν υποχρεωμένοι να εκδώσουν ταυτότητα. Συλλογικές τιμωρίες θα επιβάλλονταν επίσης σε ολόκληρες περιοχές όπου θα γινόταν παράβαση των κανόνων έκτακτης ανάγκης. Πιο συγκεκριμένα ο κυβερνήτης δίνει την δικαιοδοσία στον διοικητή της κάθε περιοχής να μπορεί να επιβάλει συλλογικά πρόστιμα σε μία περιοχή, να διατάξει το κλείσιμο τόσο των μαγαζιών της περιοχής όσο και των σπιτιών για όσο χρονικό διάστημα θεωρεί απαραίτητο. Η διανομή του προστίμου θα πήγαινε αναλογικά με τον πληθυσμό. Σε περίπτωση που κάποιος από τους κατοίκους δεν μπορέσει να αποπληρώσει το πρόστιμο τότε η αστυνομία μπορεί να προχωρήσει σε κατάσχεση περιουσίας κινητής ή ακίνητης. Ταυτόχρονα η μη συμμόρφωση προς τον κανονισμό μπορεί να επιφέρει φυλάκιση μέχρι 3 έτη. Η επιβολή κάποιου συλλογικού προστίμου εναποτίθεται στην ευχέρεια του διοικητή της εκάστοτε περιοχής. Συλλογικές λοιπόν τιμωρίες μπορούν να επιβληθούν εάν ο διοικητής θεωρεί πως οι κάτοικοι προσέφεραν καταφύγιο ή βοήθησαν στην δραπετεύση των δραστών, απέκρυψαν στοιχεία είτε συνέβαλαν στην πρόκληση ζημιών.¹⁵² Τα συλλογικά πρόστιμα όπως χαρακτηριστικά σχολιάζει ο Κρουζέ είχαν περισσότερο χαρακτήρα κολασμού παρά πραγματική αποτελεσματικότητα στην υποβοήθηση του έργου των Βρετανών.¹⁵³ Στις 4 Δεκεμβρίου 1955 στο κεφαλοχώρι Λευκόνοικου θα επιβληθεί πρόστιμο 2.000 λιρών έπειτα από φωτιά που έβαλαν νέοι σε ταχυδρομικό κατάστημα. Τον Ιούνιο, Λεμεσός και Αμμόχωστος θα επιβαρυνθούν με πρόστιμο 35.000 και 40.000 λιρών αντίστοιχα. Εάν το ποσό δεν αποπληρωθεί τότε στη περιοχή θα επιβληθεί απαγόρευση κυκλοφορίας μέχρι την εξόφληση του ποσού.¹⁵⁴ Οι συλλογικές λοιπόν τιμωρίες, οι απαγορεύσεις κυκλοφορίας και το κλείσιμο μαγαζιών αποτελούσαν την απάντηση της κυβέρνησης σε δολοφονίες. Ταυτόχρονα η κυβέρνηση καλούσε τους πολίτες να δώσουν πληροφορίες για την ΕΟΚΑ υποστηρίζοντας πως μόνο με αυτόν τον τρόπο θα σταματούσαν οι αιματοχυσίες.¹⁵⁵ Οι πληροφορίες ωστόσο που λάμβανε η διοίκηση από τους πολίτες ήταν ελάχιστες έως μηδαμινές. Αυτό οφείλεται εν μέρει τόσο στην

¹⁵² Public Information Office Library, ό. π, σ.741-742.

¹⁵³ Crouzet, ό. π,(τόμ.Α), σ.567.

¹⁵⁴ Στο ίδιο, σ.567.

¹⁵⁵ Foley, ό. π, σ.78.

πολιτική τρομοκράτησης της ΕΟΚΑ η οποία δεν δίσταζε να δολοφονεί τους πληροφοριοδότες των Βρετανών όσο βέβαια και στο χάσμα που είχε δημιουργηθεί ανάμεσα σε τοπική κοινωνία και Βρετανούς και το οποίο αναμφίβολα είχε διευρυνθεί έπειτα από τους απαγχονισμούς. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Λευκωσίας. Στην οδό Λήδρας, όπως προαναφέρθηκε, οι πυροβολισμοί και οι δολοφονίες ήταν συχνό φαινόμενο. Οι Βρετανικές λοιπόν δυνάμεις ως απάντηση στην δολοφονία ενός αστυνομικού από μέλη της ΕΟΚΑ κήρυξαν απαγόρευση κυκλοφορίας 72 ωρών. Η περιοχή της επίθεσης απομονώθηκε με συρματοπλέγμα, στρατιώτες τοποθέτησαν όπλα στις τaráτσες ενώ κάθε σπίτι ελέγχθηκε. Για τον διοικητή της αστυνομίας Martin Clement, ήταν η στιγμή οπού κάθε σπίτι θα μπορούσε να βοηθήσει την αστυνομία στο έργο της. Σε κάθε λοιπόν νοικοκυριό, μέσα σε έναν φάκελο θα έγραφε ο καθένας ο, τι γνώριζε για την ΕΟΚΑ και ο φάκελος σφραγισμένος θα παραδίδονταν στον διοικητή της αστυνομίας ο οποίος θα τον εξέταζε αυτοπροσώπως. Το αποτέλεσμα ωστόσο ήταν απρόβλεπτο καθώς όλοι οι φάκελοι ήταν λευκοί. Μάλιστα ως απάντηση ο Clement προκήρυξε το κλείσιμο 31 σπιτιών και 20 μαγαζιών στην περιοχή του φόνου για 3 μήνες ενώ ολόκληρες οικογένειες θα μετακινούντουσαν σε έναν προκαθορισμένο χώρο.¹⁵⁶ Στις 25 Μαρτίου 1956 οι 13 κυριότερες πόλεις του νησιού θα ήταν υπό απαγόρευση κυκλοφορίας με περίπου 160-200.000 άτομα να είναι υποχρεωμένα να παραμείνουν στα σπίτια τους. Στην δε Λευκωσία η ιδέα να μπλοκαριστούν όλοι οι έξοδοι της πόλης χώρισε οικογένειες εντός και εκτός των τειχών.¹⁵⁷ Οι απαγορεύσεις κυκλοφορίας είχαν και έντονο οικονομικό αντίκτυπο καθώς οι εργαζόμενοι παρέμεναν κλεισμένοι στα σπίτια τους για μέρες ή και μήνες ανάλογα με την διάρκεια που θα καθόριζε ο κυβερνήτης. Στην Λευκωσία και την Αμμόχωστο για παράδειγμα απαγόρευση κυκλοφορίας διάρκειας 15 ημερών είχε ως επίπτωση 60.000 άνθρωποι να χάσουν το εισόδημα τους. Τα γυναικόπαιδα έγραφαν σε πλακάτ: «Αφήστε τους εργαζομένους να δουλέψουν, πεινάμε», «Δώστε μας φαγητό ή αφήστε μας ελεύθερους».¹⁵⁸ Οι απαγορεύσεις λοιπόν κυκλοφορίας στα πλαίσια των συλλογικών τιμωριών ήταν από τα μέτρα μέσω των οποίων οι Βρετανοί ήλπιζαν

¹⁵⁶ Στο ίδιο, σ.68.

¹⁵⁷ Crouzet, ό. π, (τόμ.Α.), σ.566.- Foley, ό. π, σ.78.

¹⁵⁸ Foley, ό. π, σ.222.

ότι θα αποθαρρύνουν τον πληθυσμό από την υποστήριξη της ΕΟΚΑ. Αν και κάποιες είχαν προληπτικό χαρακτήρα, οι περισσότερες είχαν χαρακτήρα τιμωρίας. Τα είδη των απαγορεύσεων ήταν αρκετά. Από τις πιο απλές που ήταν από το «δειλινό ως την αυγή» μέχρι απαγορεύσεις που διαρκούσαν ολόκληρες μέρες. Μάλιστα υπήρχαν και ειδικές απαγορεύσεις που δεν επέτρεπαν την κυκλοφορία των ηλικιών από 12-27 ετών για παράδειγμα. Η τελευταία απαγόρευση καταδεικνύει την προσπάθεια περιορισμού των νέων οι οποίοι θεωρούνταν κυρίως υπαίτιοι για την πρόκληση ταραχών.¹⁵⁹ Αν και οι απαγορεύσεις κυκλοφορίας χρησιμοποιήθηκαν σε ευρεία κλίμακα δεν ήταν αποτελεσματικές. Έπειτα από κάθε απαγόρευση κυκλοφορίας οι βόμβες που θα τοποθετούνταν την επόμενη φορά θα ήταν περισσότερες ενώ οι πληροφορίες που θα λάμβαναν οι Βρετανοί από τους κατοίκους θα παρέμεναν μηδαμινές.¹⁶⁰ Όπως και να έχει ο κυβερνήτης κατέχει την απόλυτη εξουσία πάνω στα ίδια τα υποκείμενα καθώς και στις κινήσεις αυτών. Μέσω πολιτικών εγκλεισμού όπως για παράδειγμα ο κατ' οίκον περιορισμός ή ελέγχου των κινήσεων των ατόμων ασκείται άμεσος έλεγχος προς τον πληθυσμό.¹⁶¹

Πιο αναλυτικά, οι εκτεταμένες εξουσίες που παρέχονται σε αστυνομία και στρατό τους δίνουν την ευκαιρία απολύτως νόμιμα και χωρίς την αναγκαιότητα εντάλματος να συλλαμβάνουν και να προσωποκρατούν υπόπτους. Αξιοσημείωτο είναι πως ακόμα και η υποψία πως το υποκείμενο είχε συμμετάσχει, συμμετέχει ή ακόμα υπάρχει περίπτωση να συμμετάσχει σε κάποια παράνομη δράση έδινε την δικαιοδοσία παρέμβασης στις δυνάμεις ασφαλείας. Πολύ ενδιαφέρον λοιπόν, είναι το γεγονός πως συλλήψεις δεν γίνονταν μόνο σε όσους πράγματι είχαν κάποια παράνομη δράση αλλά ακόμα και γι αυτούς τους οποίους υπήρχε η υποψία ότι ίσως στο μέλλον θα είχαν κάποια δράση που θα διατάρασσε την δημόσια ασφάλεια και τάξη. Ο νόμος προέβλεπε πως η προσωποκράτηση θα διαρκούσε 48 ώρες θεωρούμενη απολύτως νόμιμη. Τον Ιανουάριο του 1956 η κράτηση θα μπορούσε να διαρκέσει και 16 ημέρες.¹⁶² Με βάση λοιπόν τον νόμο περί προσωποκράτησης του Ιουλίου 1955 και τον ειδικό κανονισμό της έκτακτης νομοθεσίας, η διοίκηση θα προχωρήσει στην κράτηση πολλών Κυπρίων οι οποίοι ήταν μεν ύποπτοι για

¹⁵⁹ Crouzet, ό. π, (τόμ.Α), σ.565-566.

¹⁶⁰ Στο ίδιο, σ.567.- Foley, ό. π, σ.79.

¹⁶¹ Public Information Office Library,ό. π, σ.719-720,730-731.

¹⁶² Crouzet, ό. π, (τόμ. Α), σ.557.

συμπόρευση με μέλη της ΕΟΚΑ χωρίς ωστόσο αρκετά στοιχεία για να οδηγηθούν σε δίκη.¹⁶³ Έτσι στα στρατόπεδα κράτησης από τον Ιούλιο του 1955 μέχρι και τον Οκτώβριο του 1958 θα κρατούνται από νεαρά αγόρια κάτω των 15 ετών μέχρι και άνδρες 70 ετών και άνω ανεξαρτήτως επαγγέλματος ή κοινωνικής τάξης. Τον Ιούλιο του 1956 υπολογίζεται ότι κρατούνταν περίπου 511 Κύπριοι ενώ το 1957 ο αριθμός θα αυξηθεί στους 1083.¹⁶⁴ Τα στρατόπεδα κράτησης των Βρετανών, οι Κύπριοι τα χαρακτήριζαν ως στρατόπεδα συγκέντρωσης οργανωμένα βάσει ναζιστικών προτύπων ενώ παράλληλα κατηγορούσαν τους Βρετανούς στρατιώτες για κακομεταχείριση και βασανισμό κρατουμένων.¹⁶⁵ Γενικότερα, πυροδοτήθηκε μία προπαγάνδα από πλευράς ΕΟΚΑ αναφορικά με τις βιαιότητες καθώς και τις συνθήκες κράτησης στα στρατόπεδα. Ένα από τα βασικότερα στρατόπεδα ήταν εκείνο της Κοκκινοτριμιθιάς το οποίο βρισκόταν λίγο έξω από την Λευκωσία και αλλιώς λεγόταν ως στρατόπεδο «Κ». Συγκεκριμένα οι Κύπριοι περιέγραφαν το στρατόπεδο ως νέο Νταχάου, καταγγέλλοντας άγριους βασανισμούς από πλευράς Βρετανών κατά την διάρκεια ανακρίσεων. Αξιοπιστία στους παραπάνω ισχυρισμούς έδιναν κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις όπως αυτές 2 αξιωματικών οι οποίοι κατηγορήθηκαν για βίαιη μεταχείριση κατά την διάρκεια ανακρίσεων. Πιο συγκεκριμένα τον Απρίλιο του 1956 ο Λοχαγός Ο' Ντρίσκολ της Υπηρεσίας Πληροφοριών και ο ανθυπολοχαγός Λίνζι του Συντάγματος των Gordon Highlanders θα καταδικαστούν από το στρατοδικείο για πρόκληση σωματικών βλαβών κατά την ανάκριση.¹⁶⁶ Βέβαια, οι ισχυρισμοί αναφορικά με τα ναζιστικού τύπου στρατόπεδα φαίνονται μάλλον παρατραβηγμένοι καθώς μπορεί μεν οι συνθήκες διαβίωσης να μην ήταν οι ιδανικές, ο Ντάρρελ για παράδειγμα παρομοιάζει το στρατόπεδο της Κοκκινοτριμιθιάς με τα «άψυχα στρατόπεδα μεταγωγών της δυτικής ερήμου»,¹⁶⁷ ωστόσο οι κρατούμενοι δεν δούλευαν ενώ είχαν δικαίωμα αλληλογραφίας με τις οικογένειες τους καθώς και επισκεπτήριο.¹⁶⁸ Οι καταγγελίες ωστόσο περί βιαιοτήτων δεν θα διακοπούν ενώ θα αποτελέσουν από τα βασικά προπαγανδιστικά όπλα από πλευράς ΕΟΚΑ. Ο Δικηγορικός Σύλλογος Λευκωσίας

¹⁶³ Στο ίδιο, σ.581.

¹⁶⁴ Στο ίδιο, σ.582.

¹⁶⁵ Στο ίδιο, σ.582-583.

¹⁶⁶ Χόλλαντ, ό. π, σ.236-237.

¹⁶⁷ Ντάρρελ, ό. π, σ.231.

¹⁶⁸ Crouzet, ό. π σ.592-593.

δημιούργησε επιτροπή που θα διερευνούσε την υπόθεση. Το Υπουργείο Αποικιών καλούσε τον Χάρντινγκ να λάβει μέτρα για να ελέγξει την υπόθεση. Ο Κυβερνήτης ωστόσο τόνιζε πως δεν θα ασχολούνταν με γενικές ανώνυμες καταγγελίες.¹⁶⁹ Μάλιστα με βάση τους εκδοθέντες νόμους έκτακτης ανάγκης, οι πολίτες χάνουν το δικαίωμα να ασκούν δίωξη κατά μελών της Αυτής Μεγαλειότητας. Πιο συγκεκριμένα, ο λαός δεν έχει πλέον το δικαίωμα δίωξης μελών των δυνάμεων ασφαλείας στα δικαστήρια με την κατηγορία κακομεταχείρισης. Ο πολίτης για να προχωρήσει σε καταγγελία χρειαζόταν επίσημη άδεια του γενικού εισαγγελέα. Σε περίπτωση που κάποιος πολίτης χωρίς την σχετική άδεια κατήγγειλε σε κάποια εφημερίδα κακομεταχείριση τότε θα αγνοούνταν πλήρως. Μόνο μέσω της διαδικασίας που όριζε ο κυβερνήτης μπορούσε να γίνει η καταγγελία. Ωστόσο, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως εάν η κατάθεση του πολίτη δεν φαινόταν πειστική από τις αρχές τότε ο ίδιος ο πολίτης κινδύνευε με κάθειρξη 3 ετών και πρόστιμο 100 λιρών.¹⁷⁰ Μέσω του συγκεκριμένου κανονισμού διαφαίνεται η προσπάθεια του Κυβερνήτη να προστατεύσει μέλη των δυνάμεων ασφαλείας από τις καταγγελίες εκ των οποίων η πλειονότητα ήταν ανώνυμες.

Στην δικαιοδοσία του κυβερνήτη βρίσκεται η απόφαση για απέλαση οποιουδήποτε ατόμου θεωρείται επικίνδυνο. Ο χρόνος παραμονής εκτός αποικίας ορίζεται επίσης από τον κυβερνήτη. Πριν την απέλαση το άτομο είναι υπόλογος προς τον κυβερνήτη ο οποίος μάλιστα έχει δικαίωμα να τον θέσει υπό κράτηση μέχρι την απέλαση. Όσον αφορά την περιουσία του ατόμου αυτή δύναται να κατασχεθεί από τον κυβερνήτη ο οποίος μάλιστα έχει το δικαίωμα να ορίσει διαχειριστή της περιουσίας. Εάν το διάταγμα απέλασης αφορά άτομο που ήδη εκτίει ποινή, τότε η απέλαση θα εφαρμοστεί με το πέρας της ποινής. Οποιαδήποτε διαφοροποίηση εναποτίθεται και πάλι στον κυβερνήτη. Προς εκτέλεση της εντολής οποιουδήποτε πλοίο ή αεροσκάφος που θα ταξιδεύει εκτός αποικίας οφείλει να δεχτεί τον εκτοπισμένο. Σε περίπτωση που ο κατηγορούμενος δεν συμμορφωθεί στους κανόνες ή προσπαθήσει να γυρίσει στην αποικία θα καταδικαστεί σε φυλάκιση μέχρι και 3 έτη ή στην πληρωμή προστίμου ή και στα δύο. Ο νόμος είναι ιδιαίτερα αυστηρός όσον αφορά άτομα που θα επιχειρήσουν να κρύψουν ή να

¹⁶⁹ Χόλλαντ, ό. π, σ.302-303.

¹⁷⁰ Foley, ό. π, σ.110-111.

προσφέρουν καταφύγιο σε άτομα προς εκτόπιση ή σε εξόριστους που γύρισαν παράνομα στην αποικία. Πιο συγκεκριμένα σε αυτά τα άτομα μπορεί να επιβληθεί φυλάκιση, πρόστιμο ή και τα δύο. Παράλληλα ο εκτοπισμένος θα επιβαρύνονταν με τα έξοδα της μεταφοράς από την αποικία.¹⁷¹

Στα πλαίσια των εκδοθέντων νόμων υπάρχει ειδική κατηγορία κανονισμών που αφορά τον έλεγχο των Μέσων Ενημέρωσης. Πιο συγκεκριμένα ο κυβερνήτης θα διόριζε ειδικούς λογοκριτές για εφημερίδες, ραδιόφωνα, τηλεγράφους και δέματα. Ανώτερος και υπεύθυνος για την οργάνωση θα ήταν ο διορισμένος από τον κυβερνήτη Chief Communications Censor. Οι ειδικοί λοιπόν λογοκριτές έχουν την εξουσία να ανοίγουν και να εξετάζουν οποιοδήποτε γράμμα ή δέμα. Εάν δε το θεωρήσουν αναγκαίο μπορούν να προχωρήσουν στην καταστροφή του. Η διαδικασία αφορά οποιοδήποτε πακέτο μπαίνει ή βγαίνει από την αποικία. Δεν αποτελούν εξαίρεση τα πακέτα που εισέρχονται μέσω πλοίων ή αεροσκαφών. Όσον αφορά τις τηλεγραφικές επικοινωνίες ο ειδικός λογοκριτής έχει την δικαιοδοσία να ελέγχει την μετάδοση οποιουδήποτε τηλεγραφήματος προερχόμενο από οποιαδήποτε εταιρεία. Αντίστοιχα εάν κάποιο τηλεγράφημα αποδεικνύεται επικίνδυνο για τις αποικιακές αρχές ο λογοκριτής κατέχει το δικαίωμα καταστροφής του. Επίσης εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι το γεγονός πως μπορεί να μπλοκάρει, να καθυστερήσει αλλά και να τροποποιήσει κάποιο τηλεγράφημα. Η ίδια λογική ισχύει και με τις εφημερίδες. Κάθε τεύχος εφημερίδας προτού εκδοθεί πρέπει να περάσει από λογοκρισία ενώ οι εκδότες είναι υποχρεωμένοι να ακολουθήσουν τις κατευθυντήριες γραμμές για το περιεχόμενο της εφημερίδας που τους ορίζει η αποικιακή διοίκηση. Σε διαφορετική περίπτωση μπορεί να διακοπεί η κυκλοφορία της εφημερίδας. Έτσι μπορεί να διακοπεί η έκδοση εφημερίδων οι οποίες θεωρούνται επικίνδυνες προς την δημόσια ασφάλεια και τάξη. Η εφημερίδα *Νέος Δημοκράτης* για παράδειγμα όργανο του ΑΚΕΛ, θα απαγορευτεί τον Δεκέμβριο του 1955.¹⁷² Επιπλέον, όποιος προχωρήσει στην δημοσίευση εγγράφου ή στην διενέργεια δήλωσης η οποία ενδέχεται να προκαλέσει αναταραχή, θα βρεθεί αντιμέτωπος με ποινή φυλάκισης ενός έτους ή πρόστιμο. Ένοχος επίσης θα θεωρείται όποιος είτε προφορικά είτε με άλλα μέσα χρησιμοποιήσει ψευδή

¹⁷¹ Χόλλαντ, ό. π, σ.720-722.

¹⁷² Crouzet, ό. π, (τόμ. Α), σ.580.

έγγραφα ή αναφορές για να επηρεάσει την δημόσια κοινή γνώμη και την δημόσια τάξη. Όσον αφορά τα ραδιόφωνα και σε αυτή την περίπτωση η λογική δεν θα μεταβληθεί. Οποιοδήποτε πρόγραμμα προτού βγει στον αέρα θα έχει περάσει από έλεγχο περιεχομένου. Ταυτόχρονα ο κυβερνήτης μπορεί να διακόψει την λειτουργία οποιουδήποτε ασυρμάτου που βρίσκεται σε μη πολεμικό πλοίο το οποίο έχει δέσει σε λιμάνι της αποικίας. Επίσης, μπορεί να διακοπεί η λειτουργία οποιουδήποτε ασύρματου τηλεγραφικού σταθμού που θεωρείται ότι απειλεί την δημόσια τάξη και ασφάλεια. Το ίδιο ισχύει και για τις τηλεφωνικές επικοινωνίες.¹⁷³

Η λογοκρισία των Βρετανών ήταν απαραίτητη για την αντιμετώπιση πιθανής προπαγάνδας υπέρ του αγώνα ενώ παράλληλα ευνοούσε την άσκηση της βρετανικής προπαγάνδας. Η λογοκρισία στον Τύπο, επέτρεπε στις εφημερίδες μόνο την δημοσίευση διαγγελμάτων, ειδήσεων, συνεντεύξεων και ανακοινωθέντων. Καμία κριτική προς το καθεστώς δεν επιτρέπονταν διαφορετικά θα ασκούσαν δίωξη. Χαρακτηριστικό είναι το πρωτοσέλιδο της *Cyprus Mail* στις 27 Νοεμβρίου 1955. Συγκεκριμένα στο τίτλο αναφέρει ότι κηρύχθηκε κατάσταση έκτακτης ανάγκης στην Κύπρο και στην συνέχεια απλώς παραθέτει τους εκδοθέντες νόμους και τις ποινές χωρίς κάποιον περαιτέρω σχολιασμό.¹⁷⁴ Αντίθετα, η βρετανική εφημερίδα *Manchester Guardian* σε άρθρο της στις 28 Νοεμβρίου 1955 χαρακτηρίζει την κήρυξη κατάστασης έκτακτης ανάγκης ως «αναμενόμενη». Ωστόσο υπογραμμίζεται πως μόνο μέσα από τη προσπάθεια πολιτικής διευθέτησης θα παραμείνει ανεκτή.¹⁷⁵ Περιστατικά προσαγωγής ιδιοκτητών και αρχισυντακτών εφημερίδων για ανατρεπτικά άρθρα υπάρχουν αρκετά. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Charles Foley διευθυντή των *Times of Cyprus*. Πιο συγκεκριμένα, επιμελήθηκε ένα άρθρο κατακρίνοντας τον νέο νόμο και τον περιορισμό του Τύπου. Η απάντηση του καθεστώτος ήταν η αποστολή ενός αξιωματικού της αστυνομίας ο οποίος κρατούσε στα χέρια του ένα επίσημο έγγραφο (criminal form No.7). Ο Foley καλούνταν να παρουσιαστεί ενώπιον ειδικού δικαστηρίου με την κατηγορία δημοσίευσης άρθρων που δεν συνάδουν με τον κανονισμό 43 της έκτακτης νομοθεσίας.¹⁷⁶ Ο Foley, ζητώντας άδεια να καλέσει δικηγόρο από την Αγγλία κέρδισε 2 αναβολές της δίκης

¹⁷³ Public Information Office Library, ό. π, σ.722-726.

¹⁷⁴ *Cyprus Mail*, Sunday, November 27, 1955.

¹⁷⁵ Αλεξάνδρου, ό. π, σ.112-113.

¹⁷⁶ Foley, ό. π, σ.111-112.

η οποία τελικώς ορίστηκε για τις 2 Ιανουαρίου 1957 στην οποία του επιβλήθηκε πρόστιμο 50 λιρών. Ο Foley μάλιστα στις αρχές Φεβρουάριου έλαβε προειδοποίηση πως ο κυβερνήτης θα προχωρούσε σε κλείσιμο της εφημερίδας εάν συνέχιζε να δημοσιεύει άρθρα που πυροδοτούσαν την εχθρότητα μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Αν και η κυβέρνηση δεν προχώρησε στο κλείσιμο της εφημερίδας, η όλη υπόθεση πυροδότησε μία γενικότερη ανησυχία στην Βρετανία αναφορικά με την ελευθερία του Τύπου στην Κύπρο.¹⁷⁷

Ως όργανο της βρετανικής προπαγάνδας χρησιμοποιούνταν και η Κυπριακή Ραδιοφωνική Υπηρεσία. Οι εκφωνητές δεν μετέδιδαν μόνο τις απαραίτητες ανακοινώσεις αλλά ανέπτυσαν και μία επιχειρηματολογία υπέρ της βρετανικής διοίκησης. Ταυτόχρονα οργανώθηκαν και ειδικές εκπομπές αντί-προπαγάνδας με δηλώσεις εχθρικές προς την ΕΟΚΑ αλλά και ανακοινώσεις πως τα συλληφθέντα μέλη της ΕΟΚΑ είχαν καταδώσει τα υπόλοιπα. Επρόκειτο για έναν «ψυχολογικό πόλεμο» από μέρος των Βρετανών όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Φρανσουά Κρουζέ.¹⁷⁸ Προς αντιμετώπιση μάλιστα της ραδιοφωνικής προπαγάνδας η ΠΕΚΑ¹⁷⁹ (Πολιτική Επιτροπή Κυπριακού Αγώνος) καλούσε τους Κυπρίους να μην πιστεύουν την ρητορική των εκπομπών του ραδιοφώνου.¹⁸⁰ Από τα βασικότερα και εξαιρετικά ενδιαφέροντα ωστόσο μέσα προπαγάνδας ήταν τα φυλλάδια. Προπαγανδιστικά φυλλάδια τυπώνονταν τόσο από την ΕΟΚΑ, την ΠΕΚΑ και την ΑΝΕ¹⁸¹ (Άλκιμος Νεολαία ΕΟΚΑ) όσο και από τους Βρετανούς. Τα φυλλάδια της ΕΟΚΑ απευθύνονταν τόσο στον γενικό πληθυσμό όσο και σε ειδικές κατηγορίες όπως αστυνομικούς, μέλη του ΑΚΕΛ, τουρκοκυπρίους, δημοσίους υπαλλήλους, αγρότες ακόμα και φυλλάδια στην αγγλική γλώσσα που απευθύνονταν στους βρετανούς στρατιώτες. Υπογράφονταν είτε από την ΕΟΚΑ είτε από τον Διγενή, δηλαδή τον στρατιωτικό

¹⁷⁷ Crouzet, ό. π, σ.580-581.

¹⁷⁸ Στο ίδιο, σ.572.

¹⁷⁹ Ιδρύθηκε από τον Γρίβα τον Αύγουστο του 1956 ως απάντηση στην πολιτική καθοδήγησης και στρατιωτικής προπαγάνδας που γινόταν από τους Βρετανούς. Βλ. ενδεικτικά: Κρατικό Αρχείο Κύπρου, *Προπαγάνδα-Αντιπροπαγάνδα. Απελευθερωτικός Αγώνας 1955-1959*, Λευκωσία, 2014, σ.12.

¹⁸⁰ Χαράλαμπος Αλεξάνδρου, «Διαφώτιση Προπαγάνδα και Αντί-Προπαγάνδα στην Κύπρο 1955-1959», στο Μ. Tsianikas, Ν. Maad, Γ. Couvalis, Μ. Palaktsoglou (επίμ.), *Greek Research in Australia: Proceedings of the Biennial International Conference of Greek Studies*, Flinders University, Department of Language Studies-Modern Greek, Adelaide, Ιούνιος 2011, σ.135.

¹⁸¹ Οργανώνεται το 1957 και παράγει φυλλάδια τα οποία απευθύνονται σε μαθητές. Βλ. ενδεικτικά: Κρατικό Αρχείο Κύπρου, ό. π, σ.12-13.

αρχηγό της οργάνωσης Γεώργιο Γρίβα. Τα φυλλάδια του αρχηγού της ΕΟΚΑ εξέφραζαν προσωπικές απόψεις για τον αγώνα, κήρυσσαν εκεχειρίες ενώ απαντούσαν στους βρετανούς σε πιο προσωπικό επίπεδο. Επίσης, πολλά φυλλάδια λειτουργούσαν προπαγανδιστικά και για τα ίδια τα μέλη της ΕΟΚΑ. Πιο συγκεκριμένα πολλά φυλλάδια εξυμνούσαν το θάρρος των ανταρτών και την συνεισφορά τους στον αγώνα. Στόχος ήταν η διατήρηση του ηθικού των ανταρτών.¹⁸² Η συγγραφή τους αρχικά γινόταν από τον ίδιο τον Γεώργιο Γρίβα, αργότερα δίνονταν κατευθυντήριες γραμμές στην ΠΕΚΑ η οποία και έβγαζε μεγάλο αριθμό προκηρύξεων. Τα φυλλάδια αρχικά τυπώνονταν στην Ιερατική Σχολή Λευκωσίας, ωστόσο έπειτα από την σύλληψη του διευθυντή της σχολής το βάρος για την έκδοση των προκηρύξεων ανατέθηκε στους Τομείς. Όσον αφορά τον τρόπο διανομής αρχικά γινόταν τοιχοκόλληση των προκηρύξεων μέθοδος που εγκαταλείφθηκε στην συνέχεια καθώς ήταν χρονοβόρα και επικίνδυνη. Έτσι τα περισσότερα φυλλάδια είτε ρίχνονταν στους δρόμους και σε κοινόχρηστους χώρους είτε στις εκκλησίες από τον γυναικωνίτη. Τέλος πολλά φυλλάδια μεταφέρονταν από χέρι σε χέρι. Μάλιστα στο μήνυμα τους πολλές προκηρύξεις συμβούλευαν τον αναγνώστη να το μεταβιβάσει στον επόμενο.¹⁸³ Τα φυλλάδια αν και με την έναρξη του αγώνα δεν ήταν πολλά, αυξήθηκαν την περίοδο της έκτακτης ανάγκης ως απάντηση τόσο στην βρετανική καταστολή που κλιμακώθηκε επί Χάρντινγκ, όσο και στην βρετανική προπαγάνδα.¹⁸⁴

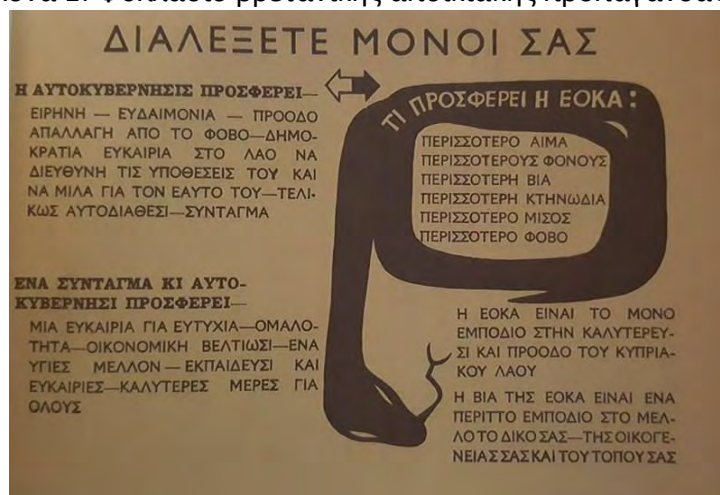
Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα λοιπόν, είναι η βρετανική αντί-προπαγάνδα. Τα βρετανικά φυλλάδια διανέμονταν είτε από τις δυνάμεις ασφαλείας είτε ρίχνονταν από αεροπλάνο. Οι Βρετανοί διεμήνυαν στους Κυπρίους ότι τα μέτρα είναι απόρροια του αγώνα της ΕΟΚΑ. Καταδίκάζαν τα εγκλήματα της ΕΟΚΑ ενώ υπογράμμιζαν πως η δράση της είναι το μόνο εμπόδιο στην εξεύρεση μίας ειρηνικής λύσης.

¹⁸² Αλεξάνδρου, «Διαφώτιση Προπαγάνδα και Αντί-Προπαγάνδα στην Κύπρο 1955-1959», ό. π, σ.137.

¹⁸³ Κρατικό Αρχείο Κύπρου, ό. π, σ.14-15.

¹⁸⁴ Στο ίδιο, σ.12.

Εικόνα 1: Φυλλάδιο βρετανικής αποικιακής προπαγάνδας¹⁸⁵

Χαρακτηριστική είναι η παραπάνω εικόνα η οποία απεικονίζει ένα από τα βρετανικά προπαγανδιστικά φυλλάδια. Η οργάνωση της ΕΟΚΑ απεικονίζεται ως ένα μαύρο φίδι το οποίο προσφέρει μόνο αίμα, μίσος και βία. Οι Βρετανοί την χαρακτηρίζουν ως το μόνο εμπόδιο προς την ειρήνη και την ευδαιμονία η οποία θα επιτευχθεί μέσω της αυτοκυβέρνησης. Σε ένα λοιπόν περιορισμένου χώρου μονοσέλιδο φυλλάδιο, οι Βρετανοί καταδικάζουν την ΕΟΚΑ προωθώντας παράλληλα το πολιτικό τους πρόγραμμα ως την λύση που θα φέρει πίσω την ειρήνη και την ευτυχία για τον λαό. Τα φυλλάδια έπρεπε μέσα σε λίγες γραμμές να περνάνε το μήνυμα που χρειαζόταν και μάλιστα να είναι κατανοητά από όλους τους πολίτες. Τα περισσότερα φυλλάδια των βρετανών δεν έμεναν αναπάντητα. Για παράδειγμα ως απάντηση στο παραπάνω φυλλάδιο η ΠΕΚΑ θα εκδώσει προκήρυξη απάντηση με τον τίτλο «Μαύρο Φίδι Τους Έφαγε». Συγκεκριμένα αναφέρει πως το φυλλάδιο είναι γεμάτο ανοησίες ενώ η ΕΟΚΑ θα είναι το μαύρο φίδι που θα φάει εκείνους.¹⁸⁶ Οι Βρετανοί θα προχωρήσουν και σε πλαστογράφηση πολλών προκηρύξεων. Έτσι θα δημιουργηθούν φυλλάδια τα οποία θα έχουν την υπογραφή της ΕΟΚΑ ή της ΠΕΚΑ. Στόχος ήταν ο αποπροσανατολισμός του πληθυσμού. Με τους Βρετανούς να έχουν αναγνωρίσει την θετική υποδοχή που είχαν τα φυλλάδια της ΕΟΚΑ και της ΠΕΚΑ από τον πληθυσμό, προχώρησαν στην έκδοση παρόμοιων φυλλαδίων με την ελπίδα ότι θα διαβαστούν από τους πολίτες. Βέβαια ούτε αυτή η κίνηση έμεινε αναπάντητη, με τις οργανώσεις να βγάζουν άλλα φυλλάδια στα οποία

¹⁸⁵ Στο ίδιο, σ.43.

¹⁸⁶ Στο ίδιο, σ.45.

επεσήμαιναν τα πλαστογραφημένα και καλούσαν τον λαό να μην τα διαβάσει.¹⁸⁷ Η γλώσσα που χρησιμοποιείται στις προκηρύξεις είναι έντονη χωρίς να λείπουν οι χαρακτηρισμοί. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα μίας προκήρυξης της ΕΟΚΑ η οποία καταγγέλλει την αποικιακή πλαστογράφιση. Συγκεκριμένα αναφέρει πως η κυβέρνηση δεν σέβεται την θέληση του Κυπριακού πληθυσμού οπότε γιατί να σεβαστεί την υπογραφή. Ενώ υπογραμμίζει πως η κυβέρνηση με την αποικιακή πλαστογράφιση παρουσιάζεται «ηλιθιωτέρα από ότι είναι στην πραγματικότητα».¹⁸⁸ Παράλληλα στις κατηγορίες των Βρετανών πως η ΕΟΚΑ δολοφονεί Κυπρίους, η προκήρυξη απαντά πως: «[...] ξεκαθαρίζομεν τα καθάρματα τα οποία η ίδια δημιουργεί με το χρήμα της και τα βασανιστήρια της[...].¹⁸⁹ Τέλος, πολλά από τα φυλλάδια της βρετανικής προπαγάνδας ήταν μόνο σκίτσα. Εικόνες όμως με τόσο παραστατικό περιεχόμενο ώστε να περαστεί το μήνυμα που επιθυμούσε η αποικιακή κυβέρνηση. Έτσι για παράδειγμα θα διανεμηθούν φυλλάδια τα οποία απεικονίζουν το Γρίβα με πολύ πιο αδρά και σκληρά χαρακτηριστικά από ότι έχει στην πραγματικότητα, έτοιμο να αρπάξει έναν μαθητή. Η επιρροή που είχε η ΕΟΚΑ στην νεολαία καταγγέλλεται με αυτόν τον τρόπο, με τον αρχηγό της δηλαδή έτοιμο να παρασύρει τους ανυποψίαστους μαθητές.¹⁹⁰ Άλλα σκίτσα απεικονίζουν μαχητές της ΕΟΚΑ με μαύρα μαντήλια, κρατώντας μία βόμβα στο ένα χέρι και ένα όπλο στο άλλο με το αίμα να στάζει. Παράλληλα δίπλα στην φιγούρα απεικονίζονταν ένας σωρός από νεκροκεφαλές. Ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζουν οι Βρετανοί τους μαχητές της ΕΟΚΑ συγκαταλέγεται στην γενικότερη προσπάθεια να επηρεάσουν την κοινή γνώμη υπέρ της διοίκησης και κατά της ΕΟΚΑ. Έτσι οι Βρετανοί θα παρουσιάσουν τα μέλη της ΕΟΚΑ ως τρομοκράτες οι οποίοι σπέρνουν τον φόβο και τον θάνατο. Αυτό ήταν και το μήνυμα που ήθελαν να περάσουν στον πληθυσμό χωρίς να λείπει το στοιχείο της υπερβολής.¹⁹¹

Μία σειρά ποινών θα επιβαλλόταν και για διάφορα άλλα αδικήματα. Ισόβια φυλάκιση θα επιβαλλόταν σε όσους επιχειρούσαν να προκαλέσουν ζημιά ή βλάβη σε εγκαταστάσεις της αποικιακής κυβέρνησης. Παράλληλα, την ίδια ποινή θα

¹⁸⁷ Αλεξάνδρου, «Διαφώτιση Προπαγάνδα και Αντί-Προπαγάνδα στην Κύπρο 1955-1959», ό. π, σ.133-134.

¹⁸⁸ Κρατικό Αρχείο Κύπρου, ό. π, σ.65.

¹⁸⁹ Στο ίδιο, σ.65.

¹⁹⁰ Στο ίδιο, σ.39.

¹⁹¹ Στο ίδιο, σ.52.

αντιμετώπιζαν όσοι χωρίς νόμιμη εξουσία φοράνε βρετανικές στολές (αστυνομία, στρατό, ναυτικό). Εφτά χρόνια κάθειρξη θα επιβαλλόταν επίσης σε όσους με μεταμφίεση επιχειρήσουν να δράσουν παράνομα. Με φυλάκιση εφτά ετών ή πρόστιμο ή και τα δύο θα τιμωρούνταν όσοι με οποιοδήποτε τρόπο επιχειρήσουν να παρεμποδίσουν το έργο των αρχών ή να επηρεάσουν άτομα ώστε να μην βοηθήσουν εθελοντικά την αστυνομία. Η ίδια ποινή θα ισχύει και για όσους επιχειρήσουν να κλέψουν αντικείμενα έπειτα από κάποια αναταραχή. Ο κυβερνήτης θα προχωρήσει και σε έλεγχο της εργασίας. Πιο συγκεκριμένα μπορεί να ορίσει οποιοδήποτε άτομο υπό τις διαταγές του για εργασίες οι οποίες θεωρούνται απαραίτητες για τον κυβερνήτη με στόχο την διατήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας και των απαραίτητων προμηθειών. Τα άτομα τα οποία έχουν επιλεχθεί από τον κυβερνήτη είναι υποχρεωμένα να παρουσιάζονται στην δουλειά και να ακολουθούν τις οδηγίες του αρμόδιου. Οι παράνομες απεργίες απαγορεύονται ενώ οποιαδήποτε διευθέτηση μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων θα γινόταν ενώπιον δικαστηρίου. Οποιοσδήποτε επιχειρήσει να παρασύρει άτομα σε απεργία θα βρεθεί αντιμέτωπος με φυλάκιση 6 μηνών, πρόστιμο 100 λιρών ή και τα δύο. Στην διακριτική ευχέρεια του κυβερνήτη θα είναι επίσης η παύση Δημοτικών Συμβουλίων.¹⁹²

Συνολικά, τα μέτρα καταστολής που επιβλήθηκαν είχαν μετατρέψει την Κύπρο σε «στρατόπεδο σε κατάσταση πολιορκίας» με την δυσπιστία και τον φόβο να κυριαρχούν. Ο πληθυσμός απομακρυνόταν όλο και περισσότερο από την βρετανική διοίκηση και συμπορευόταν με διάφορους τρόπους στο πλευρό της ΕΟΚΑ.¹⁹³ Η φράση «είμαστε όλοι ΕΟΚΑ», ηχούσε σ' όλη την Κύπρο, από τον απλό χωρικό μέχρι τους νεαρούς κρατούμενους καταδεικνύοντας την έντονη συμπάθεια προς το κίνημα.¹⁹⁴ Η κυπριακή κοινή γνώμη ήταν πλέον στο σύνολο της κατά της βρετανικής διοίκησης. Κοπέλες κατήγγειλαν πως οι Άγγλοι στρατιώτες πυροβολούσαν χωρίς δισταγμό εναντίον πολιτών.¹⁹⁵ Με το πέρασμα των ετών τα αισθήματα θα ισχυροποιούνταν. Τον Μάρτιο του 1958 αρκετοί πολίτες θα ανταποκριθούν στο κάλεσμα της ΕΟΚΑ για «Παθητική Αντίσταση». Μπούκοτάζ

¹⁹² Public Information Office Library, ό. π, σ.732-736.

¹⁹³ Crouzet, ό. π, (τόμ.Α), σ.518.

¹⁹⁴ Ντάρρελ, ό. π, σ.231-233.

¹⁹⁵ Crouzet, ό. π, (τόμ.Α), σ.521.

δηλαδή μεγάλου αριθμού αγγλικών εμπορευμάτων.¹⁹⁶ Η συμπόρευση του πληθυσμού αναμφίβολα θα είναι καταλυτικής σημασίας. Αν και αρχικά ο πληθυσμός φαινόταν διστακτικός, προς το τέλος του 1955 και κυρίως κατά τα έτη 1956-1958 υπήρξε έντονη υποστήριξη προς την ΕΟΚΑ. Ο στρατάρχης Σερ Τζον Χάρντινγκ σχολιάζει πως το 95% των ελληνοκυπρίων είχαν υποστηρίξει την ΕΟΚΑ με διάφορους τρόπους.¹⁹⁷ Εάν θα έπρεπε να συνοψιστούν οι βασικοί παράγοντες που επηρέασαν την στάση του πληθυσμού, θα λέγαμε τα εξής. Αρχικά, δεν πρέπει να λησμονηθεί το εθνικό αίσθημα το οποίο χαρακτήριζε την πλειονότητα των ελληνοκυπρίων. Αισθάνονταν υπερήφανοι για την δράση των συμπολιτών τους για την Ένωση. Αυτό άλλωστε αντικατοπτρίζεται και στην περίπτωση Καραολή. Αν και ήταν αδιαμφισβήτητα ένοχος για δολοφονία ο πληθυσμός δεν μπορούσε να τον κατακρίνει διότι η δράση του ήταν για έναν ανώτερο, όπως θεωρούσαν, σκοπό δηλαδή την Ένωση. Ο σημαντικότερος ίσως παράγοντας που καθόρισε την στάση του πληθυσμού και ίσως επηρέασε ακόμα και τους πιο διστακτικούς ήταν τα βρετανικά μέτρα καταστολής. Η θανατική ποινή, τα συλλογικά πρόστιμα, οι απαγορεύσεις κυκλοφορίας και γενικότερα η αστυνομοκρατούμενη Κύπρος που προέκυψε από το καθεστώς έκτακτης ανάγκης επηρέασε αρνητικά το συλλογικό αίσθημα. Οι απαγχονισμοί των Βρετανών όχι μόνο δεν αποθάρρυναν τον πληθυσμό από την υποστήριξη του προς την ΕΟΚΑ αλλά δημιούργησαν και τους «μάρτυρες» που χρειαζόταν η οργάνωση προς ενδυνάμωση του έργου της. Οι Βρετανοί είχαν την πεποίθηση πως μέσω των περιορισμών θα παρέλυαν κάθε ευνοϊκή προς την εθνικιστική υπόθεση δραστηριότητα. Μπροστά στις επιβλητικές τιμωρίες θεωρούσαν πως θα τρόμαζαν τόσο τα μέλη της ΕΟΚΑ όσο και εκείνους που σκέφτονταν να ενταχθούν. Ωστόσο, τα αποτελέσματα ήταν τα αντίθετα. Κρίση εμπιστοσύνης και δημιουργία χάσματος ανάμεσα σε πληθυσμό και διοίκηση. Τέλος, στη στάση του πληθυσμού συνέβαλε και ο φόβος προς την ΕΟΚΑ. Η οργάνωση δεν δίσταζε να στέλνει απειλητικά μηνύματα και να εκτελεί αυτούς που θεωρούσε πληροφοριοδότες των Βρετανών. Πολλοί ήταν οι Κύπριοι οι οποίοι δέχονταν απειλές.

¹⁹⁶ Στο ίδιο, σ.522-524.

¹⁹⁷ Στο ίδιο, σ.525.

Συμπεράσματα

Αναμφίβολα ο Κυπριακός Αγώνας αποτελεί μία ιδιάζουσα περίπτωση καθώς δεν περιελάμβανε τα ίδια στοιχεία συγκριτικά με άλλους ανταποικιακούς αγώνες της περιόδου. Το γεγονός ότι το αίτημα των Κυπριών δεν ήταν απλώς ανεξαρτησία αλλά Ένωση διαφοροποιούσε την κυπριακή περίπτωση. Ταυτόχρονα, δεν πρέπει να λησμονηθεί η εθνοτική σύσταση του νησιού. Αν και η πλειονότητα των κατοίκων ήταν ελληνοκύπριοι, ο αριθμός των τουρκοκυπρίων δεν είναι αμελητέος και σίγουρα αυτό πρέπει να ληφθεί υπόψη. Οι τουρκοκύπριοι θα στελεχώσουν μεγάλο μέρος της αστυνομικής δύναμης ενώ παράλληλα ως απάντηση στις δράσεις της ΕΟΚΑ θα δημιουργηθούν διάφορες τουρκοκυπριακές οργανώσεις. Η πιο γνωστή είναι η παράνομη οργάνωση Βολκάν που θα ιδρυθεί από τον Κιουτσούκ, ο οποίος ήταν από τους ηγέτες της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Η πρώτη προκήρυξη της οργάνωσης θα εμφανιστεί τον Σεπτέμβριο του 1955. Η οργάνωση εκτός από την προπαγάνδα θα αναλάμβανε δραστηριότητες που θα ωθούσαν σε διακοινοτικές συγκρούσεις. Τον Σεπτέμβριο του 1957 θα τεθεί εκτός νόμου και στην θέση της θα εμφανιστεί η οργάνωση ΤΜΤ.¹⁹⁸ Έτσι λοιπόν, η βρετανική διοίκηση είχε να αντιμετωπίσει μία ιδιαίτερη περίπτωση η οποία έχρηζε κατάλληλου χειρισμού. Η αναγκαιότητα διατήρησης του νησιού ήταν επιτακτική, σε μία εποχή όπου η Βρετανία είχε χάσει τις σημαντικότερες αποικίες της. Η επίλυση του επιχειρήθηκε ως ακόμα ένα αποικιακό πρόβλημα. Ωστόσο όπως σημειώνει και ο Λώρενς Ντάρρελλ, το Κυπριακό δεν ήταν ένα αποικιακό αλλά ένα ευρωπαϊκό πρόβλημα.¹⁹⁹ Ευρωπαϊκό διότι η Κύπρος δεν ήταν μία απομονωμένη αποικία. Η στρατηγική θέση του νησιού, οι δεσμοί που είχαν οι δύο κοινότητες με Ελλάδα και Τουρκία και η προσφυγή στον ΟΗΕ περιέπλεκε το ζήτημα. Η Κύπρος δεν ήταν μία αποικία όπου η προσφυγή στην βία δεν θα γινόταν γνωστή στην Ευρώπη και θα περνούσε απαρατήρητη. Επίσης η αποτυχία στην αντιμετώπιση της εξέγερσης προήλθε από μία σειρά λαθών και χαμένων ευκαιριών. Η βρετανική πεποίθηση πως ο κυπριακός λαός δεν θα προχωρούσε ποτέ σε μία οργανωμένη εξέγερση είχε ως αποτέλεσμα την παραμέληση της αστυνομικής δύναμης και του συστήματος πληροφοριών. Όταν

¹⁹⁸ Χάϊντς Α. Ρίχτερ, ό. π, (τόμ. Β), σ. 814-826.

¹⁹⁹ Ντάρρελ, ό. π, σ.168.

δε επιχειρήθηκε η αναδιαμόρφωση ήταν πλέον πολύ αργά. Το καθεστώς έκτακτης ανάγκης που επιβλήθηκε τον Νοέμβριο του 1955 επί στρατάρχη Χάρντινγκ όχι μόνο δεν επέφερε την λύση που οι Βρετανοί προσδοκούσαν αλλά χειροτέρεψε και την θέση τους. Τα καταπιεστικά μέτρα των Βρετανών, οι θανατικές ποινές, τα συλλογικά πρόστιμα αποξένωσαν τον πληθυσμό από την διοίκηση. Ακόμα και οι πιο μετριοπαθείς ήταν με το πλευρό της ΕΟΚΑ. Ταυτόχρονα, η βρετανική πολιτική δημιούργησε χάσμα μεταξύ ελληνοκυπριακής και τουρκοκυπριακής κοινότητας που θα οδηγήσει σε συγκρούσεις ενώ θα εξελιχθεί τα επόμενα χρόνια. Ίσως, τελικώς η τοποθέτηση ενός επαγγελματία στρατιωτικού στην διοίκηση της αποικίας δεν ήταν από τις καλύτερες επιλογές. Η προσφυγή στην βία μέσω της οποίας οι Βρετανοί θεωρούσαν πως ο Κυπριακός λαός θα επέστρεφε στην προηγούμενη «παθητική» θέση του τελικά επέφερε τα αντίθετα αποτελέσματα.

Η θητεία Χάρντινγκ θα ολοκληρωθεί στις 22 Οκτωβρίου 1957 έχοντας συμπληρώσει τα προδιαγεγραμμένα δύο έτη. Στην θέση του θα τοποθετηθεί ο Σερ Χιού Φούτ ένας αποικιακός κυβερνήτης καριέρας που θα αντικαθιστούσε τον στρατάρχη.²⁰⁰ Η βρετανική διοίκηση ξεκαθάριζε πως το έργο του Χάρντινγκ δεν αποκηρυσσόταν ενώ η πολιτική τους δεν θα τροποποιούνταν.²⁰¹ Η θητεία του Σερ Χιού Φούτ θα διαρκέσει μέχρι και την αποχώρηση των Βρετανών από την αποικία και την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης Λονδίνου το 1959. Από εκείνο το σημείο και έπειτα θα δημιουργούταν η Ανεξάρτητη Κυπριακή Δημοκρατία. Με τις εύθραυστες ωστόσο διακοινοτικές σχέσεις δεν προβλεπόταν ειρηνικό μέλλον για την νεοσύστατη Κυπριακή Δημοκρατία.

²⁰⁰ Χόλλαντ, ό. π, σ.374.

²⁰¹ Crouzet, ό. π,(τόμ.Β'), σ.957.

Πηγές

Cyprus Mail, Sunday, November 27, 1955.

Public Information Office Library, *Legislation of the year 1955. vol. II. Subsidiary Legislation*, Λευκωσία.

Κρατικό Αρχείο Κύπρου, *Προπαγάνδα-Αντιπροπαγάνδα. Απελευθερωτικός Αγώνας 1955-1959*, Λευκωσία, 2014.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Anderson, David M., «Policing and communal conflict: The Cyprus emergency 1954-1960», στο Robert Holland, *Emergencies and Disorders in the European Empires after 1945*, Routledge, 2012.

Beckett, Ian F.W., «British counter-insurgency: a historiographical reflection», *Small wars and Insurgencies*, τόμ 23 τχ. 4-5, Οκτώβριος- Δεκέμβριος 2012.

Cormac, Rory, «Organizing intelligence: an introduction to the 1955 report on colonial security», *Intelligence and national security*, τόμ.25, τχ.6, Δεκέμβριος 2010.

Corum, James S., *Training indigenous forces in counterinsurgency: A tale of two insurgencies*, Μάρτιος 2006, Carlisle: Strategic studies institute US Army War College.

Cowley, Richard, *Policing EOKA. The United Kingdom Police Unit to Cyprus 1955-1960*, Peg and Whistle Books, Northamptonshire, 2008.

Crouzet, Francois, *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1959*, (μτφ. Αριστοτέλης Φρυδάς), τόμος Α, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2011.

Crouzet, Francois, *Η Κυπριακή Διένεξη 1946-1959*, (μτφ. Αριστοτέλης Φρυδάς), τόμος Β', Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2011.

Dimitrakis, Panagiotis, «British Intelligence and the Cyprus Insurgency 1955-1959», *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, τόμ. 21, τχ. 2, 2008.

Foley, Charles, *Island in Revolt*, Longmans, London, 1962.

French, David, «British intelligence and the Origins of the EOKA Insurgency», *British Journal of Military History*, τόμ. 1, τχ. 2, Φεβρουάριος 2015.

French, David, «Nasty not nice: British counterinsurgency doctrine and practice 1945-1967», *Small wars and insurgencies*, τόμ.23, τχ.4-5, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2012.

Holland, Robert, «Never Never land: British colonial policy and the roots of violence in Cyprus 1950-1954», στο Robert Holland, *Emergencies and Disorders in the European Empires after 1945*, Routledge, 2012.

Karyos, Andreas, *Britain and Cyprus 1955-1959: Key themes on the counter-insurgency aspects of the Cyprus revolt*, στο(επίμ. Michalis Kontos, Sozos-Christos Theodoulou, Nikos Panayiotides και Haralambos Alexandrou), «Great Power Politics in Cyprus: Foreign Interventions and Domestic Perceptions», Cambridge Scholars Publishing, 2014.

Novo, Andrew R., *On all fronts: EOKA and the Cyprus insurgency 1955-1959*, 2010, D. Phil, University of Oxford.

Novo, Andrew R., «Friend or foe? The Cyprus Police Force and the EOKA insurgency», *Small Wars and insurgencies*, τόμ.23, τχ.3, Ιούλιος 2012.

Robbins, Simon, «The British counter insurgency in Cyprus», *Small wars and insurgencies*, τόμ. 23, τχ.4-5, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2012.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Agamben, Giorgio, *Homo Sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, Εκδόσεις Εξάρχεια, Αθήνα, 2016.

Agamben, Giorgio, *Κατάσταση Εξάιρεσης. Όταν η «έκτακτη ανάγκη» μετατρέπει την εξαίρεση σε κανόνα*, Πατάκη, τρίτη έκδοση 2015.

Αλεξάνδρου, Χαράλαμπος, «Διαφώτιση Προπαγάνδα και Αντί-Προπαγάνδα στην Κύπρο 1955-1959», στο Μ. Tsianikas, Ν. Maad, G. Couvalis, Μ. Palaktsoglou(επίμ.), *Greek Research in Australia: Proceedings of the Biennial International Conference of Greek Studies*, Flinders University, Department of Language Studies-Modern Greek: Adelaide, Ιούνιος 2011.

Αλεξάνδρου, Χάρης, *Κυπριακοί απόηχοι. Λονδίνο 1955-1959. Η αρθρογραφία του αγγλικού Τύπου για τον αγώνα της ΕΟΚΑ*, Ίδρυμα Πολύκαρπος Γεωρκατζής, Κάκτος, 2012.

Βαρνάβας, Ανδρέας, *Ιστορία του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-1959)*, Σειρά ΑΔ: Πηγές και βοηθήματα για τον αγώνα της ΕΟΚΑ, αρ.5, Ίδρυμα απελευθερωτικού αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Λευκωσία, 2002.

Γαρδίκας, Κ., Κεχριώτης, Β., Λούκος, Χ., Λυριντζής, Χ., Μαρωνίτη, Ν., (επιμ. Αντώνης Λιάκος, Έφη Γαζή), *Η συγκρότηση του ελληνικού κράτους. Διεθνές πλαίσιο, εξουσία και πολιτική τον 19ο αι*, Νεφέλη, Αθήνα, 2008.

Ίδρυμα Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Σειρά Β': Ελληνικά Γράμματα και Πολιτισμός, αρ.7, Συνέδριο: *Το επικοινωνιακό σύστημα του Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959*, Ακαδημία Ιστορικών Σπουδών.

Κάρυος, Ανδρέας, «Η Βρετανία και η αστυνόμευση της επανάστασης στην Κύπρο, Απρίλιος 1955-Μάρτιος 1956: Το προοίμιο της κλιμάκωσης του κυπριακού αγώνα», *Εθνική Φρουρά και Ιστορία*, τχ.33, Ιανουάριος-Ιούνιος 2014.

Κάρυος, Ανδρέας, «Η εμπλοκή του Sir John Harding στο Κυπριακό 1955-1956: Η πολιτική διάσταση», *Εθνική Φρουρά και Ιστορία*, τχ.37, Ιανουάριος-Ιούνιος 2016.

Κάρυος, Ανδρέας, «Το ύστερο ενωτικό κίνημα, η Βρετανία και η Επιτάχυνση της Ιστορίας», *1945-1959, Εθνική Φρουρά και Ιστορία*, τεύχος 35^ο, Ιανουάριος- Ιούνιος 2015.

Μακρυνιώτη, Δήμητρα (επίμ.), *Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*, (μτφ. Κώστας Αθανασίου, Κική Καψαμπέλη, Μαριάννα Κονδύλη, Θόδωρος Παρασκευόπουλος), Νήσος, Αθήνα, 2004.

Ντάρρελ, Λώρενς, *Πικρολέμονα*, (μτφ. Αιμίλιος Χουρμούζιος), Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1959.

Ρίχτερ, Χαϊντς Α., *Ιστορία της Κύπρου*, τόμος πρώτος (1878-1949),(μτφ. Κώστας Σαρρόπουλος), Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 2007.

Ρίχτερ, Χαϊντς Α., *Ιστορία της Κύπρου*, τόμος δεύτερος (1950-1959),(μτφ. Χαράλαμπος Παπαχρήστου), Εστία, Αθήνα, 2011.

Foucault, Michel, *Η Γέννηση της Βιοπολιτικής. Παραδόσεις στο Κολλέγιο της Γαλλίας (1978-1979)*, Πλέθρον, Αθήνα, 2012.

Χόλλαντ, Ρόμπερτ, *Η Βρετανία και ο Κυπριακός Αγώνας 1954-1959*, (μτφ. Βίλλυ Φωτοπούλου), Ποταμός, 2001.